

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Τα νέα φορολογικά μέτρα στην Ελλάδα κατά την οικονομική κρίση και η
φορολογική συμμόρφωση των πολιτών

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Στυλιανός Σιγάλας

Αθήνα, 2018

Τριμελής Επιτροπή

Κέφης Βασίλειος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Κλήμη – Καμινάρη Ολυμπία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Οικονομίδης Χαράλαμπος, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Στυλιανός Σιγάλας, 2018

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Ευχαριστίες

Στα πλαίσια του μεταπτυχιακού κύκλου των σπουδών μου στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, μου δόθηκε η ευκαιρία να εκπονήσω τη μεταπτυχιακή μου μελέτη με τίτλο: «Φορολογικά μέτρα και φορολογική συμμόρφωση των πολιτών στην Ελλάδα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης ». Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ερωτηματολογίου και διήρκεσε 45 ημέρες καθώς επίσης η συνολική συγγραφή της μεταπτυχιακής μελέτης διήρκεσε 5 μήνες.

Για την πραγματοποίηση αυτής της μελέτης χρειάστηκε η συνεργασία με ανθρώπους καταξιωμένους στους οποίους οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ για την κατανόηση και τη βοήθεια που μου παρείχαν απλόχερα όλο αυτό το διάστημα. Πρώτον, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέπον αυτής της μελέτης κ. Κέφη Βασίλειο, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε με την ανάθεση της εν λόγω εργασίας και την αμέριστη βοήθεια που μου παρείχε όλο αυτό το διάστημα με τις επιστημονικές του γνώσεις, την καθοδήγησή του και τις χρήσιμες επισημάνσεις του. Η παρουσία του ήταν αναντίρρητα καταλυτική για την εκπόνηση της μεταπτυχιακής μελέτης. Δεν θα μπορούσα να παραλείψω την έκφραση θερμών ευχαριστιών στην κα. Κλήμη – Καμινάρη Ολυμπία και στον κ. Οικονομίδη Χαράλαμπο, τόσο για την προθυμία τους να αποτελέσουν τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής μου, όσο και για να διαβάσουν την μεταπτυχιακή μου μελέτη. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω να πω σε όλα τα άτομα που με βοήθησαν εθελοντικά στην έρευνά μου μέσω των απαντήσεων τους στο ερωτηματολόγιό μου.

Τους ευχαριστώ όλους θερμά!

Σιγάλας Στυλιανός

Αθήνα, 2017

Πίνακας περιεχομένων

Κατάλογος Πινάκων	1
Κατάλογος Διαγραμμάτων.....	3
Περίληψη.....	4
Abstract	6
Εισαγωγή.....	7
1^ο Κεφάλαιο Οικονομική κρίση	10
1.1 Η οικονομική κρίση του 2008.....	10
1.2 Μεταφορά της κρίσης στην Ευρώπη	15
1.3 Ελλάδα και οικονομική κρίση.....	16
2^ο Κεφάλαιο Φορολογία και φόρος.....	22
2.1 Εισαγωγή στη φορολογία	22
2.2 Αρχές της φορολογίας	23
2.3 Ο χαρακτήρας του φόρου	24
2.4 Οι λειτουργίες του φόρου	25
2.5 Διάκριση φόρου	26
2.5.1 Φορολογική Βάση.....	27
2.5.2 Αναλογικότητα.....	28
2.5.3 Δημόσιος φορέας επιβολής	29
2.5.4 Άμεσοι και έμμεσοι	29
3^ο Κεφάλαιο.....	31
3.1 Η ελληνική φορολόγηση και η οικονομική κρίση	31
3.2 Ο φόρος εισοδήματος	32
3.2.1 Φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων	32
3.2.2 Φόρος εισοδήματος νομικών προσώπων και οντοτήτων.....	39
3.3 Φόροι περιουσίας.....	47
3.3.1 Ενιαίος φόρος ιδιοκτησίας ακινήτων (ΕΝ.Φ.Ι.Α.).....	47
3.4 Φόροι δαπάνης	51

3.4.1 Φόρος προστιθέμενης αξίας (Φ.Π.Α.)	52
3.4.2 Δασμοί.....	53
3.4.3 Ειδικοί φόροι κατανάλωσης.....	53
3.4.4 Φόρος διαμονής	53
3.4.5 Τέλος συνδρομητικής τηλεόρασης και τέλος συνδρομητών σταθερής τηλεφωνίας..	54
3.4.6 Τέλος επί των τυχερών παιγνίων.....	54
3.4.7 Τέλος ταξινόμησης επιβατικών αυτοκινήτων	55
3.4.8 Τέλος βιομηχανοποιημένων καπνών	56
3.4.9 Αλκοόλ	57
3.4.10 Τέλος ενεργειακών προϊόντων	58
3.4.11 Τέλος ηλεκτρονικού τσιγάρου	59
3.4.12 Τέλος καφέ.....	59
3.4.5 Φόροι από φορείς κοινωνικής ασφάλισης.....	59
3.4.5.1 Εισφορές Ι.Κ.Α..	59
3.4.5.2 Εισφορές Ε.Φ.Κ.Α.	60
4ο Κεφάλαιο	61
4.1 Φοροδιαφυγή.....	61
4.1.1 Αιτίες φοροδιαφυγής	63
4.1.1.1 Νομοθετικές / Πολιτικές.....	63
4.1.1.2 Τεχνολογικές.....	65
4.1.1.3 Γραφειοκρατικές / Οργανωτικές.....	66
4.1.1.4 Πολιτισμικές (Φορολογική Κουλτούρα)	66
4.2 Φοροαποφυγή.....	67
4.3 Παραοικονομία	69
4.4 Η διάκριση της φοροδιαφυγής από τις συναφείς έννοιες	70
4.5 Η εξέλιξη της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες.....	71
5ο Κεφάλαιο Φορολογική συμμόρφωση και συνείδηση	75
5.1 Η έννοια της φορολογικής συμμόρφωσης.....	75
5.2 Παράγοντες που επηρεάζουν τη φορολογική συμμόρφωση.....	77
5.3 Επιβολή προστίμων και φορολογική συμμόρφωση	79

5.4 Φορολογική συνείδηση.....	81
5.4.1 Ορισμός φορολογικής συνείδησης.....	81
5.4.2 Φορολογική συνείδηση & συμμόρφωση	81
5.4.3 Τρόποι ενίσχυσης της φορολογικής συνείδησης.....	84
5.4.4 Φορολογική συνείδηση και εκπαίδευση.....	86
6^ο Κεφάλαιο.....	88
Εμπειρική Προσέγγιση	88
6.1 Μεθοδολογικές παρατηρήσεις	88
6.2 Περιγραφικά Χαρακτηριστικά	90
7^ο Κεφάλαιο.....	96
Αποτελέσματα	96
7.1 Ανάλυση Εσωτερικών παραγόντων.....	96
7.2 Ανάλυση Εξωτερικών παραγόντων	100
8^ο Κεφάλαιο.....	109
8.1 Συμπεράσματα	109
8.2 Περιορισμοί και προτάσεις για μελλοντική μελέτη	112
Παράρτημα.....	113
Ερωτηματολόγιο	113
Πηγές.....	118

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 3.2.1.1: Φορολογικοί συντελεστές με το νόμο 4172/2013.....	34
Πίνακας 3.2.1.2: Φορολογικοί συντελεστές με το νόμο 4387/2016.....	34
Πίνακας 3.2.1.3: Συντελεστές απόσβεσης Ν.4172/2013.....	36
Πίνακας 3.2.1.4: Φορολογικοί συντελεστές με το νόμο 4172/2013.....	37
Πίνακας 3.2.1.5: Φορολογικοί συντελεστές με το νόμο 4387/2016.....	37
Πίνακας 3.2.1.6: Συντελεστής από ακίνητη περιουσία με το νόμο 4172/2013.....	38
Πίνακας 3.2.1.7: Συντελεστής από ακίνητη περιουσία με το νόμο 4387/2016.....	38
Πίνακας 3.2.1.8: Ειδική Εισφορά Αλληλεγγύης με το νόμο 4172/2013.....	39
Πίνακας 3.2.1.9: Ειδική Εισφορά Αλληλεγγύης με το νόμο 4387/2016.....	39
Πίνακας 3.2.2.1: Φορολογικοί Συντελεστές για απλογραφικά και διπλογραφικά λογιστικά συστήματα με το Νόμο 4172/2013 και Νόμο 4387/2016.....	44
Πίνακας 3.2.2.2: Κλίμακα ετησίου εισαγόμενου συναλλάγματος.....	47
Πίνακας 3.3.1.1: Κύριος φόρος ακινήτου ΕΝ.Φ.Ι.Α. σύμφωνα με το νόμο 4223/2013.....	49
Πίνακας 3.3.1.2: Κύριος φόρος οικοπέδου ΕΝ.Φ.Ι.Α. σύμφωνα με το νόμο 4223/2013 και 4389/2016.....	50
Πίνακας 3.3.1.3: Προσαύξηση του ΕΝ.Φ.Ι.Α., Νόμος 4223/2013.....	51
Πίνακας 3.3.1.4: Προσαύξηση του ΕΝ.Φ.Ι.Α., Νόμος 4389/2016.....	51
Πίνακας 3.4.7.1: Συντελεστές τέλους ταξινόμησης ΙΧ.....	55
Πίνακας 3.4.7.2: Συντελεστές τέλους ταξινόμησης τρίκυκλων ή τετράκυκλων οχημάτων.....	56
Πίνακας 3.4.10.1: Συντελεστές ΕΦΚ των ενεργειακών προϊόντων.....	58
Πίνακας 6.2.1. Δημογραφικά Χαρακτηριστικά Ερωτηθέντων.....	90
Πίνακας 6.2.2. Περιγραφικά Χαρακτηριστικά Ερωτηθέντων σχετικά με τους Εσωτερικούς Παράγοντες (Internal Factors).....	91

Πίνακας 6.2.3. Περιγραφικά Χαρακτηριστικά Ερωτηθέντων σχετικά με τους Εξωτερικούς Παράγοντες (External Factors).....	94
Πίνακας 7.1.1. Έλεγχος κανονικότητας των Εσωτερικών Παραγόντων.....	96
Πίνακας 7.1.2. Έλεγχος Συσχέτισης των Εσωτερικών παραγόντων ως προς το Φύλο, με την χρήση του Mann Whitney U τεστ	97
Πίνακας 7.1.3. Έλεγχος Συσχέτισης των Εσωτερικών παραγόντων ως προς το Μηνιαίο Εισόδημα , με την χρήση του Kruskal Wallis H τεστ.....	98
Πίνακας 7.2.1. Έλεγχος κανονικότητας των Εξωτερικών Παραγόντων.....	101
Πίνακας 7.2.2. Έλεγχος Συσχέτισης των Εξωτερικών παραγόντων ως προς το Φύλο, με την χρήση του Mann Whitney U τεστ.....	102
Πίνακας 7.2.3. Έλεγχος Συσχέτισης των Εξωτερικών παραγόντων ως προς το Μηνιαίο Εισόδημα , με την χρήση του Kruskal Wallis H τεστ.....	105

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1.1 ΗΠΑ: Επιτόκια στεγαστικών δανείων 30-ετούς διάρκειας.....	12
Διάγραμμα 1.2 ΗΠΑ: Δείκτης τιμών κατοικιών S&P /Case –Shiller.....	13
Διάγραμμα 1.3 ΗΠΑ: Δηλώσεις χρεοκοπίας (foreclosures).....	13
Διάγραμμα 1.4 Δημόσιο Έλλειμμα και Πρωτογενές Αποτέλεσμα (ως ποσοστό του ΑΕΠ), Ελλάδα, 1975-2012).....	18
Διάγραμμα 1.5 Δημόσιο Χρέος (ως ποσοστό του ΑΕΠ), Ελλάδα, 1975-2012.....	18
Διάγραμμα 4.4.1: Η σχέση μεταξύ της φοροδιαφυγής & παραοικονομίας.....	71
Διάγραμμα 4.5.1: Συγκριτική Παρουσίαση Φορολογικών Συντελεστών Ελλάδας και ΕΕ, 2012.....	72
Διάγραμμα 4.5.2: Υστέρηση Είσπραξης ΦΠΑ (VAT GAP) (%).....	73
Διάγραμμα 4.5.3: Υστέρηση Είσπραξης ΦΠΑ και Παραοικονομία ως Ποσοστό (%) του ΑΕΠ, 2013.....	74
Διάγραμμα 5.1 : Το Υπόδειγμα Φορολογικής Συμμόρφωσης σύμφωνα με τον Fischer.....	77

Περίληψη

Η χρηματοπιστωτική κρίση που εμφανίστηκε στις ΗΠΑ το 2007 και επηρέασε άμεσα τις οικονομίες των χωρών παγκοσμίως ενώ στην Ελλάδα βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη. Οι επιπτώσεις από την κρίση σε χώρες όπως η Ελλάδα, με ανύπαρκτο ή ελλειπές δημοσιονομικό περιβάλλον, επιβάρυναν περεταίρω τη δυσμενή κατάσταση. Στην προσπάθεια βελτίωσης της δημοσιονομικής κατάστασης, οι κυβερνήσεις προέβησαν σε σημαντικές φορολογικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες επιβάρυναν οικονομικά τους φορολογούμενους. Στο στόχαστρο της φορολόγησης βρέθηκαν τα φυσικά και νομικά πρόσωπα. Η ειδική εισφορά αλληλεγγύης, ο Ε.Ν.Φ.Ι.Α. αλλά και οι αλλαγές στον τρόπο φορολόγησης των εισοδημάτων, αποτελούν ένα δείγμα των πρόσφατων νομοθετικών αλλαγών. Τα μέτρα στόχευαν όχι μόνο στη μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, αλλά και στην πάταξη του φαινομένου της φοροδιαφυγής.

Το πόσο καλά όμως οργανώνονται η φορολογική νομοθεσία και η φορολογική αρχή δεν είναι επαρκής για την αποδοτικότητα των δημοσιονομικών μέτρων, από τη στιγμή που οι άνθρωποι παράγοντες αποκτούν μεγαλύτερη σημασία. Το κίνητρο των φορολογούμενων για μεγιστοποίηση του εισοδήματός τους με την ελάχιστη δαπάνη, δημιουργεί ανησυχία για την καταβολή των φόρων και προστριβές μεταξύ των αρχών και των φορολογούμενων. Η φορολογική συμμόρφωση αποτελεί σημαντικό πρόβλημα για πολλές φορολογικές αρχές, καθώς είναι εξαιρετικά δύσκολο να πεισθούν οι φορολογούμενοι να συμμορφωθούν.

Βασικός στόχος της παρούσας μεταπτυχιακής μελέτης είναι η διερεύνηση της φορολογικής συμμόρφωσης των Ελλήνων πολιτών κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, ύστερα από την εφαρμογή των πρόσφατων δημοσιονομικών μεταρρυθμίσεων. Η έρευνα στηρίχθηκε στους εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες που αποτυπώνουν τη φορολογική συμμόρφωση, ενώ δημιουργήθηκε ερωτηματολόγιο το οποίο αναρτήθηκε διαδικτυακά για 45 ημέρες.

Τα ευρήματα της έρευνας ανέδειξαν ένα χαμηλό σχετικά επίπεδο φορολογικής συμμόρφωσης των Ελλήνων πολιτών. Ειδικότερα, τόσο από τη συσχέτιση των εσωτερικών παραγόντων όσο και των εξωτερικών με το φύλο, οι γυναίκες αποδεικνύονται περισσότερο φορολογικά συμμορφωμένες από τους άνδρες. Τέλος,

στατιστικά σημαντικές διαφορές αναδείχθηκαν ανάμεσα και στις διάφορες ομάδες μηνιαίων εισοδημάτων, τόσο υπό το πρίσμα των εσωτερικών όσο και των εξωτερικών παραγόντων.

Λέξεις κλειδιά: Οικονομική κρίση, δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις, φορολογική συμμόρφωση

Abstract

The financial crisis that emerged in the US in 2007 and directly affected the world economies, in Greece is still in progress. The impact of the crisis on countries such as Greece, with a non-existent or incomplete fiscal environment, has further burdened the unfavorable situation. In an attempt to improve the fiscal situation, the governments have undergone significant tax reforms that have financially burdened taxpayers. The target of taxation was found to be natural and legal persons. The special solidarity levy, E.N.F.I.A., but also changes in the way in which incomes are taxed, are a sample of recent legislative changes. The measures were aimed not only at reducing budget deficits but also in cracking down the phenomenon of tax evasion.

How well organized both tax legislation and tax administration are not sufficient for the effectiveness of fiscal measures, since human factors become more important than the organisation of them. Taxpayers' motivation to maximize their income with minimal spending, raises concerns about the payment of taxes and friction between authorities and taxpayers. Tax compliance is a major problem for many tax authorities and is not an easy task to persuade tax payers to comply with.

The objective of this paper is to explore the tax payer compliance in Greece regarding the internal & external factors that determine the level of compliance, during the period of the financial crisis, following the implementation of recent fiscal reforms. The survey was based on internal and external factors that capture tax compliance, while a questionnaire was created and was posted online for 45 days.

Research findings have highlighted a relatively low level of tax compliance for Greek citizens. In particular, both internal and external factors, by correlating them with gender, women are more tax compliant than men. Finally, statistically significant differences are obvious between the various monthly income groups, in terms of internal and external factors.

Key Words: financial crisis, financial reforms, tax compliance

Εισαγωγή

Η χρηματοπιστωτική κρίση που ξέσπασε στις ΗΠΑ το 2007 είχε ως αποτέλεσμα την επιβάρυνση της οικονομικής θέσης της Ελλάδας στην διεθνή οικονομία. Από την μεταφορά της κρίσης στην Ευρώπη, η Ελλάδα ήταν από τις χώρες που δέχθηκαν το μεγαλύτερο πλήγμα. Τροχοπέδη στην προσπάθεια απεγκλωβισμού από την κρίση αποτέλεσε το δημόσιο χρέος της Ελλάδας, η οποία μη έχοντας τη δυνατότητα να χρηματοδοτήσει τις δημόσιες ανάγκες της, κατέφυγε στην λύση του εξωτερικού δανεισμού. Με σκοπό την ανατροπή του σκηνικού, επιβεβλημένες ήταν οι ανάγκες για ριζικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες όμως αμβλύθηκαν έπειτα από την παροχή οικονομικής στήριξης από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (Δ.Ν.Τ.) (International Monetary Fund, I.M.F.).

Η κρίσης της διεθνούς αξιοπιστίας, είναι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ελλάδα. Η μη σταθερότητα της φορολογικής νομοθεσίας, δεδομένου ότι η Ελλάδα συγκαταλέγεται στις χώρες με τις περισσότερες αλλαγές στο φορολογικό σύστημα, καθώς και η έντονη εμφάνιση φοροδιαφυγής, σε συνδυασμό με την φοροαποφυγή και την παραοικονομία, δημιουργούν την εικόνα μιας χώρας με υψηλό δείκτη διαφθοράς και έντονα δανειζόμενης. Ως αποτέλεσμα, η Ελλάδα δεν αποτελεί ελκυστικό προορισμό για επενδυτές, γεγονός που δεν ευνοεί την θέση της χώρας στην διεθνή οικονομία. Παράλληλα με τις δημοσιονομικές παρεμβάσεις, αναγκαία κρίνεται και η εξομάλυνση των φαινομένων αυτών ώστε να επιτευχθεί ο εκσυγχρονισμός του δημόσιου τομέα.

Πολλοί είναι οι μελετητές που έχουν ασχοληθεί με τα φαινόμενα της φοροδιαφυγής, της φοροαποφυγής και της παραοικονομίας, καθώς επίσης και με τη σύνδεσή τους με τις έννοιες της φορολογικής συνείδησης και συμμόρφωσης. Έχουν αποδοθεί πολλοί ορισμοί για την κάθε έννοια, καθώς επίσης η διερεύνηση τους λαμβάνει ολοένα και μεγαλύτερη αξία αφού η φορολογική συνείδηση έχει σημαντικές επιδράσεις στη συμπεριφορά των πολιτών και κατ' επέκταση στην παραοικονομία.

Όσον αφορά τη φορολογική συμμόρφωση των πολιτών, ορίζεται ως η διαδικασία εκπλήρωσης της υποχρέωσης του φορολογουμένου για την πληρωμή των φόρων καθώς και για την καταβολή των απαραίτητων φορολογικών εγγράφων που

απαιτεί η φορολογική αρχή (Oyedele, 2009). Η φορολογική συμμόρφωση αποτελεί ένα μείζων πρόβλημα για πολλές φορολογικές αρχές γιατί οι φορολογούμενοι είναι πολύ δύσκολο να πεισθούν να συμμορφωθούν (James & Alley, 2002).

Λαμβάνοντας υπόψη την υπάρχουσα βιβλιογραφία στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής μελέτης, γίνεται εκτενής αναφορά στη φορολογική κατάσταση της Ελλάδας καθώς και των πρόσφατων φορολογικών μεταρρυθμίσεων που πραγματοποιήθηκαν. Επιπλέον εξετάζονται αναλυτικά οι έννοιες των αποκλινουσών συμπεριφορών, η φορολογική συνείδηση και συμμόρφωση, καθώς και οι εσωτερικοί και εξωτερικοί παράγοντες οι οποίοι ευθύνονται κατά τον Torgler (2004), για την μη συμμόρφωση των φορολογουμένων.

Κεντρικός στόχος της παρούσας μεταπτυχιακής μελέτης είναι η διερεύνηση της φορολογικής συμμόρφωσης των πολιτών στην Ελλάδα υπό το πρίσμα των εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων. Η πρωτοτυπία της μελέτης εστιάζει στο γεγονός ότι αποτελεί την πρώτη διερεύνηση της φορολογικής συμμόρφωσης των πολιτών προσαρμοσμένη στην ελληνική πραγματικότητα.

Τέλος, όσον αφορά τη δομή της μεταπτυχιακής μελέτης, αυτή χωρίστηκε σε 8 κεφάλαια. Τα πέντε πρώτα κεφάλαια αποτελούν την βιβλιογραφική επισκόπηση γύρω από τις έννοιες της οικονομικής κρίσης, της φορολογίας και των φορολογικών συμπεριφορών, η οποία αποτελεί τη βάση ανάπτυξης του θεωρητικού πεδίου. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται εκτενής αναφορά στο χρονικό της χρηματοπιστωτικής κρίσης μέχρι τη μεταφορά της στην Ευρώπη και τις επιπτώσεις της στην οικονομία της Ελλάδας. Στο δεύτερο κεφάλαιο επιδιώκεται η θεωρητική επισκόπηση των εννοιών της φορολογίας. Στη συνέχεια αναλύονται ο χαρακτήρας, οι λειτουργίες καθώς και οι διακρίσεις των φόρων. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι αλλαγές που έχουν πραγματοποιηθεί στην φορολογική εικόνα της Ελλάδος με την υιοθέτηση νέων μεταρρυθμίσεων με σκοπό την βελτίωση της οικονομικής θέσης της χώρας. Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια αποσαφήνισης του φαινομένου της φοροδιαφυγής, φοροαποφυγής και παραοικονομίας, ενώ στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύονται οι έννοιες της φορολογικής συμμόρφωσης και συνείδησης. Στο έκτο κεφάλαιο βρίσκεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε κατά τον σχεδιασμό και την υλοποίηση της παρούσας μελέτης. Ακολουθεί το έβδομο κεφάλαιο με τα αποτελέσματα και τα στατιστικά στοιχεία και τέλος το όγδοο κεφάλαιο αποτελείται

από τα συμπεράσματα που προέκυψαν βάση των ευρημάτων και τα οποία αποτελούν σημεία αναφοράς για επόμενες μελέτες που θα ασχοληθούν με το αντίστοιχο θέμα.

1^ο Κεφάλαιο Οικονομική κρίση

1.1 Η οικονομική κρίση του 2008

Μια από τις κύριες αιτίες εκδήλωσης της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης μπορεί να εντοπισθεί στην αγορά των κατοικιών στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Η έντονη φημολογία για τη στεγαστική αγορά των ΗΠΑ ξεκίνησε το 2007 ενώ οι πρώτοι οικονομικοί αναλυτές έκαναν λόγο για την επερχόμενη κρίση (Κούφαρης, 2009).

Οι ατέλειες, οι αδυναμίες και η ανεπάρκεια του εποπτικού και ρυθμιστικού θεσμικού πλαισίου που οφείλονται στην «απορρύθμιση» του χρηματοπιστωτικού συστήματος που άρχισε τη δεκαετία του 1980 στη Μεγάλη Βρετανία και συνεχίστηκε και τη δεκαετία του 1990, μπορούν να θεωρηθούν αφετηρία (Mankiw and Taylor, 2010). Με τον όρο απορρύθμιση εννοούμε την αλλαγή στο θεσμικό πλαίσιο ώστε οι κανόνες και οι ρυθμίσεις που αφορούν τη λειτουργία των τραπεζών και των κτηματικών εταιρειών είτε να καταργηθούν είτε να γίνουν πιο ελαστικοί (INE, 2011).

Η επικράτηση χαμηλών επιτοκίων στις ΗΠΑ, με την Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα (Federal Reserve Bank – FED) να μειώνει τα επιτόκια σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα της τάξης του 1 %, προκάλεσε έκρηξη στην κατανάλωση με δανεισμό και στην εκδήλωση της «φούσκας» στην αγορά κατοικίας. Ο όρος «φούσκα» στην αγορά ενός πραγματικού ή χρηματιστηριακού κεφαλαιακού αγαθού είναι η μεγάλη αύξηση της τιμής του συνεχόμενα, γεννώντας έτσι προσδοκίες για ακόμη περαιτέρω αύξηση της τιμής του, ώστε να προσελκύσει νέους αγοραστές (Kindleberger ,1987). Ο Peter Garber ορίζει ως «φούσκα» την αύξηση των τιμών των περιουσιακών στοιχείων που δεν εξηγούνται από τις βασικές οικονομικές αρχές (Garber, 1990).

Από τα τέλη της δεκαετίας του '90 και μέχρι το ξέσπασμα της κρίσης, η ακίνητη περιουσία θεωρούνταν μία από τις ασφαλέστερες και πιο κερδοφόρες επενδύσεις. Εξ' αιτίας λοιπόν αυτής της αντίληψης και σε συνδυασμό με τα χαμηλά επιτόκια, άρχισε να αυξάνεται η ζήτηση των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων, η οποία προκάλεσε με τη σειρά της άνοδο στις τιμές των ακινήτων, που παρά τον προβληματισμό που γέννησε σε αρκετούς αναλυτές, αφέθηκε ελεύθερη να εξαπλωθεί. Προκειμένου οι τράπεζες να αυξήσουν ολοένα και περισσότερο τη ρευστότητά τους, χαλάρωσαν υπερβολικά τα κριτήρια χορήγησης των ενυπόθηκων στεγαστικών

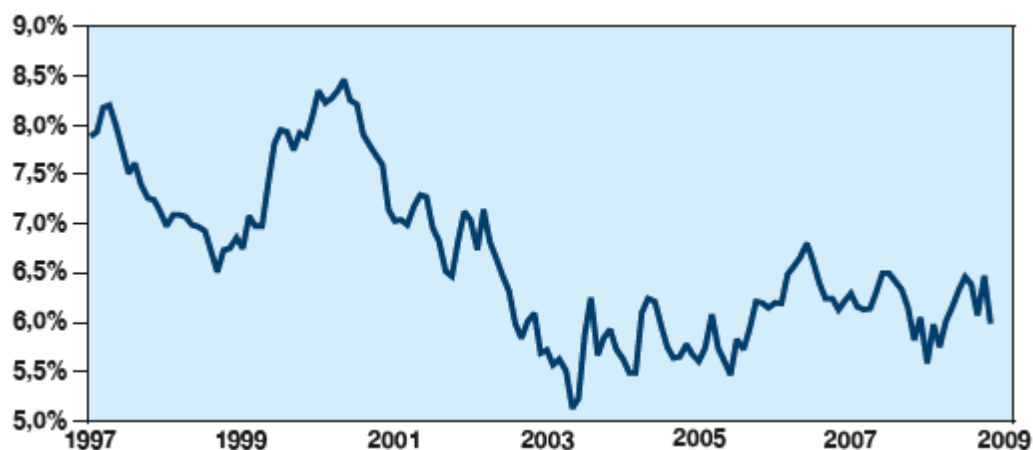
δανείων χορηγώντας δάνεια σε αγοραστές χωρίς καμία ή με ελάχιστη απαίτηση συμμετοχής εκ μέρους τους στην αγορά του οικήματος. Οι μηνιαίες πληρωμές των δανειοληπτών ξεπερνούσαν κατά πολύ την οικονομική τους δυνατότητα, αλλά ακόμη και αυτοί που φαινομενικά μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στην υποχρέωση της αποπληρωμής, σε πιθανή αναπροσαρμογή του επιτοκίου στα αρχικά επίπεδα θα τους καθιστούσε ανήμπορους να αντιδράσουν. Έτσι το σύνολο αυτού του αμφίβολου δανεισμού ονομάστηκε «ενυπόθηκα δάνεια υψηλού ρίσκου» (subprime mortgages) (Κρούγκμαν, 2008).

Για να μειώσουν λοιπόν τον κίνδυνο, εφάρμοσαν το επιχειρηματικό μοντέλο μετατροπής αυτών των δανείων σε ομόλογα (τιτλοποίηση) και τα διέθεσαν στην αγορά άλλων θεσμικών επενδυτών. Συγκεκριμένα η τιτλοποίηση συνίσταται στη συνένωση των υποθηκών σε μεγάλες ομάδες και εν συνεχεία η πώλησή τους σε επενδυτές (Ρουμελιώτης, 2009). Η πρακτική αυτή δεν θα πρέπει να μας δημιουργεί εντυπώσεις καθώς δεν ήταν η πρώτη φορά εφαρμογής της. Ήδη από τη δεκαετία του 1930, ο ομοσπονδιακός οργανισμός αγοράς ενυπόθηκων απαιτήσεων από τράπεζες, Fannie Mae, φρόντιζε για την παροχή ρευστότητας στην αγορά. Σε αυτές τις περιπτώσεις όμως η τιτλοποίηση αφορούσε υποθήκες «υψηλής φερεγγυότητας». Η χρηματοπιστωτική καινοτομία του ευνόησε την ύπαρξη στεγαστικών δανείων υψηλού κινδύνου, ήταν οι Τίτλοι Δανειακών Υποχρεώσεων (Collateralized Debt Obligation – CDO). Ένας CDO προσέφερε μερίδια στις πληρωμές από μια ομάδα υποθηκών αλλά δεν θεωρούσε όλα τα μερίδια ίσα. Κάποια ήταν ανώτερης αξιολόγησης, δηλαδή προηγούνταν στις αξιώσεις επί των πληρωμών των υποθηκών. Ο μόνος τρόπος να εξυπηρετηθούν κατώτερης αξιολόγησης μερίδια ήταν να ικανοποιηθούν τα μερίδια ανώτερης αξιολόγησης. Όπως αναφέρει ο Κρούγκμαν (2008), όσο οι τιμές των ακινήτων αυξάνονταν ουδεμία ανησυχία γεννιόταν και η πυραμίδα τύπου Πόνζι συνέχιζε να λειτουργεί.

Σημαντική θέση στη διαδικασία αυτή είχαν τα οχήματα ειδικού σκοπού (Special Purpose Vehicle – SPV) μιας και σχηματίζονταν αποκλειστικά για την εκτέλεση των συναλλαγών τιτλοποίησης. Τα εκδιδόμενα από το ΟΕΣ χρεόγραφα, δομούνται με τέτοιο τρόπο ώστε να τα καθιστούν ελκυστικά σε θεσμικούς επενδυτές, σε συνταξιοδοτικά ταμεία, σε hedge funds, σε ασφαλιστικές εταιρείες και σε μεγάλες επιχειρήσεις (Askenazy & Cohen, 2010).

Η αντίστροφη μέτρηση για την εκδήλωση της κρίσης ξεκίνησε τον Ιούνιο του 2006, με την αύξηση των επιτοκίων από την Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα των

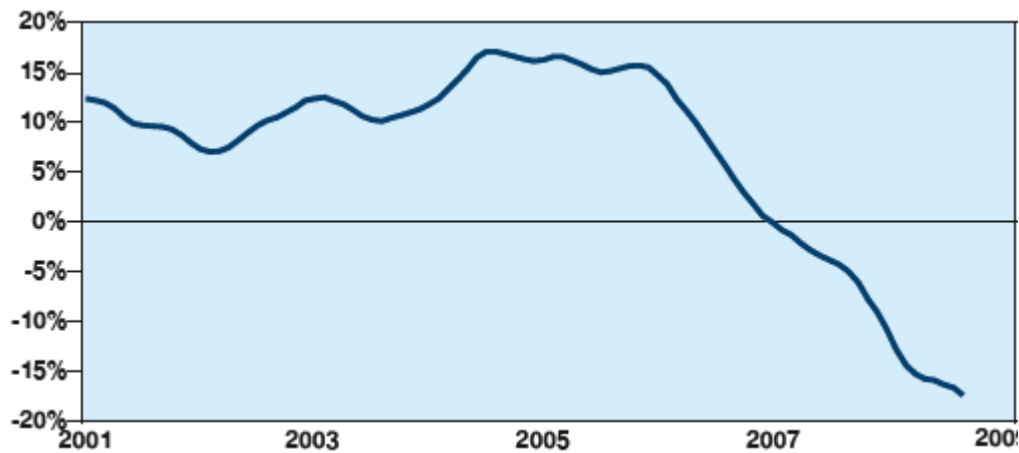
ΗΠΑ σε 5,25 %, εξέλιξη που συνέβαλε στην αντιστροφή της ανοδικής πορείας των τιμών των ακινήτων από τις αρχές του 2007 (Μασουράκης, 2009).

Διάγραμμα 1.1 ΗΠΑ: Επιτόκια στεγαστικών δανείων 30-ετούς διάρκειας

Πηγή: Οικονομικό Δελτίο της Alpha Bank, 2009

Το καλοκαίρι του 2007 όταν έγινε αντιληπτό ότι ορισμένοι δανειολήπτες επισφαλών στεγαστικών δανείων δε θα μπορούσαν να αποπληρώσουν τα δάνειά τους επειδή η αξία των ακινήτων τους μειώθηκε, οι κάτοχοι δομημένων ομολόγων άρχισαν να ζητάνε την επιστροφή των επενδύσεών τους σε ομόλογα, ενώ η αξία τους άρχιζε να πέφτει. Τον Αύγουστο του 2008, το 10 % περίπου των στεγαστικών δανείων στις Ηνωμένες Πολιτείες βρίσκονταν είτε σε καθυστέρηση πληρωμής είτε σε διαδικασία πλειστηριασμού, ενώ την προηγούμενη χρονιά οι τράπεζες είχαν προβεί στην κατάσχεση περίπου ενός εκατομμυρίου κατοικιών (INE, 2011). Η προσπάθεια πώλησης των ακινήτων από τις τράπεζες συνέβαλε σε περαιτέρω αύξηση της προσφοράς ακινήτων στην αγορά, ενώ η ζήτηση είχε περιορισθεί λόγω του αυξημένου κόστους του χρήματος και της αναβολής της αγοράς ακινήτων σε μεταγενέστερο χρόνο για χαμηλότερες τιμές, με αποτέλεσμα την επιδείνωση της κατάστασης.

Διάγραμμα 1.2 ΗΠΑ: Δείκτης τιμών κατοικιών S&P /Case -Shiller

Πηγή: Οικονομικό Δελτίο της Alpha Bank, 2009

Διάγραμμα 1.3 ΗΠΑ: Δηλώσεις χρεοκοπίας (foreclosures)

Πηγή: Οικονομικό Δελτίο της Alpha Bank, 2009

Η κρίση του χρηματοπιστωτικού συστήματος που είχε κάνει την εμφάνισή της ως χρηματοοικονομική κρίση στην αγορά στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ, επηρέασε τον πραγματικό τομέα της οικονομίας και όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Bina (2010), υπήρξε μετάβαση από τον χρηματοπιστωτικό τομέα στον πραγματικό, δηλαδή στις ταχύτατα μετακινούμενες τεκτονικές πλάκες του πραγματικού κεφαλαίου. Πράγματι μία από τις αρχικά πέντε μεγάλες επενδυτικές τράπεζες, η Bear Stearns, εμφάνισε προβλήματα. Η Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα ([Federal Reserve Bank of New York](http://www.federalreservebankofnewyork.org)) και το υπουργείο Οικονομικών προσπάθησαν χορηγώντας της δάνειο να προστατεύσουν τους αντισυμβαλλόμενους της εταιρείας, μάταια όμως εφόσον

πωλήθηκε στην J. P. Morgan τον Μάρτιο του 2008, σε τιμή μετοχής που έφτανε το 1,5 % της τιμής της μετοχής που είχε προ κρίσης. Λίγους μήνες αργότερα, το Σεπτέμβριο του 2008, στη γιγαντιαία ασφαλιστική AIG, προσφέρεται πακέτο ενίσχυσης ύψους 85 δισεκατομμυρίων δολαρίων, που αργότερα αυξήθηκε σε \$ 150 δις. και ισοδυναμεί με τη πλήρη κρατικοποίησή της, με σκοπό την αποφυγή της κατάρρευσής της. Για τον επενδυτικό κολοσσό Lehman Brothers (με ενεργητικό άνω των \$ 700 δις.) υπήρχαν προσδοκίες ότι θα είχε την ίδια μεταχείριση από την πλευρά της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας όπως και η Bear Stearns, αλλά κρίθηκε πως οι συνέπειες πιθανής χρεοκοπίας της δεν θα ήταν και τόσο σοβαρές. Έτσι τον ίδιο μήνα η επενδυτική τράπεζα Lehman Brothers οδηγήθηκε σε πτώχευση και η τράπεζα Merrill Lynch οδηγήθηκε σε εξαγορά της από την Bank of America για την αποφυγή πτώχευσής της. Τέλος οι κρατικοποιήσεις και άλλων μεγάλων επενδυτικών εταιρειών όπως η Fannie Mae και Freddie Mac έκαναν τον πρόεδρο Τζορτζ Μπους να προτείνει την άμεση ενίσχυση της ρευστότητας των τραπεζών για τη διάσωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, πριν πληγεί περαιτέρω η οικονομία της χώρας (Schechter, 2010).

Αναζητώντας τις βαθύτερες αιτίες της οικονομικής κρίσης του 2008 πολλοί οικονομολόγοι έχουν υποδείξει ως μία από τις βασικότερες, την ανισορροπία στις εμπορικές θέσεις η οποία οδήγησε σε ανισορροπίες μεταξύ των χωρών σε παγκόσμια κλίμακα, με τις ΗΠΑ να μετατρέπονται σε μια χώρα οφειλέτη με ολοένα αυξανόμενο εξωτερικό χρέος το οποίο χρηματοδοτεί από τις αποταμιεύσεις των οικονομιών με πλεονασματικό εμπορικό ισοζύγιο. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως ενώ το 1996, παραμονή της ασιατικής κρίσης, οι ΗΠΑ κατείχαν περιουσιακά στοιχεία στο εξωτερικό ίσα με το 52 % του ΑΕΠ και υποχρεώσεις ίσες με το 57 % του ΑΕΠ. Το 2007 τα νούμερα αυτά γιγαντώθηκαν και έφτασαν το 128 % και 145 % αντίστοιχα (Μασουράκης, 2009). Η υπερβάλλουσα εισροή κεφαλαίων από τις αναδυόμενες οικονομίες προς τις ΗΠΑ, αύξησαν το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών και σε συνδυασμό με τα χαμηλά επιτόκια, οδήγησαν στο μεγάλο ρυθμό οικοδομικής δραστηριότητας, σε υψηλές τιμές κατοικιών, στην τιτλοποίηση καθώς και στην εισαγωγή χρηματοοικονομικών προϊόντων υψηλού κινδύνου. Όπως όμως αναφέρει ο Κάρλ Μάρξ (1960) οι δουλείες είναι πάντα υγιέστερες και ο χορός κρατεί θαυμάσια, μέχρι που να φτάσει η κατάρρευση.

Η χρηματοπιστωτική παγκοσμιοποίηση προήλθε από τις επενδύσεις των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων που χρησιμοποιούσαν μεγάλη μόχλευση, δηλαδή οι επενδύσεις ήταν πολύ εκτεθειμένες και αν κάτι δεν πήγαινε καλά οι δανειολήπτες δεν θα μπορούσαν να ξεπληρώσουν έγκαιρα, όπως και έγινε. Με την πτώση στις τιμές των κατοικιών, αυτές οι διασυννοριακές επενδύσεις λειτούργησαν ως μηχανισμός μετάδοσης, δηλαδή μέσω αυτών η στεγαστική κρίση στην αγορά των ΗΠΑ οδήγησε σε κρίσεις στο εξωτερικό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα προβλήματα που εμφανίστηκαν στην Φλόριντα και προκάλεσαν την αποδόμηση του τραπεζικού συστήματος της Ισλανδίας (Κρούγκμαν, 2008).

1.2 Μεταφορά της κρίσης στην Ευρώπη

Παρά τους ισχυρισμούς των Ευρωπαίων ότι η κρίση δεν θα άγγιζε την Ευρώπη και ότι οι ευρωπαϊκές τράπεζες δεν ήταν εκτεθειμένες σε κίνδυνο, έγινε σύντομα φανερό ότι ίσχυε ακριβώς το αντίθετο. Η κρίση ξεπέρασε τα σύνορα των ΗΠΑ, καθώς τα «όπλα μαζικής καταστροφής», όπως είχαν χαρακτηριστεί τα σύνθετα χρηματοπιστωτικά παράγωγα από τον Warren Buffett, είχαν διασπαρθεί σε όλη την υφήλιο (INE, 2011).

Στην Ευρώπη η κρίση μεταφέρθηκε μέσω του βρετανικού χρηματοπιστωτικού συστήματος μιας και πολλές ευρωπαϊκές τράπεζες, με σκοπό να εκμεταλλευτούν τις υψηλές αποδόσεις, είχαν συμμετάσχει στη χρηματοδότηση των επισφαλών δανείων στην αγορά κατοικίας των ΗΠΑ. Η άφιξη της κρίσης στην Ευρώπη επιβεβαιώθηκε όταν το 2007 η κεντρική τράπεζα της Αγγλίας (Bank of England) χρειάστηκε να χρηματοδοτήσει την ιδιωτική Northern Rock, η οποία είχε ασχοληθεί σε μεγάλο βαθμό με την αγορά στεγαστικών δανείων (Bank of England, 2007).

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έσπευσαν να ακολουθήσουν τα βήματα της Κεντρικής Ομοσπονδιακής Τράπεζας (FED) και της αμερικανικής κυβέρνησης, να παράσχουν ρευστότητα στα τραπεζικά ιδρύματα των χωρών τους προκειμένου να αντικαταστήσουν το τοξικό ιδιωτικό χρήμα με δημόσιο χρήμα από τα κράτη-μέλη. Σε αντιδιαστολή με την πολιτική της FED, η ΕΚΤ αντί να τυπώσει νέο χρήμα αποφάσισε να δανειστεί από όσους είχαν κεφάλαια διαθέσιμα για επένδυση, όπως οι Κινέζοι, οι Ιάπωνες, τα ασφαλιστικά ταμεία κ.α. (INE, 2011).

Συνέπεια της προσπάθειας των ευρωπαϊκών κρατών να διαχειριστούν τις ζημιές των ευρωπαϊκών τραπεζών ήταν η εγκαθίδρυση της ύφεσης στις οικονομίες της Ευρώπης και η μεταφορά του βάρους στα κράτη και τους φορολογούμενους. Μέσα σε μία χρονιά (2008 - 2009), το ΑΕΠ της Γερμανίας μειώθηκε κατά 5 %, της Γαλλίας κατά 2,6 %, της Ολλανδίας κατά 4 %, της Σουηδίας κατά 5,2 %, της Ιρλανδίας κατά 7,1 %, της Φινλανδίας κατά 7,8 %, της Δανίας κατά 4,9 % και της Ισπανίας κατά 3,5 % (INE, 2011).

Λόγο ιδιαιτερότητας της Ευρωζώνης η κάθε χώρα βιώνει με διαφορετικό τρόπο την οικονομική κρίση, με διαφορετική ένταση και σε διαφορετική έκταση. Έντονη είναι η εσωτερική ανισορροπία ανάμεσα στις βόρειες χώρες της Ευρωζώνης όπως η Γαλλία και η Γερμανία, οι οποίες εξάγουν και συσσωρεύουν επενδύσεις και εμπορικά πλεονάσματα και στις χώρες του Νότου, οι οποίες χαρακτηρίζονται από μεγάλα εμπορικά ελλείμματα, επενδύσεις τουριστικού χαρακτήρα και την αδυναμία τους να παράγουν ανταγωνιστικά προϊόντα για τις διεθνείς αγορές. Στις βόρειες χώρες της Ευρωζώνης η μείωση των επιτοκίων τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια δεν προκάλεσε ραγδαία αύξηση της κατανάλωσης, ούτε ανέτρεψε την παραδοσιακή αντίληψη για αποταμίευση. Οι βόρειες χώρες αντιλαμβανόμενες το κλίμα της παγκοσμιοποίησης φρόντισαν να επενδύσουν στις αναδυόμενες οικονομίες έχοντας ως κριτήριο την παρουσία τους στις νέες αγορές της Ασίας και της Νότιας Αμερικής. Η μείωση των επιτοκίων από την εισαγωγή του ευρώ οδήγησε πολλές χώρες του Νότου σε επενδύσεις γύρω από την οικοδομική δραστηριότητα, παραμελώντας έτσι άλλες αναπτυξιακές πρωτοβουλίες (Χριστοδουλάκης, 2012).

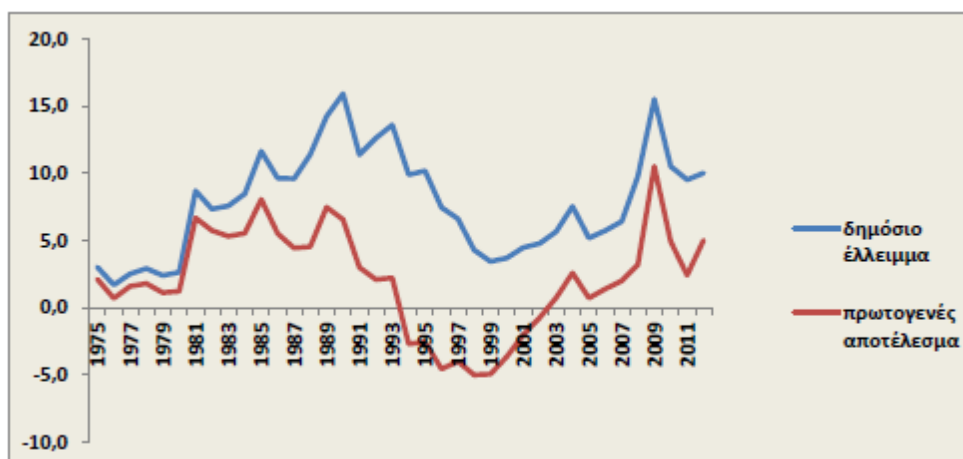
1.3 Ελλάδα και οικονομική κρίση

Η χρηματοπιστωτική κρίση που ξέσπασε στις ΗΠΑ το 2008, μεταδόθηκε σε όλο τον κόσμο. Η κρίση αυτή προκλήθηκε από την αλόγιστη και άπληστη συμπεριφορά των τραπεζών και των χρηματοπιστωτικών οργανισμών στις ΗΠΑ, αλλά και από την παντελή έλλειψη αναγκαίων μηχανισμών ελέγχου. Περισσότερο ευάλωτες ήταν οι χώρες με διαρθρωτικές ανισορροπίες. Με την μεταφορά της κρίσης από τον χρηματοοικονομικό τομέα στην πραγματική οικονομία, μετατράπηκε ταυτόχρονα και η κρίση που επηρέασε την Ελλάδα, σε κρίση δημόσιου χρέους (Χριστοφόρου, 2011).

Μπορεί το κλίμα που επικρατούσε στην Ελλάδα να ήταν ενθαρρυντικό, μιας και οι ρυθμοί ανάπτυξης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) κατά την οκταετία 2000 - 2008 ήταν συγκρίσιμοι με τους ρυθμούς άλλων ευρωπαϊκών χωρών, όμως η «ισχυρή» ελληνική οικονομία στηριζόταν σε εισροή πόρων από την Ευρωπαϊκή Ένωση και στον υψηλό δανεισμό του Δημοσίου, των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών. Η ορθολογική αξιοποίηση των κοινοτικών και εθνικών πόρων, καθώς και η ανάπτυξη μιας πολιτικής η οποία θα προωθούσε τα πλεονεκτήματα της ελληνικής οικονομίας, αντικαταστήθηκε από τις εκάστοτε κυβερνήσεις, από την κατασπατάληση πόρων σε μη παραγωγικά έργα, με αποτέλεσμα τη χαμηλή ανταγωνιστικότητα της χώρας, το τεράστιο έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, την αύξηση του δημόσιου ελλείμματος και τέλος την εκτόξευση του δημόσιου χρέους. Επομένως η κρίση που αντιμετωπίζει η ελληνική οικονομία δεν οφείλεται εξολοκλήρου στην διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση, αλλά κυρίως στα δομικά μειονεκτήματα του ελληνικού μοντέλου ανάπτυξης (Δρεττάκης, 2011).

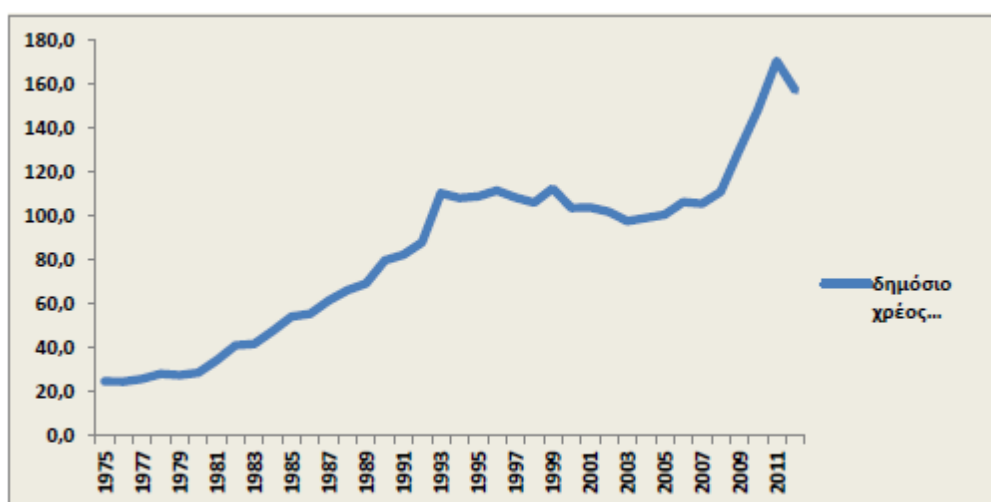
Η διαδικασία δημοσιονομικής προσαρμογής της ελληνικής οικονομίας με σκοπό την ένταξή της στην ΟΝΕ, προέβλεπε το δημοσιονομικό έλλειμμα να μην ξεπερνά το 3 % του ΑΕΠ, ενώ το δημόσιο χρέος έπρεπε να βρίσκεται σε επίπεδα κάτω από το 60 % του ΑΕΠ ή αν είναι υψηλότερο να μειώνεται με ικανοποιητικό ρυθμό. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη δεκαετία του 1990 το δημόσιο έλλειμμα να ακολουθήσει καθοδική πορεία. Ειδικότερα τη χρονιά 1999 το δημόσιο χρέος μειώνεται και το έλλειμμα έπεσε κάτω του 3 % του ΑΕΠ. Τις υπόλοιπες περιόδους από το 1970 και έπειτα παρατηρείται κατά κόρον αύξηση στο δημόσιο έλλειμμα (Καραβίτης, 2008).

Πλήγμα στα ενθαρρυντικά στοιχεία που παρουσίασε η Ελλάδα για την ένταξή της στην ΟΝΕ, ήταν η αναθεώρηση των στοιχείων από την Eurostat για την τριετία 1997 - 1999, καθώς αποδείχθηκε η χειραγώγηση του δημόσιου χρέους και ελλείμματος (Eurostat, 2004).

Διάγραμμα 1.4 Δημόσιο Έλλειμμα και Πρωτογενές Αποτέλεσμα (ως ποσοστό του ΑΕΠ), Ελλάδα, 1975-2012).

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ και Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας

Διάγραμμα 1.5 Δημόσιο Χρέος (ως ποσοστό του ΑΕΠ), Ελλάδα, 1975-2012

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ και Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας

Παράλληλα με τη συνεχή αύξηση του δημοσιονομικού ελλείμματος, σημειώνεται και ταυτόχρονη μείωση των εξαγωγών με ταυτόχρονη αύξηση των εισαγωγών λόγω των υψηλών τιμών των αγαθών και των υπηρεσιών του εσωτερικού, σε σχέση με τις αντίστοιχες του εξωτερικού, με αποτέλεσμα την επιβάρυνση του ισοζυγίου πληρωμών και την μείωση των συναλλαγματικών διαθεσίμων της χώρας (Γεωργακόπουλος, Λιανός, Μπένος, Τσεκούρας, Χατζηπροκοπίου & Χρήστου, 2007).

Χαρακτηριστικά την οκταετία 2001 - 2008 η οικονομία αναπτυσσόταν με ετήσιο ρυθμό 3,6 % λόγω της εγχώριας ζήτησης από ιδιωτική κατανάλωση. Επιπλέον οι επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου αυξάνονταν με ετήσιο ρυθμό 7,9 % αν και το μεγαλύτερο μέρος τους αφορούσε κατοικίες, λόγω των χαμηλών δανειακών επιτοκίων και των προσδοκίων για αύξηση των μισθών. Επομένως γίνεται αντιληπτό ότι η οικονομική ανάπτυξη εκείνης της περιόδου οφειλόταν στην ώθηση της ιδιωτικής κατανάλωσης, την διεύρυνση του δανεισμού και των επενδύσεων στον χώρο κατοικιών. Η αδυναμία όμως της εγχώριας παραγωγής να ανταποκριθεί στην εγχώρια ζήτηση έκανε επιτακτική την ανάγκη για εισαγωγές. Η τακτική αυτή είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών από 3 % του ΑΕΠ που ήταν την περίοδο 1994 - 1999, σε 14,9 % του ΑΕΠ το 2008 (Γεωργακόπουλος κ.ά., 2007).

Η ελληνική οικονομία βρισκόταν πλέον σε δυσμενή κατάσταση και την οποία δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει μόνη της, μιας και είχε γίνει αντιληπτό ότι το πρόβλημα μιας χώρας είχε μετατραπεί σε πρόβλημα για το σύνολο της ζώνης τους ευρώ. Αρχικά η ελληνική κυβέρνηση ανακοινώνει το Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης, το οποίο προέβλεπε μείωση του ελλείμματος κατά 4 % το 2010 και περαιτέρω μείωσή του κάτω από 3 % έως το 2012, μέσω μιας σειράς δημοσιονομικών αλλαγών όπως την αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης, αύξηση του ΦΠΑ, εφαρμογή νέου φορολογικού συστήματος για την πάταξη της φοροδιαφυγής κα.

Παρά τις προσπάθειες και τα μέτρα που εφαρμόστηκαν, το κόστος δανεισμού για την Ελλάδα αυξήθηκε. Το Μάρτιο του 2010 νέα μέτρα λαμβάνουν χώρα στον τρόπο άσκησης της δημοσιονομικής πολιτικής (περαιτέρω αύξηση ΦΠΑ, περικοπές μισθών και μείωση δημόσιων επενδύσεων), αλλά μάταια εφόσον η συνεχής αύξηση του κόστους δανεισμού και η αβεβαιότητα σχετικά με τις δημοσιονομικές και μακροοικονομικές εξελίξεις οδήγησαν σε υποβαθμίσεις της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδος από τους οίκους αξιολόγησης όπως Fitch, Standard & Poor's και Moody's (ΤτΕ, 2014).

Προσπάθεια ανατροπής της δυσμενούς κατάστασης υπήρξε το αίτημα χρηματοδότησης που απεύθυνε η ελληνική κυβέρνηση στις χώρες της Ευρωζώνης και στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Η Ελλάδα υπέγραψε το Μνημόνιο Οικονομικών και Χρηματοπιστωτικών Πολιτικών στις 5 Μαΐου 2010, το οποίο περιλαμβάνει υποστήριξη ύψους 110 δις. ευρώ, 80 δις. ευρώ από χώρες της ευρωζώνης και 30 δις.

ευρώ από το ΔΝΤ και προοριζόταν για την κάλυψη των χρηματοδοτικών αναγκών της ελληνικής οικονομίας και τη στήριξη του τραπεζικού συστήματος.

Το αίσθημα αισιοδοξίας που γέννησε η πρώτη αξιολόγηση του προγράμματος από Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την ΕΚΤ και το ΔΝΤ, αφού είχαν επιτευχθεί όλοι οι δημοσιονομικοί στόχοι, ήρθε να το ανατρέψει η δεύτερη αξιολόγηση το Δεκέμβριο του 2010, η οποία επεσήμανε ότι η ρευστότητα της οικονομίας ήταν πολύ περιορισμένη, τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια αυξάνονταν και η κερδοφορία του τραπεζικού συστήματος παρέμενε υποτονική. Επιπλέον η έκθεση αξιολόγησης έκρινε επιτακτική την ανάγκη για πρόσθετη περικοπή δαπανών της γενικής κυβέρνησης με σκοπό την επίτευξη των προκαθορισμένων στόχων (IMF, 2013).

Η Ελλάδα παρά την λήψη μέτρων βρισκόταν σε δυσχερή θέση έναντι των άλλων χωρών στην διεθνή αγορά, έτσι τον Ιούλιο του 2011 πραγματοποιήθηκε σύνοδος κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατά την οποία επήλθε συμφωνία για νέα δανειοδότηση και ένταξη παρεμβάσεων στο Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής, με σκοπό την εμφάνιση πρωτογενών πλεονασμάτων και την αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας (ΤτΕ, 2014).

Το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, στη Σύνοδο κορυφής αποφασίστηκε μια ακόμη ενίσχυση της ελληνικής οικονομίας. Το πρόγραμμα βοήθειας περιελάμβανε οικονομική ενίσχυση ύψους 130 δις. ευρώ ενώ παράλληλα όριζε εθελοντική ανταλλαγή ελληνικών ομολόγων που διακρατούσε ο ιδιωτικός τομέας με νέα ομόλογα, με ταυτόχρονη περικοπή της ονομαστικής τους αξίας κατά 50 % περίπου, το λεγόμενο PSI (ΤτΕ, 2014). Άξιο να σημειωθεί επίσης είναι ότι το 2011, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο έθεσαν σε ισχύ το six-pack (εξάπτυχο), το οποίο ενίσχυσε το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Το six-pack αποτελείται από πέντε Κανονισμούς και μία Οδηγία που σκοπό είχε την ενίσχυση της οικονομικής διακυβέρνησης της Ε.Ε. αλλά και της Ευρωζώνης, με απώτερο στόχο τη διασφάλιση της δημοσιονομικής πειθαρχίας και της οικονομικής σταθερότητας, αποτρέποντας την εμφάνιση μιας νέας κρίσης στην Ευρώπη (MEMO/11/898).

Στα τέλη του 2012 πραγματοποιήθηκε η κατάρτιση του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013 - 2016, όπου πολλές εκ των ρυθμίσεών του, περιλαμβάνονταν στον Προϋπολογισμό του 2013.

Ενθάρρυνση και αισιοδοξία προκάλεσε το γεγονός της εμφάνισης πρωτογενούς πλεονάσματος σε επίπεδο γενικής κυβέρνησης το 2013 για πρώτη φορά μετά το 2002. Παρότι το πρωτογενές πλεόνασμα οφειλόταν κατά κόρον σε αύξηση

της φορολογίας η οποία οδήγησε σε μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος, δεν μπορεί να απαξιωθεί η σημασία του. Τέλος, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σε μια προσπάθεια περεταίρω ενίσχυσης της δημοσιονομικής εποπτείας στα κράτη - μέλη της Ευρωζώνης, εισήγαγαν δύο νέους κανονισμούς, πέρα από το six-pack, ενδυναμώνοντας το ΣΣΑ και διασφαλίζοντας την συνεχή παρακολούθηση όλων των δημοσιονομικών καταστάσεων των κρατών μελών (MEMO/11/822).

Το 2015 ήταν ένα έτος κατά το οποίο το κλίμα αβεβαιότητας στην οικονομία επιδεινώθηκε και κορυφώθηκε με την προκήρυξη του δημοψηφίσματος, την τραπεζική αργία και την επιβολή περιορισμών στις αναλήψεις μετρητών από τραπεζικούς λογαριασμούς, στις διασυνοριακές πληρωμές κ.α. Οι δυσμενείς εξελίξεις ανακόπηκαν με τη συμφωνία που επιτεύχθηκε στη Σύνοδο Κορυφής τον Ιούλιο του 2015, κατά την οποία οι ελληνικές αρχές δεσμεύθηκαν ότι θα προχωρήσουν σε ένα σύνολο προαπαιτούμενων μέτρων ώστε ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας να διαπραγματευτεί ένα νέο πρόγραμμα Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης για τη χώρα μας. Μεταβαίνοντας από το 2013, έτος κατά το οποίο εμφανίστηκε πρωτογενές πλεόνασμα, στο 2015, η χώρα εισήλθε εκ νέου σε ύφεση, παρατηρώντας τον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ το γ' και δ' τρίμηνο του 2015 να βρίσκεται στο 1,9 % (Στουρνάρας, 2016).

Το 2016 η ελληνική οικονομία βρέθηκε στο μεταίχμιο μεταξύ ύφεσης και ανάπτυξης, η ύφεση το πρώτο εξάμηνο ήταν ηπιότερη του αναμενομένου και η οικονομία παρουσίασε θετικό ρυθμό ανάπτυξης το δεύτερο εξάμηνο του έτους. Επίσης το 2016 χαρακτηρίστηκε από τη θεσμοθέτηση μεγάλου αριθμού δημοσιονομικών παρεμβάσεων, οι οποίες αφορούσαν κυρίως τη φορολογική και ασφαλιστική μεταρρύθμιση. Κρίνοντας από την έκβαση της πρώτης αξιολόγησης και την εκταμίευση της δεύτερης δόσης μπορεί να χαρακτηριστεί ως επιτυχημένο το πρόγραμμα χρηματοδοτικής διευκόλυνσης. Η πορεία του δημοσιονομικού αποτελέσματος εξαρτάται κυρίως από την έκβαση της δεύτερης αξιολόγησης, αλλά και από τον βαθμό επίτευξης των προβλεπόμενων εσόδων του Ενιαίου Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (ΕΦΚΑ) (Στουρνάρας, 2017).

2^ο Κεφάλαιο Φορολογία και φόρος

2.1 Εισαγωγή στη φορολογία

Η φορολογία δεν αποτελεί έναν σύγχρονο θεσμό της οικονομικής επιστήμης, αλλά έχει τις ρίζες της στην αρχαιότητα. Τα συστήματα φορολόγησης αναπτύχθηκαν περεταίρω έπειτα από την εμφάνιση οργανωμένων δομών εντός του κράτους. Στη σύγχρονη κοινωνία, η φορολογία έχει τόσο οικονομική όσο και νομική διάσταση.

Όσον αφορά τη νομική επιστήμη, ο φόρος διακρίνεται από το ανταποδοτικό τέλος, το οποίο ενώ αποτελεί αναγκαστική παροχή των πολιτών, καταβάλλεται έναντι ειδικής αντιπαροχής. Έτσι προκύπτει μια σχέση αντιστοιχίας μεταξύ παροχής των πολιτών και αντιπαροχής από το κράτος. Η διάκριση μεταξύ φόρου και τέλους έχει ως αποτέλεσμα να έγκειται στη φύση και στο σκοπό που υπηρετεί η εκάστοτε εισφορά. Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ / OECD), υιοθετώντας την οικονομική θεώρηση της φορολογίας, ορίζει ότι:

“Ο φόρος είναι η αναγκαστική, μη ανταποδοτική πληρωμή στη γενική κυβέρνηση” (OECD, 1996).

Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό, ο φόρος λογίζεται ως μη ανταποδοτική πληρωμή, διότι τα οφέλη που παρέχονται από την κυβέρνηση στους φορολογούμενους δεν είναι ανάλογα του ύψους των πληρωμών που καταβάλλουν.

Το κράτος, με σκοπό την επίτευξη των οικονομικών του στόχων, επιβάλλει φόρους. Σε αυτούς συγκαταλέγονται η άριστη κατανομή των παραγωγικών συντελεστών, η άριστη διανομή του εισοδήματος μεταξύ των μελών της κοινωνίας, η σταθεροποίηση της οικονομίας, η μείωση του πληθωρισμού και της ανεργίας, καθώς και η οικονομική ανάπτυξη (Δράκος, 1996). Η φορολογία αποτελεί αναπόφευκτη θυσία των πολιτών στο βωμό της διασφάλισης της ορθής λειτουργίας του κράτους (Ανδρεάδης, 1935). Οι φόροι που αποδίδονται στο κράτος, είτε προέρχονται από φυσικά είτε από νομικά πρόσωπα, αποτελούν μια υποχρεωτική εισφορά την οποία εισπράττει το κράτος για να χρηματοδοτήσει τις δημόσιες δαπάνες του (Γκίνου, 2004).

Όπως ομοίως επισημαίνει ο Gaston Jeze:

“Ο φόρος θεωρείται μία αναγκαστική χρηματική παροχή των ιδιωτών προς το κράτος

υπό μορφή οριστική και χωρίς ειδικό αντάλλαγμα, με σκοπό την κάλυψη των δημοσίων βαρών”.

2.2 Αρχές της φορολογίας

Σύμφωνα με τον Φινοκαλιώτη (2005), οι γενικές αρχές που διέπουν την άσκηση της φορολογικής εξουσίας είναι οι ακόλουθες:

- **Η αρχή της νομιμότητας του φόρου:** Χωρίς τον τυπικό νόμο που καθορίζει το υποκείμενο της φορολογίας, κανένας φόρος δεν μπορεί να επιβληθεί ούτε να εισπραχθεί.
- **Η αρχή της βεβαιότητας του φόρου:** Ο χρόνος, ο τρόπος πληρωμής καθώς και το πληρωτέο ποσό πρέπει να είναι σαφή και ορισμένα τόσο για τον φορολογούμενο όσο και για οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο.
- **Η αρχή της χρηστής διοικήσεως και της προστασίας της εμπιστοσύνης του φορολογούμενου έναντι μεταβολών της ερμηνείας της φορολογικής διοίκησης:** Μεταξύ του φορολογούμενου και της φορολογικής αρχής είναι σημαντική η δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης.
- **Η Αρχή της μη αναδρομικής ισχύος των φορολογικών ρυθμίσεων:** Σε ένα κράτος δικαίου, ο πολίτης θα πρέπει να γνωρίζει εκ των προτέρων τις συνέπειες των πράξεών του και να εμπιστεύεται ότι η σύννομη διαγωγή του θα έχει τις συνέπειες που προέβλεπε ο σχετικός νόμος, με βάση τον οποίο είχε λάβει την απόφασή του.
- **Η Αρχή της φορολογικής δικαιοσύνης:** Οι έλληνες πολίτες αναλόγως των δυνάμεών τους, συνεισφέρουν αδιακρίτως στα δημόσια βάρη. Η συγκεκριμένη αρχή, προϋποθέτει την ικανοποίηση της αρχής της καθολικότητας του φόρου και της αρχής της φορολογικής ισότητας. Ειδικότερα, η αρχή της φορολογικής ισότητας, επιβάλλει την όμοια μεταχείριση των φορολογικών υποκειμένων κάτω από όμοιες οικονομικές συνθήκες (οριζόντια φορολογική ισότητα) και την ανόμοια μεταχείριση όσων βρίσκονται κάτω από ανόμοιες περιστάσεις (κάθετη φορολογική ισότητα). Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, τον περιορισμό του νομοθέτη να θεσπίζει αυθαίρετες φορολογικές διακρίσεις υπέρ ή εις βάρος μερίδας των

πολιτών. Κατά την σύγχρονη πρακτική ως κυριότερος δείκτης της φοροδοτικής ικανότητας των πολιτών ορίζεται το εισόδημα, ακολουθεί η περιουσία και τέλος η δαπάνη (Φινοκαλιώτης, 2005).

Περιορισμούς στην φορολόγηση εκτός των φορολογικών αρχών που αναφέρθηκαν, θέτουν και τα ατομικά δικαιώματα των πολιτών, όπως αυτά κατοχυρώνονται στο Σύνταγμα. Παλαιότερα επικρατούσε η αντίληψη ότι το κράτος ασκεί χωρίς δεσμεύσεις τη φορολογική του εξουσία. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση του αρχιδικαστή John Marshall το 1819, στο Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο των ΗΠΑ, δηλώνοντας πως *η δύναμη να φορολογείς περιλαμβάνει τη δύναμη να καταστρέφεις* (Clarence Carson, 1976).

Τέλος κατά την άσκηση της φορολογικής εξουσίας, οι φορολογικές αρχές οφείλουν να σέβονται τα Συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα των πολιτών όπως:

- Το δικαίωμα στην ιδιοκτησία (αποφυγή φαινομένων δήμευσης περιουσίας)
- Το δικαίωμα στην προσωπική και επαγγελματική ελευθερία του ατόμου
- Το θεσμό της οικογένειας

Συμπερασματικά, η φορολογία αποτελεί ένα δυναμικό θεσμό ο οποίος επιβάλλεται να εξελίσσεται και προσαρμόζεται ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες που επιτάσσει η σύγχρονη κοινωνία. Κρίνεται αναγκαία η εφαρμογή της για την εύρυθμη λειτουργία του κράτους αλλά με απαραίτητη προϋπόθεση να διέπεται από αρχές και κανόνες που εξασφαλίζουν την αποδοτικότερη, αποτελεσματικότερη και δικαιότερη κατανομή των φορολογικών βαρών στους πολίτες.

2.3 Ο χαρακτήρας του φόρου

Όπως προαναφέρθηκε, οι δημόσιες δαπάνες χρηματοδοτούνται από φόρους, οι οποίοι είναι μονομερείς και καλύπτονται από τους πολίτες. Ο δημόσιος τομέας δημιουργεί την υποχρέωση και λαμβάνεται από τον ιδιωτικό τομέα, ωστόσο οι πολίτες δεν λαμβάνουν μια άμεση αντιπαροχή (Γεωργακόπουλος, 2005).

Εκτός από την μονομέρεια της φύσης του φόρου, χαρακτηριστικό αποτελεί και η υποχρεωτική καταβολή αυτού, δηλαδή δεν υπάρχει η δυνατότητα επιλογής της πληρωμής του. Οι φορολογικές υποχρεώσεις ορίζονται σύμφωνα με νομοθεσία που προβλέπει την υποχρεωτική αυτή φύση του φόρου (Μπάρμπας & Φινοκαλιώτης, 2011).

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, δεν υπάρχει άμεση αντιπαροχή για την πληρωμή του φόρου, δηλαδή κάποιο ειδικό αντάλλαγμα, είτε πρόκειται για πληρωμή από φυσικό ή νομικό πρόσωπο. Αντί αυτού, οι φορολογούμενοι έχουν την δυνατότητα να λαμβάνουν όλες τις παροχές που προέρχονται από τις δημόσιες δαπάνες (Μπάρμπας & Φινοκαλιώτης, 2011). Το φαινόμενο της μη άμεσης αντιπαροχής για την πληρωμή των φόρων, αποτελεί ένα μείζον και αμφιλεγόμενο ζήτημα, καθώς τα δημόσια αγαθά τα λαμβάνουν οι πολίτες είτε καταβάλλουν είτε όχι τους φόρους που τους αναλογούν.

Η πληρωμή των φόρων έχει ως κύριο στόχο την επίτευξη του συνόλου των σκοπών του κράτους και όχι την χρηματοδότηση συγκεκριμένων δημοσίων αγαθών (Γεωργακόπουλος, 2005).

2.4 Οι λειτουργίες του φόρου

Οι λειτουργίες των φόρων μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε τρεις βασικές λειτουργίες:

- **Ταμειευτική λειτουργία:**

Για την κάλυψη των σκοπών του κράτους και των ελλειμμάτων για τις δημόσιες δαπάνες καθώς επίσης και την ικανοποίηση μέσω της χρήσης των δημοσίων αγαθών, πραγματοποιείται μεταφορά των πόρων από τον ιδιωτικό τομέα προς το δημόσιο φορέα μέσω της φορολόγησης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα επίσης και την κάλυψη της ταμειευτικής λειτουργίας. Η ταμειευτική λειτουργία αποτελεί την βασικότερη λειτουργία (Γεωργακόπουλος, 2012).

- **Οικονομική λειτουργία:**

Η οικονομική λειτουργία αφορά την χρήση των φόρων ως μέτρο άσκησης της οικονομικής πολιτικής. Η οικονομική πολιτική έχει ως σκοπό την σταθεροποίηση της οικονομίας μέσα από την μείωση της ανεργίας, την πλήρη απασχόληση και τη μείωση του γενικού επιπέδου τιμών (Γεωργακόπουλος, 2012). Σε περιόδους ύφεσης, η μείωση της φορολογίας οδηγεί σε αύξηση της αγοραστικής δύναμης των ιδιωτών, με αποτέλεσμα την συνεπακόλουθη αύξηση της ζήτησης των αγαθών. Βέβαια η αύξηση του γενικού επιπέδου των τιμών είναι μια εξέλιξη μη επιθυμητή και αποδεικνύει, πως η επίτευξη των βασικών στόχων του κράτους, θα προκύψει από την άσκηση ενός κατάλληλου μείγματος οικονομικής πολιτικής.

- **Κοινωνική λειτουργία:**

Μέσω της κοινωνικής λειτουργίας των φόρων, επιδιώκεται η άμβλυνση των οικονομικών ανισοτήτων τόσο στα πλαίσια των μισθών όσο και του πλούτου. Με την σωστή αξιοποίηση των φόρων μέσω της κατάλληλης κοινωνικής πολιτικής θα συντελεσθεί η ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη της χώρας, καθώς επίσης και η βελτίωση του εισοδήματος και του πλούτου (Γεωργακόπουλος, 2012).

2.5 Διάκριση φόρου

Με σκοπό την διευκόλυνση της ανάλυσης των φόρων αλλά και των επιπτώσεών τους, κρίθηκε ορθή η ταξινόμησή τους σε διάφορες κατηγορίες με βάση διάφορα κριτήρια. Έτσι προκύπτουν οι φόροι στους οποίους συντελεί η φορολογική βάση, η αναλογικότητα ή μη του φόρου, ο φόρος που καθορίζεται από τον αρμόδιο δημόσιο φορέα που τον επιβάλει και ο παραδοσιακός διαχωρισμός άμεσων και έμμεσων φόρων (Γεωργακόπουλος, 2005).

2.5.1 Φορολογική Βάση

Ως φορολογική βάση θεωρείται το μέγεθος με βάση το οποίο υπολογίζεται η φορολογική υποχρέωση, δηλαδή το ποσό του φόρου που πρέπει να καταβάλει ο φορολογούμενος. Ως φορολογική βάση μπορεί να χρησιμοποιηθεί οποιοδήποτε χαρακτηριστικό γνώρισμα των φορολογουμένων, οικονομικό ή και μη οικονομικό. Στην αρχαιότητα για παράδειγμα, χρησιμοποιούνταν διάφορα χαρακτηριστικά των φορολογουμένων ως βάση για τον υπολογισμό της φορολογικής τους υποχρέωσης. Σήμερα όμως, ως φορολογική βάση χρησιμοποιούνται συνήθως διάφορα οικονομικά χαρακτηριστικά του φορολογούμενου και ιδιαίτερα το εισόδημα, η περιουσία, η δαπάνη και ειδικότερα μάλιστα η καταναλωτική δαπάνη. Για το λόγο αυτό οι συγκεκριμένοι φόροι διακρίνονται στους εξής (Γεωργακόπουλος, 2012):

A) φόρους εισοδήματος

Οι φόροι εισοδήματος προκύπτουν από τη φορολογική βάση που ορίζεται για τα εισοδήματα που αποκτούν είτε τα φυσικά πρόσωπα, είτε τα νομικά πρόσωπα σε μια συγκεκριμένη περίοδο. Η συγκεκριμένη χρονική περίοδος, ορίζεται ως φορολογικό έτος. Υπάρχει διάκριση του φόρου εισοδήματος των φυσικών προσώπων με το φόρο εισοδήματος των νομικών προσώπων και συνήθως είναι διαφορετικός ο συντελεστής (Μπάρμπας & Φινοκαλιώτης, 2011).

B) φόρους περιουσίας

Οι φόροι περιουσίας υπολογίζονται επί της καθαρής αξίας της περιουσίας που κατέχουν, τόσο τα φυσικά, όσο και τα νομικά πρόσωπα, καθώς και η μεταβίβαση της περιουσίας (Μπάρμπας & Φινοκαλιώτης, 2011).

Γ) φόρους δαπάνης

Οι φόροι επιβάλλονται στον φορολογούμενο κατά τη δαπάνη του εισοδήματός του, για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών. Τέτοιου είδους φόροι κατά κύριο λόγο αποτελούν οι έμμεσοι, οι οποίοι επιβάλλονται κατά την αξία των προϊόντων ή των υπηρεσιών. Οι πιο γνωστοί φόροι δαπάνης είναι οι δασμοί, τα

τέλη χαρτοσήμου και οι φόροι κατανάλωσης (Μπάρμπας & Φινοκαλιώτης, 2011).

2.5.2 Αναλογικότητα

Ο φορολογικός συντελεστής ορίζεται ως εξής:

“Ο φόρος που αντιστοιχεί σε κάθε μονάδα φορολογικής βάσης και κριτήριο για το διαχωρισμό αυτών των φόρων είναι η αναλογικότητα ή μη”.

Οι κατηγορίες που μπορούν να διαχωριστούν είναι οι ακόλουθες (Μπάρμπας & Φινοκαλιώτης, 2011):

- **Αναλογικός**

Κατά τον αναλογικό φόρο, ο φορολογικός συντελεστής παραμένει σταθερός ανεξάρτητα από το μέγεθος της φορολογικής βάσης όπου θα επιβληθεί ο φόρος. Αποδίδεται η ίδια αναλογία του εισοδήματος ανεξάρτητα από το εισόδημα. Η μεταβολή του εισοδήματος δεν επηρεάζει τον αναλογικό φόρο διότι θα ληφθεί ως φόρο το ίδιο ποσοστό του εισοδήματος του φορολογούμενου .

- **Προοδευτικός**

Σε αντίθεση με τον αναλογικό φόρο, ο φορολογικός συντελεστής στον προοδευτικό, αυξάνεται καθώς αυξάνεται η φορολογική βάση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, αποτελεί ο φόρος εισοδήματος, κατά τον οποίο, η αύξηση του εισοδήματος επιβαρύνεται φορολογικά με αυξανόμενο φορολογικό συντελεστή, ενώ υπάρχει ένας ανώτατος συντελεστής με τον οποίο φορολογούνται τα πολύ υψηλά εισοδήματα. Η προοδευτική φορολόγηση αποτέλεσε θέμα διαμάχης, καθώς της ασκήθηκε κριτική για την αύξηση του ποσοστού που αποδίδεται ως φόρος για τα υψηλότερα εισοδήματα. Ως βασικό επιχείρημα όμως για την εφαρμογή της, αποτέλεσε η άποψη πως εξαλείφει άλλες αδικίες που προέρχονται από έμμεσες φορολογίες.

- **Αντίστροφα προοδευτικός**

Με αντιστρόφως ανάλογο τρόπο λειτουργεί ο αντίστροφα προοδευτικός φόρος, ο οποίος μειώνεται καθώς μειώνεται η φορολογική βάση. Συγκεκριμένα, η αύξηση του εισοδήματος επιφέρει μείωση στο φορολογικό συντελεστή και αυξάνει το εισόδημα, γεγονός που συμβαίνει σε μεγαλύτερο ποσοστό στα πολύ υψηλά εισοδήματα. Στην πραγματικότητα τέτοιου είδους φόροι στέκονται απέναντι στην έννοια του κράτους δικαίου, που σκοπό έχει την στήριξη των αδυνάμων. Για το λόγο αυτό η ύπαρξη τέτοιων φόρων θεωρείται ιδιαιτέρως σπάνια.

2.5.3 Δημόσιος φορέας επιβολής

Η αποκλειστική δικαιοδοσία θέσπισης και επιβολής των φόρων ανήκει σε δημόσιους φορείς και για το λόγο αυτό χωρίζονται σε:

- α) φόρους κεντρικής διοίκησης,
- β) φόρους τοπικής αυτοδιοίκησης και
- γ) φόρους που επιβάλλονται από φορείς κοινωνικής ασφάλισης (Τάτσος, 2012).

2.5.4 Άμεσοι και έμμεσοι

Η διάκριση των φόρων σε άμεσους και έμμεσους αποτελεί παραδοσιακή διάκριση, αλλά παρά την διατύπωση ενδιαφερουσών θεωριών, καμία δεν επιτυγχάνει κατά τρόπο απόλυτο τον διαχωρισμό αυτό. Αρχικά οι φυσιοκράτες και ορισμένοι άλλοι οικονομολόγοι στην συνέχεια, χρησιμοποίησαν ως κριτήριο τη δυνατότητα του φορολογούμενου να μετακυλήσει τον φόρο, τον οποίο όφειλε να πληρώσει. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, άμεσοι χαρακτηρίζονται οι φόροι στους οποίους ο κατά το νόμο υπόχρεος συμπίπτει με εκείνον που πράγματι υφίσταται το βάρος, ενώ αντίθετα έμμεσοι είναι εκείνοι στους οποίους ο υφιστάμενος εν τέλει είναι άλλος από τον κατά το νόμο υπόχρεο.

Υποστηρίχτηκε από άλλους ως κριτήριο η κατά το νόμο δυνατότητα μετάθεσης του οικονομικού βάρους, όμως το πρόβλημα με το κριτήριο αυτό εντοπίζεται στο γεγονός που ο νομοθέτης ηθελήμενα αποφεύγει να καθορίσει το

ποιος θα πρέπει να υποστεί το φορολογικό βάρος.

Ένα ακόμη κριτήριο για το διαχωρισμό των φόρων σε άμεσους και έμμεσους είναι το κατά πόσο συντάσσονται ή όχι κατάλογοι για την βεβαίωση των φόρων. Βάσης της διάκρισης αυτής, ως άμεσος φόρος χαρακτηρίζεται ο φόρος εισοδήματος, ενώ ως έμμεσος ο φόρος κατανάλωσης (Φινοκαλιώτης, 2005).

Στις σύγχρονες και ανεπτυγμένες χώρες υιοθετούνται περισσότεροι άμεσοι φόροι, εν αντιθέσει με τις αναπτυσσόμενες, οι οποίες επιλέγουν την υιοθέτηση περισσότερων έμμεσων φόρων (Γκίνογλου, 2004). Αναλυτικότερα:

Οι άμεσοι φόροι χαρακτηρίζονται ως πιο δίκαιοι φόροι καθώς επιβάλλονται σε όλους και έχουν μικρότερο κόστος κατά την είσπραξή τους καθώς είναι σταθερή η επιβολή τους. Σχετικά με την Ελλάδα, οι πιο συνήθεις άμεσοι φόροι που θεσπίζονται είναι οι φόροι εισοδήματος, οι φόροι περιουσίας καθώς και ο Φόρος Προστιθέμενης Αξίας (Φ.Π.Α.) (Γκίνογλου, 2004). Παρ' όλα αυτά, οι άμεσοι φόροι δεν χαρακτηρίζονται μόνο από πλεονεκτήματα, αλλά έχουν και μειονεκτήματα. Η είσπραξη τέτοιων φόρων δεν αποτελεί εύκολη διαδικασία καθώς μέσω αυτών των φόρων εμφανίζονται αποκλίνουσες συμπεριφορές. Επιπρόσθετα, οι φορολογικοί συντελεστές μπορούν εύκολα να μεταβάλλονται και να χρησιμοποιηθούν για πολιτικούς λόγους χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες του κράτους που πρέπει να καλυφθούν.

Σε αντιδιαστολή με τους άμεσους φόρους, οι έμμεσοι, επιφέρουν μεγαλύτερη απόδοση καθώς εισπράττονται και από φορολογικούς κατοίκους εκτός της χώρας επιβολής τους. Τέτοιοι φόροι είναι οι δασμοί, τα τέλη χαρτοσήμου και οι φόροι κατανάλωσης (Γκίνογλου, 2004). Η διαδικασία είσπραξής τους, θεωρείται πιο εύκολη συγκριτικά με των άμεσων, αφού οι έμμεσοι φόροι επιβάλλονται σταθερά και δεν αφήνουν ιδιαίτερα περιθώρια για να υιοθετηθεί αποκλίνουσα συμπεριφορά (Γκίνογλου, 2004). Βέβαια και οι έμμεσοι φόροι αντιμετωπίζουν μειονεκτήματα διότι η είσπραξή τους δεν είναι πάντα βέβαιη, ενώ το πρόβλημα αυτό οξύνεται ιδιαίτερα σε περιόδους οικονομικής κρίσης και αστάθειας (Γκίνογλου, 2004).

3^ο Κεφάλαιο

3.1 Η ελληνική φορολόγηση και η οικονομική κρίση

Από το 1995, η προέλευση των φορολογικών εσόδων του ελληνικού κράτους έχει ως κύρια πηγή στο 60 % περίπου των συνολικών φορολογικών εσόδων τους έμμεσους φόρους. Το θέμα αυτό εγείρει ζητήματα κοινωνικής αδικίας. Σε αντίθεση με την προοδευτική φύση του φόρου εισοδήματος των φυσικών προσώπων, η έμμεση φορολόγηση των συναλλαγών επιφυλάσσει τον ίδιο φορολογικό συντελεστή για όλους τους φορολογούμενους ανεξαρτήτως της οικονομικής κατάστασής τους και συνεπώς της πραγματικής φοροδοτικής τους ικανότητας. Η κυριαρχία της έμμεσης φορολογίας επιβαρύνει τα χαμηλότερα εισοδήματα, ακυρώνοντας στην ουσία τον προοδευτικό χαρακτήρα του φορολογικού συστήματος (Φινοκαλιώτης, 2005).

Δεδομένου του μεγέθους της εγχώριας οικονομικής δραστηριότητας, το ελληνικό φορολογικό σύστημα κατορθώνει να συγκεντρώνει χαμηλότερα έσοδα απ' ότι θα ανέμενε κανείς. Αν συγκρίνει κανείς τα αντίστοιχα μεγέθη της Ελλάδας και των χωρών της Μεσογείου, καταλήγει στο συμπέρασμα πως τα συνολικά φορολογικά έσοδα ως προς το μέγεθος του παραγόμενου προϊόντος, είναι σαφώς χαμηλότερα όταν γίνεται σύγκριση με τις ανεπτυγμένες βόρειες ευρωπαϊκές χώρες. Η υστέρηση στα φορολογικά έσοδα δεν αποτελεί πρόσφατο φαινόμενο, αλλά αφορά όλη την περίοδο από το 1995 μέχρι και σήμερα (Πετράκης, 2011).

Η οικονομική θέση της Ελλάδας τα τελευταία χρόνια έχει χειροτερεύσει και ειδικότερα από το 2008 με την χρηματοοικονομική κρίση. Η ένταση της κρίσης διαμόρφωσε κρισιμότητες σε βασικούς τομείς της λειτουργίας της οικονομίας και χαρακτηρίζεται ως η μεγαλύτερη μετά το 1929 για την παγκόσμια και την ελληνική οικονομία. Η προσπάθεια να παρέμβει η οικονομική πολιτική ενεργότερα προσέκρουσε στα υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα. Η ενεργοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων των υψηλών δημοσιονομικών ελλειμμάτων θα αποβεί καθοριστική, όχι μόνο για τις συνθήκες εξόδου από την κρίση, αλλά και για την μετέπειτα πορεία της ελληνικής οικονομίας (Μασουράκης, 2009).

Το δημόσιο χρέος και η αγορά εργασίας, πλήττονται ιδιαίτερα και σε συνδυασμό με την ανάγκη στήριξης από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (Δ.Ν.Τ.) (International Monetary Fund, I.M.F.), οδήγησαν σε πολλές μεταρρυθμίσεις στην ελληνική οικονομία. Οι μεταρρυθμίσεις αφορούν όλες τις πτυχές της ελληνικής

οικονομίας και δεν θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση η αναπροσαρμογή της φορολόγησης. Μέσω της αποτελεσματικής φορολόγησης το κράτος προσπαθεί να έχει ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς καθώς και να επιτύχει την αποπληρωμή του δανεισμού που έχει λάβει από τους δανειστές (INE, 2011).

Οι αλλαγές που έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια στην ελληνική φορολόγηση είναι πολλές και είχαν ως απώτερο σκοπό να επιτευχθούν οι μακροοικονομικοί στόχοι. Τροχοπέδη για την έλευση επενδύσεων που θα οδηγήσουν στην οικονομική ανάπτυξη, αποτελούν οι συνεχείς αλλαγές της φορολόγησης καθώς και η ρευστή πολιτική κατάσταση που επικρατεί.

Από το 2014 με την εισαγωγή του Ν.4172/2013, γνωστού και ως Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος (Κ.Φ.Ε.) και τις διορθώσεις που ακολούθησαν, επιβεβαιώνεται η προσπάθεια του ελληνικού κράτους να ελέγξει την φορολογία των φυσικών και νομικών προσώπων και οντοτήτων. Ωστόσο υιοθετήθηκαν και άλλοι νόμοι ή προσαρμόστηκαν οι ήδη υπάρχοντες που στοχεύουν στην κάλυψη των δημοσιονομικών αναγκών του ελληνικού κράτους.

3.2 Ο φόρος εισοδήματος

3.2.1 Φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων

- **Καθορισμός φόρου**

Κάθε πρόσωπο που υπόκειται σε φόρο εισοδήματος ορίζεται ως φυσικό πρόσωπο ή απλώς φορολογούμενος. Ο φόρος εισοδήματος που θα επιβληθεί σε ένα φυσικό πρόσωπο προέρχεται από τα εισοδήματα που έχει λάβει είτε στην ημεδαπή είτε στην αλλοδαπή για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα (www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013)

- **Φορολογική κατοικία**

Το φυσικό πρόσωπο για να θεωρηθεί φορολογικός κάτοικος της Ελλάδος θα πρέπει:

- να έχει στην Ελλάδα την κύρια κατοικία του ή τη συνήθη διαμονή του ή το κέντρο των ζωτικών του συμφερόντων ήτοι τους προσωπικούς ή

οικονομικούς ή κοινωνικούς δεσμούς του

- να είναι προξενικός, διπλωματικός ή δημόσιος λειτουργός παρόμοιου καθεστώτος ή δημόσιος υπάλληλος που έχει την ελληνική ιθαγένεια και υπηρετεί στην αλλοδαπή
- να διαμένει συνεχώς για χρονικό διάστημα που υπερβαίνει τους έξι μήνες (www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013).

• Διάκριση εισοδήματος

Πηγή προέλευσης του εισοδήματος θεωρείται η μισθωτή εργασία των φορολογούμενων ή οι συντάξεις, η επιχειρηματική δραστηριότητα και τέλος το εισόδημα που προέρχεται από κεφάλαιο (www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013).

Όσον αφορά το εισόδημα από την μισθωτή εργασία και συντάξεις, αυτό ορίζεται σε χρήμα ή σε είδος το οποίο αποκτάται κατά ορισμένη χρονική περίοδο (www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013).

• Φορολογικός συντελεστής

Δεδομένου ότι αναφερόμαστε σε προοδευτικό φόρο, βάση του Ν.4172/2013, τα εισοδήματα που αποκτούνται ετησίως και δεν υπερβάλλουν τα 25.000 € φορολογούνται με συντελεστή 22 %, ενώ εισοδήματα μεγαλύτερα των 25.000 € αλλά δεν ξεπερνούν τα 42.000 € φορολογούνται με συντελεστή 32 %. Τέλος για εισοδήματα άνω των 42.000 € η φορολόγηση γίνεται με 42% (www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013).

Με τον νόμο 4387/2016, οι συντελεστές αλλάζουν με αποτέλεσμα εισοδήματα έως 20.000 € να φορολογούνται με 22 % ενώ τα εισοδήματα άνω των 40.000 € φορολογούνται με 45 % (www.et.gr, Ν.4387/2016 ΦΕΚ Α' 85/12.5.2016).

Πίνακας 3.2.1.1: Φορολογικοί συντελεστές με το νόμο 4172/2013

Φορολογητέο Εισόδημα (Ευρώ)	Φορολογικός συντελεστής (%)
0,00-25.000	22%
25.000,01-42.000	32%
42.000,01+	42%

Πηγή: Εθνικό Τυπογραφείο, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013

Πίνακας 3.2.1.2: Φορολογικοί συντελεστές με το νόμο 4387/2016

Φορολογητέο Εισόδημα (Ευρώ)	Φορολογικός συντελεστής (%)
0,00-20.000	22%
20.001-30.000	29%
30.001-40.000	37%
40.001+	45%

Πηγή: Εθνικό Τυπογραφείο, Ν.4387/2016 ΦΕΚ Α' 85/12.5.2016

- **Μείωση φόρου εισοδήματος**

Σύμφωνα με το νόμο 4172/2013 όταν το φορολογητέο εισόδημα δεν υπερβαίνει τις 21.000 €, προσφέρεται μείωση των 2.100 €. Με το νόμο 4387/2016, όταν το φορολογητέο εισόδημα δεν υπερβαίνει τις 20.000 €, η μείωση ανέρχεται σε 1.900 € . Οι μειώσεις αυτές αντιστοιχούν σε φορολογούμενους που δεν έχουν εξαρτώμενα μέλη. Σε περίπτωση ύπαρξης εξαρτώμενων μελών οι μειώσεις αυξάνονται όπως αυξάνεται και το φορολογητέο εισόδημα που προσφέρεται η μείωση. Υπάρχουν επίσης μειώσεις για το φόρο επιβολής για άτομα με αναπηρία που ανέρχεται στο ποσό των 200 €. Επιπλέον, υπάρχουν μειώσεις για ιατρικές δαπάνες που δεν ξεπερνούν τις 3.000 € με συντελεστή μείωσης 10 %. Τέλος, για δωρεές που έχουν δοθεί κατά το φορολογικό έτος που εξετάζεται, προσφέρεται μείωση του φόρου κατά 10 % (www.et.gr, Ν.4387/2016 ΦΕΚ Α' 85/12.5.2016).

- **Εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα**

Η άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας ενός ατόμου, φορολογείται βάση του εισοδήματός του και το οποίο αποτελεί το κέρδος από τη δραστηριότητα

αυτή. Το κέρδος ορίζεται ως το σύνολο των εσόδων από την επιχειρηματική δραστηριότητα καθώς έχουν αφαιρεθεί οι επιχειρηματικές δαπάνες, οι αποσβέσεις καθώς και τα έσοδα από πωλήσεις των στοιχείων του ενεργητικού της επιχείρησης (www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013).

• Αποσβέσεις

Η απόσβεση των παγίων ορίζεται από την καθαρή αξία κτήσης του παγίου πολλαπλασιαζόμενο από τον συντελεστή που ορίζεται από το νόμο 4172/2013, καθώς οι αποσβέσεις των στοιχείων του ενεργητικού δεν προσμετρούνται στα κέρδη της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Η διενέργεια των αποσβέσεων είναι υποχρεωτική. Υπόχρεες είναι οι οικονομικές μονάδες οι οποίες έχουν στην κυριότητά τους πάγια περιουσιακά στοιχεία, ανεξάρτητα εάν τα χρησιμοποιούν τα εκμισθώνουν ή τα εκμεταλλεύονται με οποιοδήποτε τρόπο. Σύμφωνα με τις διατάξεις του δεύτερου εδαφίου της παραγράφου 7 του αρ. 24 του Ν.4172/2013, εάν η αποσβέσιμη αξία ενός περιουσιακού στοιχείου της επιχείρησης είναι μικρότερη από 1.500 €, το εν λόγω στοιχείο μπορεί να αποσβεστεί εξ' ολοκλήρου μέσα στο φορολογικό έτος που αποκτήθηκε το περιουσιακό στοιχείο (www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013).

Τέλος, μία νέα κατηγορία που προστέθηκε στο ενεργητικό της επιχείρησης και αποσβένεται ετησίως με το συντελεστή να ανέρχεται σε 40 %, είναι ο Εξοπλισμός και τα Όργανα της επιχείρησης (www.et.gr, Ν.4386/2016 ΦΕΚ Α' 83/11.5.2016).

Ακολουθεί ο πίνακας 3.2.1.3. όπου παρουσιάζονται οι συντελεστές αποσβέσεις που ισχύουν από 01/01/2013 με την τροποποίηση από τον νόμο 4172/2013 ανά πάγιο περιουσιακό στοιχείο και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας σύμφωνα με την ταξινόμηση NACEREV 2 της Ε.Ε.

Πίνακας 3.2.1.3: Συντελεστές απόσβεσης 4172/2013

Κατηγορία ενεργητικού επιχείρησης	Συντελεστής απόσβεσης (% ανά φορολογικό έτος)
Κτίρια, κατασκευές, εγκαταστάσεις, βιομηχανικές και ειδικές εγκαταστάσεις, μη κτιριακές εγκαταστάσεις, αποθήκες και σταθμοί, περιλαμβανομένων των παραρτημάτων τους (και ειδικών οχημάτων φορτοεκφόρτωσης)	4
Εδαφικές εκτάσεις που χρησιμοποιούνται σε εξόρυξη και λατομεία, εκτός αν χρησιμοποιούνται για τις υποστηρικτικές δραστηριότητες εξόρυξης	5
Μέσα μαζικής μεταφοράς, περιλαμβανομένων αεροσκαφών, σιδηροδρομικών συρμών, πλοίων και σκαφών	5
Μηχανήματα, εξοπλισμός εκτός Η/Υ και λογισμικού	10
Μέσα μεταφοράς ατόμων	16
Μέσα μεταφοράς εμπορευμάτων («εσωτερικές εμπορευματικές μεταφορές»)	12
Άυλα στοιχεία και δικαιώματα και έξοδα πολυετούς απόσβεσης	10
Εξοπλισμός Η/Υ, κύριος και περιφερειακός και λογισμικό	20
Λοιπά πάγια στοιχεία της επιχείρησης	10

Πηγή: Εθνικό Τυπογραφείο, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013

• Φορολογικός συντελεστής

Ο φορολογικός συντελεστής κατά το νόμο 4172/2013 ορίζεται ως 26 % για εισοδήματα μέχρι 50.000 € ενώ πάνω από 50.000 € ορίζεται σε 33 % (www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013). Με τον νόμο 4387/2016 οι συντελεστές αλλάζουν και για εισοδήματα έως 20.000 € φορολογούνται με 22 % ενώ για εισοδήματα άνω των 40.000 € φορολογούνται με 45 % (www.et.gr, Ν.4387/2016 ΦΕΚ Α' 85/12.5.2016).

Ακολουθούν δύο πίνακες στους οποίους αποτυπώνονται οι διάφοροι φορολογικοί συντελεστές για τον νόμο 4172/2013 και 4387/2016 αντίστοιχα.

Πίνακας 3.2.1.4: Φορολογικοί συντελεστές με το νόμο 4172/2013

Φορολογητέο Εισόδημα (Ευρώ)	Φορολογικός συντελεστής (%)
0,00-50.000	26%
50.000,01+	33%

Πηγή: Εθνικό Τυπογραφείο, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013

Πίνακας 3.2.1.5: Φορολογικοί συντελεστές με το νόμο 4387/2016

Φορολογητέο Εισόδημα (Ευρώ)	Φορολογικός συντελεστής (%)
0,00-20.000	22%
20.001-30.000	29%
30.001-40.000	37%
40.001+	45%

Πηγή: Εθνικό Τυπογραφείο, Ν.4387/2016 ΦΕΚ Α' 85/12.5.2016

- **Εισόδημα από κεφάλαιο**

Το εισόδημα που αποκτά ένα φυσικό πρόσωπο και προκύπτει με μετρητά ή από είδος, με τη μορφή μερισμάτων, τόκων, δικαιωμάτων, καθώς και το εισόδημα που αποκτάται από ακίνητη περιουσία ορίζονται σύμφωνα με το αρ. 35 του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος, ως εισόδημα από κεφάλαιο (www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013).

Σύμφωνα με το αρ. 36 με τον όρο μέρισμα, δηλώνεται το εισόδημα που προκύπτει από μετοχές, ιδρυτικούς τίτλους, ή άλλα δικαιώματα συμμετοχής σε κέρδη τα οποία δεν αποτελούν απαιτήσεις από οφειλές, καθώς και το εισόδημα από άλλα εταιρικά δικαιώματα, στα οποία περιλαμβάνονται οι συμμετοχές σε κέρδη προσωπικών επιχειρήσεων, οι διανομές των κερδών από κάθε είδους νομικό πρόσωπο ή νομική οντότητα, καθώς και κάθε άλλο συναφές διανεμόμενο ποσό (www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013)

Ως εισόδημα από ακίνητα, θεωρείται το εισόδημα που προκύπτει από την εκμίσθωση, την επίταξη, την ιδιοκατοίκηση ή την ιδιοχρησιμοποίηση οικοδομής ή από την εκμίσθωση γαιών (www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013).

- **Φορολογικός συντελεστής**

Σύμφωνα με τον νόμο 4172/2013, τα δικαιώματα φορολογούνται με συντελεστή είκοσι τοις εκατό (20 %), ενώ τα μερίσματα και οι τόκοι με χαμηλότερο συντελεστή του δεκαπέντε τοις εκατό (15 %) (www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013). Επιπλέον ο φορολογικός συντελεστής για την φορολόγηση της ακίνητης περιουσίας ξεκινάει από το ένδεκα τοις εκατό (11 %) για εισοδήματα από 0 έως 12.000 €, ενώ τα εισοδήματα που ξεπερνούν τα 12.000 € φορολογούνται με τριάντα τρία τοις εκατό (33 %). Με την έλευση του νεότερου νόμου 4387/2016, παρατηρείται μια διαφορετική και πιο ανοδική κλιμάκωση του συντελεστή φορολόγησης της ακίνητης περιουσίας που αγγίζει έως και το σαράντα πέντε τοις εκατό (45 %) (www.et.gr, Ν.4387/2016 ΦΕΚ Α' 85/12.5.2016).

Οι φορολογικοί συντελεστές σε πίνακες:

Πίνακας 3.2.1.6: Συντελεστής από ακίνητη περιουσία με το νόμο 4172/2013

Εισόδημα από ακίνητη περιουσία (ευρώ)	Συντελεστής (%)
0-12.000	11%
12.000,01+	33%

Πηγή: Εθνικό Τυπογραφείο, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013

Πίνακας 3.2.1.7: Συντελεστής από ακίνητη περιουσία με το νόμο 4387/2016

Εισόδημα από ακίνητη περιουσία (ευρώ)	Συντελεστής (%)
0-12.000	15%
12.000,01-35.000	35%
35.000,01+	45%

Πηγή: Εθνικό Τυπογραφείο, Ν.4387/2016 ΦΕΚ Α' 85/12.5.2016

- **Ειδική εισφορά αλληλεγγύης**

Ο έκτακτος ειδικός φόρος που επιβάλλεται από την εφορία στα εισοδήματα που ξεπερνούν τα 12.000 € με το αρ.29 του Ν.3986/2011, ονομάζεται ειδική εισφορά αλληλεγγύης (Κράτησης, 2012).

Με το νόμο 4172/2013 κατώτατος συντελεστής ορίζεται το ένα τοις εκατό (1 %) και φθάνει έως και το 4 %.(www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013)

Ο Ν. 4387/2016 επέφερε αλλαγές στην κλίμακα του φορολογικού συντελεστή με αποτέλεσμα την αύξηση του έως το δέκα τοις εκατό (10 %) (www.et.gr, Ν.4387/2016 ΦΕΚ Α' 85/12.5.2016).

Πίνακας 3.2.1.8: Ειδική Εισφορά Αλληλεγγύης με το νόμο 4172/2013

Εισόδημα σε ευρώ	Εισφορά Αλληλεγγύης
0-12.000	0%
12.001,00-20.000,99	1%
20.001,00-50.000,99	2%
50.001,00-100.000,99	3%
50.001,00+	4%

Πηγή: Εθνικό Τυπογραφείο, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013

Πίνακας 3.2.1.9: Ειδική Εισφορά Αλληλεγγύης με το νόμο 4387/2016

Εισόδημα σε ευρώ	Εισφορά Αλληλεγγύης
0-12.000	0,0%
12.001 -20.000	2,2%
20.001 -30.000	5,0%
30.001-40.000	6,5%
40.001 -65.000	7,5%
65.001-220.000	9,00%
220.000+	10,00%

Πηγή: Εθνικό Τυπογραφείο, Ν.4387/2016 ΦΕΚ Α' 85/12.5.2016

3.2.2 Φόρος εισοδήματος νομικών προσώπων και οντοτήτων

- **Καθορισμός φόρου**

Η ύπαρξη φόρου εισοδήματος νομικών προσώπων ξεχωριστά από το φόρο

εισοδήματος φυσικών προσώπων έχει γίνει αντικείμενο διαμάχης ανάμεσα στους ειδικούς που ασχολούνται με τα θέματα της φορολογίας εισοδήματος. Η μια άποψη που έχει διατυπωθεί, γνωστή και ως απόλυτη άποψη και η οποία είναι σύμφωνη με το νόμο, τα νομικά πρόσωπα έχουν δική τους υπόσταση ξεχωριστή από τα φυσικά πρόσωπα και πρέπει επομένως να φορολογούνται με ειδικό φόρο για όλα τα εισοδήματά τους. Από την άλλη πλευρά και σύμφωνα με την ολοκληρωτική άποψη, τα νομικά πρόσωπα είναι απλώς νομικά πλάσματα, τα οποία χρησιμοποιούνται για την προώθηση της οικονομικής δραστηριότητας από τα φυσικά πρόσωπα (Γεωργακόπουλος, 2012). Με την υιοθέτηση του Νόμου 4172/2013 και συγκεκριμένα στο αρ.45 στο φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων και οντοτήτων στη χώρα μας υπόκεινται:

- οι κεφαλαιουχικές εταιρείες που συστήθηκαν στην ημεδαπή ή την αλλοδαπή,
- οι προσωπικές εταιρείες που συστήθηκαν στην ημεδαπή ή την αλλοδαπή,
- τα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου που συστήθηκαν στην ημεδαπή ή την αλλοδαπή και στα οποία περιλαμβάνονται και τα κάθε είδους σωματεία και ιδρύματα, με εξαίρεση μόνο τα κάθε είδους έσοδα που πραγματοποιούνται κατά την επιδίωξη της εκπλήρωσης του σκοπού τους, τα οποία δεν αποτελούν αντικείμενο φόρου,
- συνεταιρισμοί και ενώσεις αυτών
- κοινωνίες αστικού δικαίου, αστικές κερδοσκοπικές ή μη κερδοσκοπικές εταιρείες, συμμετοχικές ή αφανείς εφόσον ασκούν επιχείρηση ή επάγγελμα
- κοινοπραξίες
- οι νομικές οντότητες που ορίζονται στο άρθρο 2 του Κ.Φ.Ε. και δεν περιλαμβάνονται σε μια από τις προηγούμενες περιπτώσεις (www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013).

• Φορολογική κατοικία

Οι απαραίτητες προϋποθέσεις ώστε να θεωρηθεί η Ελλάδα ως φορολογική κατοικία ενός νομικού προσώπου κατά το αρ.4 Ν.4172/2013 είναι:

α) να συστάθηκε ή να ιδρύθηκε, σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο,

- β) να έχει την καταστατική έδρα του στην Ελλάδα ή
- γ) ο τόπος άσκησης πραγματικής διοίκησης να είναι στην Ελλάδα οποιαδήποτε περίοδο στη διάρκεια του φορολογικού έτους (www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013).

• Τόπος άσκησης της πραγματικής διοίκησης

Καθοριστικό ρόλο για το αν θα θεωρηθεί φορολογικός κάτοικος ή όχι της Ελλάδος, πέρα της φορολογικής κατοικίας, παίζει ο τόπος άσκησης της πραγματικής διοίκησης. Ο τόπος άσκησης της πραγματικής διοίκησης καθορίζεται από τα παρακάτω:

- τον τόπο άσκησης καθημερινής διοίκησης,
- τον τόπο λήψης στρατηγικών αποφάσεων,
- τον τόπο ετήσιας γενικής συνέλευσης των μετόχων ή εταίρων,
- τον τόπο τήρησης βιβλίων και στοιχείων,
- τον τόπο συνεδριάσεων του διοικητικού συμβουλίου ή όποιου άλλου εκτελεστικού οργάνου διοίκησης,
- την κατοικία των μελών του διοικητικού συμβουλίου ή όποιου άλλου εκτελεστικού οργάνου διοίκησης (www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α 167/23.7.2013).

Εξαίρεση αποτελεί ο κλάδος της ναυτιλίας, καθώς οι ναυτιλιακές εταιρίες, οι οποίες θα αναλυθούν περεταίρω στη συνέχεια, τυγχάνουν διαφορετικής μεταχείρισης σχετικά με τον καθορισμό της φορολογικής κατοικίας και της άσκησης της πραγματικής διοίκησης .

• Μόνιμη εγκατάσταση

Σημαντικές αλλαγές στο φορολογικό σύστημα της Ελλάδας επήλθαν με τον Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος Φυσικών και Νομικών Προσώπων. Ο

N.4172/2013 περιλαμβάνει τις Συμβάσεις Αποφυγής Διπλής Φορολογίας (Σ.Α.Δ.Φ.) (Convention on the Double Tax Treaties (DTTs)) που έχουν υπογράψει τα κράτη μέλη του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α.) Organization for Economic Co-operation and Development – OECD και επιπλέον διαθέτει ολόκληρο άρθρο για τον ακριβή νομικό προσδιορισμό της μόνιμης εγκατάστασης. Συγκεκριμένα, στο αρ.6 του Ν.4172/2013 *η νόμιμη εγκατάσταση ορίζεται ως ο καθορισμένος τόπος επιχειρηματικών δραστηριοτήτων μέσω του οποίου διεξάγονται εν όλο ή εν μέρει οι δραστηριότητες της επιχείρησης.*

Στον όρο της νόμιμης εγκατάστασης περιλαμβάνονται :

1. ο τόπος της διοίκησης
2. το υποκατάστημα
3. το γραφείο
4. το εργοστάσιο,
5. το εργαστήριο και το ορυχείο, το μεταλλείο, η πηγή πετρελαίου ή αερίου, το λατομείο ή οποιονδήποτε άλλο τόπο εξόρυξης φυσικών πόρων (www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α' 167/23.7.2013).

• **Εισόδημα από νομικά πρόσωπα ή οντότητες**

Βάση του Ν.4172/2013 η έννοια του εισοδήματος από επιχειρηματική δραστηριότητα για τα φυσικά πρόσωπα, ταυτίζεται με το εισόδημα των νομικών προσώπων ή οντοτήτων. Ο ίδιος νόμος με το αρ.44 ορίζει το φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων και νομικών οντοτήτων ως το φόρο που επιβάλλεται ετησίως στα κέρδη που πραγματοποιούν τα νομικά πρόσωπα και οι νομικές οντότητες. Τέλος, το σύνολο των εσόδων από την επιχειρηματική δραστηριότητα, αφαιρουμένων των επιχειρηματικών δαπανών, των αποσβέσεων και των προβλέψεων για επισφαλείς απαιτήσεις, καθώς και τα έσοδα από πωλήσεις στοιχείων του ενεργητικού, αποτελούν το κέρδος των νομικών προσώπων ή οντοτήτων (www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α' 167/23.7.2013).

• Φορολογικός συντελεστής

Διάκριση στα νομικά πρόσωπα και οντότητες γίνεται ανάλογα με το λογιστικό σύστημα που χρησιμοποιούν, για το λόγο αυτό ισχύουν και διαφορετικοί φορολογικοί συντελεστές για το καθένα. Με το Ν.4172/2013 και συγκεκριμένα το αρ.58 προβλέπει για τα νομικά πρόσωπα ή οντότητες που χρησιμοποιούν απλογραφικό λογιστικό σύστημα φορολογικό συντελεστή 26 % για εισοδήματα μέχρι 50.000 € ενώ πάνω από 50.000 € ο συντελεστής ορίζεται σε 33 %. Εξαιρέση αποτελούν τα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα νομικά πρόσωπα, σωματεία και ιδρύματα που έχουν έναν ενιαίο συντελεστή 26 % καθώς και τα κέρδη από επιχειρηματική δραστηριότητα που αποκτούν οι αγροτικοί συνεταιρισμοί και οι ομάδες παραγωγών φορολογούνται με συντελεστή δεκατρία 13 %. Τέλος τα νομικά πρόσωπα ή οντότητες που χρησιμοποιούν διπλογραφικό λογιστικό σύστημα φορολογούνται με 26 % (www.et.gr, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α' 167/23.7.2013).

Αλλαγές όμως στους φορολογικούς συντελεστές επέφερε ο Ν.4387/2016 ο οποίος προέβλεπε ρυθμίσεις στη φορολογία εισοδήματος. Έτσι για όλα τα νομικά πρόσωπα ή οντότητες με διπλογραφικό λογιστικό σύστημα καθώς και στα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα νομικά πρόσωπα, σωματεία και ιδρύματα ανεξαρτήτως από το αν τηρούν απλογραφικό ή διπλογραφικό λογιστικό σύστημα ισχύει φορολογικός συντελεστής της τάξης του 29 %, Με τον νόμο 4387/2016 υιοθετείται ο φόρος 29 % (www.et.gr, Ν.4387/2016 ΦΕΚ Α' 85/12.5.2016).

Πίνακας 3.2.2.1: Φορολογικοί Συντελεστές για απλογραφικά και διπλογραφικά λογιστικά συστήματα με το Νόμο 4172/2013 και Νόμο 4387/2016

	Φορολογικοί συντελεστές (Νόμος 4172/2013)		Φορολογικοί συντελεστές (Νόμος 4387/2016)	
	Τήρηση Απλογραφικ ού Λογιστικού συστήματος	Τήρηση Διπλογραφικ ού Λογιστικού συστήματος.	Τήρηση απλογραφικ ού λογιστικού συστήματος	Τήρηση Διπλογραφικ ού λογιστικού συστήματος.
Α.Ε., Ε.Π.Ε., Ι.Κ.Ε. και Τράπεζες		26		29
Προσωπικές εταιρείες (Ο.Ε., Ε.Ε.,)	26/33	26	26/33	29
Μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα νομικά πρόσωπα, σωματεία και ιδρύματα	26	26	29	29
Συνεταιρισμοί και ενώσεις αυτών	26/33	26	26/33	29
Κοινωνίες αστικού δικαίου, αστικές κερδοσκοπικές ή μη κερδοσκοπικές εταιρείες, συμμετοχικές ή αφανείς	26/33	26	26/33	29
Κοινοπραξίες προσωπικών εταιρειών	26/33	26	26/33	29
Λοιπές κοινοπραξίες	26/33	26	26/33	29
Λοιπές νομικές οντότητες που δεν συμπεριλαμβάνονται Ανωτέρω	26/33	26	26/33	29

Πηγή: Εθνικό Τυπογραφείο, Ν.4172/2013 ΦΕΚ Α' 167/23.7.2013 και Ν.4387/2016 ΦΕΚ Α' 85/12.5.2016

• Ναυτιλιακές εταιρείες

Η φορολόγηση των ναυτιλιακών εταιρειών δεν είναι ενιαία και εξαρτάται από το αν μια εταιρεία θεωρείται εγχώρια ή ξένη. Έτσι οι εγχώριες εταιρείες φορολογούνται για το παγκόσμιο εισόδημά τους, ενώ οι ξένες εταιρείες φορολογούνται στην Ελλάδα αποκλειστικά για το εισόδημα που αποκομίζουν στην Ελλάδα.

Για πρώτη φορά το 2013 με την εισαγωγή του αρ.25 του Ν.4110/2013 και αργότερα με την τροποποίησή του από τον Ν.4336/2015 επιβλήθηκε ο φόρος χωρητικότητας (tonnage tax). Με τον φόρο αυτό φορολογείται η ναυτιλιακή δραστηριότητα ελληνικών ή αλλοδαπών πλοιοκτητριών εταιρειών που είτε φέρουν την ελληνική σημαία, είτε αλλοδαπές εταιρείες με πλοία που φέρουν ξένη σημαία αλλά διατηρούν μια εταιρεία στην Ελλάδα και ασχολείται αποκλειστικά με δραστηριότητες διαχείρισης πλοίων (www.et.gr, Ν.4110/2013 ΦΕΚ Α' 17/23.1.2013).

Τα πλοία τα οποία υπόκεινται στον φόρο χωρητικότητας είναι:

- επαγγελματικά πλοία αναψυχής, ημερόπλοια με σημαία κράτους-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) και του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (Ε.Ο.Χ.) πλην της ελληνικής, ανεξαρτήτως κόρων ολικής χωρητικότητας,
- επιβατηγά και οχηματαγωγά πλοία, επιβατηγά ή φορτηγά, δρομολογημένα σε τακτική γραμμή επιβατικών μεταφορών και πορθμείων με σημαία κράτους-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) και του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (Ε.Ο.Χ.) πλην της ελληνικής, ανεξαρτήτως κόρων ολικής χωρητικότητας, που εκτελούν υπηρεσίες θαλάσσιων μεταφορών στην Ελλάδα μεταξύ λιμένων της ηπειρωτικής χώρας, της ηπειρωτικής χώρας και νησιών ή μεταξύ λιμένων νησιών
- λοιπά πλοία θαλασσίων μεταφορών μεταξύ λιμένων εσωτερικού (ενδομεταφορών) ανεξαρτήτως κόρων ολικής χωρητικότητας, καθώς και πλοία με ολική χωρητικότητα μέχρι 500 κόρους που εκτελούν διεθνείς θαλάσσιες μεταφορές με σημαία κράτους-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) και του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (Ε.Ο.Χ.) πλην της ελληνικής.

Ο φόρος των πλοίων διαμορφώνεται από τους φορολογικούς συντελεστές με βάση την ηλικία και τους κόρους ολικής χωρητικότητάς του. Στις 17 Σεπτεμβρίου του 2015 οι φορολογικοί συντελεστές αναπροσαρμόστηκαν με το αρ.2 του Ν.4336/2015 και προσαυξήθηκαν κατά 4 % για την πενταετία 2016 – 2020 με την αντίστοιχη αναπροσαρμογή σε δολάρια Η.Π.Α ανά Κ.Ο.Χ. (www.et.gr, Ν.4336/2015 ΦΕΚ Α' 94/14.8.2015).

Λόγω της δύσκολης οικονομικής συγκυρίας στην οποία έχει βρεθεί η Ελλάδα εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, η Ναυτιλιακή Κοινότητα και η Κυβέρνηση επικύρωσαν το συνυποσχετικό στις 18 Ιουλίου 2013, σύμφωνα με το αρ.42 του Ν.4301/2013, βάση του οποίου εκδηλώνεται η επιθυμία της Ναυτιλιακής Κοινότητας να συμβάλει οικειοθελώς στην ενίσχυση των δημόσιων οικονομικών στην προσπάθεια της χώρας για απεγκλωβισμό από τη δίνη της οικονομικής κρίσης. Οι ναυτιλιακές εταιρείες, εξαιρουμένων των κεντρικών τραπεζών κάθε χώρας, έχουν τη δυνατότητα να συναλλάσσονται άμεσα με το εξωτερικό, συμπεριλαμβανομένου και χώρες εκτός της ζώνης του ευρώ, με αποτέλεσμα η εισφορά τους να στηριχθεί στην εισαγωγή συναλλάγματος. Σύμφωνα με το αρ.43 του Ν.4111/2013 η ετήσια εισφορά για τέσσερα έτη χρήσης (2012 - 2015), υπολογίστηκε επί του ετήσιου ποσού του συνολικού εισαγόμενου και μετατρεπόμενου σε ευρώ συναλλάγματος (www.et.gr, Ν.4111/2013 ΦΕΚ Α' 18/25.1.2013).

Εξαιτίας των αυξημένων όμως δημοσιονομικών αναγκών της χώρας με το Ν.4336/2015 παρατείνεται για τέσσερα ακόμη χρόνια (2016 - 2019), η επιβολή της εισφοράς του αρ.43 του Ν.4111/2013 (www.et.gr, Ν.4336/2015 ΦΕΚ Α' 94/14.8.2015).

Η εισφορά ορίζεται ως εξής:

Πίνακας 3.2.2.2: Κλίμακα ετησίου εισαγόμενου συναλλάγματος

Κλίμακια ετήσιου Συνολικού εισαγόμενου και μετατρεπόμενου σε ευρώ συναλλάγματος (σε USD)	Συντελεστής %	Φόρος κλιμακίου	Σύνολο εισαγόμενου και μετατρεπόμενου σε ευρώ συναλλάγματος (σε USD)	Σύνολο φόρου (σε USD)
200.000	5	10.000	200.000	10.000
200.000	4	8.000	400.000	18.000
Υπερβάλλον	3			

Πηγή: Εθνικό Τυπογραφείο, Ν.4111/2013 ΦΕΚ Α' 18/25.1.2013

Επίσης όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 3.2.2.2, η εισφορά είναι αντίθετα προοδευτική, δηλαδή όσο αυξάνεται το σύνολο του συναλλάγματος μειώνεται ο συντελεστής. Τέλος ως ελάχιστο όριο υπολογισμού της εισφοράς επί του συναλλάγματος ορίζονται τα 50.000 δολάρια Η.Π.Α.

3.3 Φόροι περιουσίας

3.3.1 Ενιαίος φόρος ιδιοκτησίας ακινήτων (ΕΝ.Φ.Ι.Α.)

Μεγάλη αλλαγή στο φορολογικό γίνεσθαι της Ελλάδας επέφερε η ψήφιση του Ν.4223/2013, βάση του οποίου οι φορολογικοί κάτοικοι της Ελλάδος κλήθηκαν να πληρώνουν τον Ενιαίο Φόρο Ιδιοκτησίας Ακινήτων ή όπως είναι ευρέως γνωστός ως ΕΝ.Φ.Ι.Α.. Ο ΕΝ.Φ.Ι.Α. σε αντιδιαστολή με προγενέστερους φόρους δεν φορολογεί τα εισοδήματα που μπορεί να προκύπτουν από την ακίνητη περιουσία, αλλά αποτελεί φόρο κατοχής ακίνητης περιουσίας και εμπράγματων δικαιωμάτων πάνω στα ακίνητα που βρίσκονται στην κατοχή φυσικών ή νομικών προσώπων, καθώς και νομικών οντοτήτων στον ελλαδικό χώρο.

Ο Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων διαμορφώνεται από τον κύριο και συμπληρωματικό φόρο. Ως κύριος φόρος λογίζεται ο φόρος που υπολογίζεται για κάθε ακίνητο ενώ ο συμπληρωματικός ορίζεται ως ο φόρος που προκύπτει με βάση

αναλογικούς συντελεστές όταν η αντικειμενική αξία της ακίνητης περιουσίας ξεπερνά τις 300.000 €. Επίσης για τον προσδιορισμό του συγκεκριμένου φόρου λαμβάνονται υπ' όψιν διάφοροι παράγοντες σύμφωνα με την τελική εγγραφή της ιδιοκτησίας στο κτηματολόγιο και όχι η αντικειμενική αξία της ακίνητης περιουσίας (Σγουρινάκης & Μιχελινάκης, 2014)

Οι συντελεστές που χρησιμοποιούνται για τον υπολογισμό του ΕΝΦΙΑ είναι:

- **Ο Βασικός φόρος (Β.Φ.) των κτιρίων**, κυμαίνεται από 2 € έως 13 € ανά τετραγωνικό μέτρο ανάλογα τη φορολογική ζώνη (Φ.Ζ.) που βρίσκεται το ακίνητο.
- **Ο συντελεστής παλαιότητας του κτηρίου (Σ.Π.Κ.)**, ανάλογα με την παλαιότητα του κτηρίου παίρνει τιμές από 1 για τα παλαιότερα κτήρια(ανώτατο έτος παλαιότητας θεωρείται το 26^ο έτος) και φτάνει μέχρι 1,25 για τα νεότερα.
- **Ο συντελεστής απομείωσης επιφάνειας (Σ.Α.Ε.)**,ο οποίος λαμβάνει τιμές από 0,25 έως και 1, αφορά τους κύριους χώρους του κτηρίου ενώ μειώνεται όσο μεγαλύτερη είναι η επιφάνεια.
- **Ο συντελεστής ορόφου (Σ.Ο.)**, αφορά κτήρια με περισσότερους από έναν όροφο, όπως πολυκατοικίες και λαμβάνει τιμές από 0,98 έως και 1,03.
- **Ο συντελεστής μονοκατοικίας (Σ.Μ.)**, αντίστοιχος του συντελεστή Σ.Ο. παίρνοντας ως μοναδική τιμή το 1,02.
- **Ο συντελεστής πρόσοψης (Σ.Π.)**, λαμβάνει υπ' όψιν τις προσόψεις ενός ακινήτου επί του δρόμου και έχει κλίμακα από 1 έως 1,02.
- **Ο συντελεστής βοηθητικών χώρων (Σ.Β.Χ.)**, ο οποίος λαμβάνει τιμή 0,1.
- **Ο συντελεστής ημιτελών κτισμάτων (Σ.Η.Κ.)**, ο οποίος ορίζεται σε 0,4 για όλα τα ημιτελή κτίσματα. Ημιτελή χαρακτηρίζονται τα κτίσματα ανεξάρτητα από το στάδιο κατασκευής τους, τα οποία δεν είχαν ποτέ ηλεκτροδοτηθεί και είναι κενά, δηλαδή δεν χρησιμοποιούνται ως κτίσματα.

Οι παραπάνω συντελεστές και συγκεκριμένα το γινόμενο τους αποτελεί τον ΕΝ.Φ.Ι.Α. Συγκεκριμένα ο τύπος υπολογισμού του είναι σύμφωνα με τους

Σγουρινάκη και Μιχελινάκη (2014) :

Φόρος = ΒΦ * ΣΠΚ* ΣΟ* ή ΣΜ * ΣΠ * ΣΒΧ (όπου εφαρμόζεται) * ΣΗΚ (όπου εφαρμόζεται) * Επιφάνεια κτίσματος (τ.μ)

Πίνακας 3.3.1.1: Κύριος φόρος ακινήτου ΕΝ.Φ.Ι.Α. σύμφωνα με το νόμο 4223/2013

Τιμή Ζώνης (€/μ ²)	Φ.Ζ.	Κύριος Φόρος (Κ.Φ.) (€/μ ²)
0-500	1	2,00
501-750	2	2,80
751-1.000	3	2,90
1.001-1.500	4	3,70
1.501-2.000	5	4,50
2.001-2.500	6	6,00
2.501-3.000	7	7,60
3.001-3.500	8	9,20
3.501-4.000	9	9,50
4.001-4.500	10	11,10
4.501-5.000	11	11,30
5.001+	12	13,00

Πηγή: Εθνικό Τυπογραφείο, Ν.4223/2013 ΦΕΚ Α' 287/31.12.2013

Επειδή η ακίνητη περιουσία δεν διαμορφώνεται μόνο από την ιδιοκτησία κτισμάτων αλλά και από την ιδιοκτησία οικοπέδων άξιο αναφοράς είναι ο τρόπος υπολογισμού του φόρου και σε αυτή την περίπτωση. Ο φόρος των οικοπέδων σύμφωνα με τον Ν.4223/2013 αποτελείται από το γινόμενο του κύριου φόρου που κυμαίνεται από 0,003 € έως 9 € ανά τετραγωνικό μέτρο και των τετραγωνικών μέτρων γης, καθώς και από άλλους συντελεστές όπως η θέση και η χρήση του ακινήτου (Σγουρινάκης & Μιχελινάκης, 2014).

Πρόσφατα όμως με την θέσπιση του Ν.4389/2016, ο κύριος φόρος αυξήθηκε και κυμαίνεται πλέον από 0,0037 € έως και 11,25 € ανά τετραγωνικό μέτρο (Στουρνάρας, 2016).

Πίνακας 3.3.1.2: Κύριος φόρος οικοπέδου ΕΝ.Φ.Ι.Α. σύμφωνα με το νόμο 4223/2013 και 4389/2016

Τιμή Ζώνης (€/μ ²)	Φ. Ζ.	Κύριος Φόρος (Κ.Φ.) (€/μ ²) (Νόμος 4223/2013)	Κύριος Φόρος (Κ.Φ.) (€/μ ²) (Νόμος 4389/2016)
0,01-2,00	1	0,003	0,0037
2,01-4,00	2	0,006	0,0075
4,01-6,00	3	0,010	0,0125
6,01-10,00	4	0,015	0,0185
10,01-14,00	5	0,023	0,0285
14,01-20,00	6	0,030	0,0375
20,01-50,00	7	0,060	0,0750
50,01-75,00	8	0,120	0,1490
75,01-100,00	9	0,150	0,1850
100,01-150,00	10	0,200	0,2470
150,01-200,00	11	0,300	0,3700
200,01-300,00	12	0,450	0,5550
300,01-400,00	13	0,600	0,7400
400,01-500,00	14	0,800	0,9900
500,01-600,00	15	1,000	1,2500
600,01-700,00	16	1,300	1,6000
700,01-800,00	17	1,500	1,8500
800,01-900,00	18	1,700	2,0950
900,01-1.000,00	19	1,900	2,3500
1.000,01- 1.500,00	20	2,500	3,1000
1.500,01- 2.000,00	21	3,000	3,7000
2.000,01- 3.000,00	22	4,000	4,9500
3.000,01- 4.000,00	23	6,000	7,4000
4.000,01- 5.000,00	24	7,500	9,2500
5.000,01+	25	9,000	11,250

Πηγή: Εθνικό Τυπογραφείο, Ν.4223/2013 ΦΕΚ Α' 287/31.12.2013 και Ν.4389/2016 ΦΕΚ Α' 94/27.5.2016

Όπως προαναφέρθηκε ο συμπληρωματικός φόρος που επιβάλλεται για την κατοχή ακίνητης περιουσίας είναι ανάλογος της αντικειμενικής αξίας της ακίνητης περιουσίας όταν αυτή ξεπερνά τις 300.000 €. Ο συμπληρωματικός φόρος είναι προοδευτικός και με το Ν. 4389/2016 ανήλθε στο 1,15 %, ενώ βρισκόταν στο 1 % με το Ν.4223/2013 (Στουρνάρας, 2016). Ακολουθούν δύο αναλυτική πίνακες στους οποίους απεικονίζονται οι συντελεστές του συμπληρωματικού φόρου και για τους δύο νόμους.

Πίνακας 3.3.1.3: Προσαύξηση του ΕΝ.Φ.Ι.Α., Νόμος 4223/2013

Κλιμάκιο (€)	Συντελεστής (Νόμος 4223/2013)
0,01-300.000	0,0%
300.000,01-400.000	0,1%
400.000,01-500.000	0,2%
500.000,01-600.000	0,3%
600.000,01-700.000	0,6%
700.000,01-800.000	0,7%
800.000,01-900.000	0,8%
900.000,01-1.000.000	0,9%
Υπερβάλλον	1,0%

Πηγή: Εθνικό Τυπογραφείο, Ν.4223/2013 ΦΕΚ Α' 287/31.12.2013

Πίνακας 3.3.1.4: Προσαύξηση του ΕΝ.Φ.Ι.Α., Νόμος 4389/2016

Κλιμάκιο (€)	Συντελεστής (Νόμος 4389/2016)
0,01-200.000	0,00%
200.000,01-250.000	0,10%
250.000,01-300.000	0,15%
300.000,01-400.000	0,30%
400.000,01-500.000	0,50%
500.000,01-600.000	0,60%
600.000,01-700.000	0,80%
700.000,01-800.000	0,90%
800.000,01-900.000	1,00%
900.000,01-1.000.000	1,05%
1.000.000,01- 2.000.000	1,10%
Υπερβάλλον	1,15%

Πηγή: Εθνικό Τυπογραφείο, Ν.4389/2016 ΦΕΚ Α' 94/27.5.2016

3.4 Φόροι δαπάνης

Η φορολόγηση της δαπάνης των πολιτών μπορεί να πραγματοποιηθεί με δύο τρόπους: τον άμεσο και τον έμμεσο. Έτσι διακρίνουμε δύο βασικές κατηγορίες φόρων δαπάνης: α) τους άμεσους φόρους δαπάνης που αφορούν την καταναλωτική δαπάνη και β) τους έμμεσους φόρους δαπάνης που καλύπτουν μορφές δαπάνης όπως οι επενδύσεις (Γεωργακόπουλος, 2012). Οι πιο γνωστοί φόροι δαπάνης είναι ο

Φόρος Προστιθέμενης Αξίας (Φ.Π.Α.), οι δασμοί και οι φόροι κατανάλωσης.

3.4.1 Φόρος προστιθέμενης αξίας (Φ.Π.Α.)

Ο φόρος αυτός επιβλήθηκε στη χώρα μας με το Ν.1642/1986, στα πλαίσια της εναρμόνισης των φόρων κύκλου εργασιών στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, με βάση την 6^η Οδηγία για το ΦΠΑ 77/388/ΕΟΚ (Φινοκαλιώτης, 2005). Αποτελεί έναν από τους πιο γνωστούς φόρους δαπάνης, καθώς επίσης και ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία με το οποίο ο κρατικός μηχανισμός προσπαθεί να συλλέξει έσοδα για την χρηματοδότηση των σκοπών του. Παρότι αποτελεί σημαντική ανάσα για τα κρατικά έσοδα, πλήττεται έντονα από παραβατικές συμπεριφορές που αποκλίνουν από την ορθή φορολογική συμπεριφορά, οι οποίες θα αναλυθούν εκτενέστερα σε επόμενο κεφάλαιο.

Με τον πολυνόμο 4389/2016 επιβλήθηκε νέα δέσμη φορολογικών μέτρων που αφορούν τους έμμεσους φόρους. Έτσι ο συντελεστής του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (Φ.Π.Α.) που βρισκόταν στο 23 % σύμφωνα με το Ν.2859/2000 αυξήθηκε στο 24 % (Στουρνάρας, 2016). Ο Ν.4389/2016 επέφερε αλλαγές μόνο στον κανονικό συντελεστή, εν αντιθέσει με τον μειωμένο και τον υπερμειωμένο, οι οποίοι παρέμειναν αμετάβλητοι στο 13 % και στο 6 % αντίστοιχα. (Στουρνάρας, 2015).

Με την ψήφιση του πολυνόμου 4446/2016 αναστέλλεται μέχρι το τέλος του 2017 η κατάργηση της μείωσης του ΦΠΑ στα νησιά των νομών Λέσβου, Χίου, Σάμου, Δωδεκανήσου(εξαιρουμένων των νησιών της Ρόδου και της Καλύμνου), Κυκλάδων και τα νησιά του Αιγαίου Θάσο, Σαμοθράκη, Βόρειες Σποράδες και Σκύρο, με αποτέλεσμα να διατηρήσουν τον κατά τριάντα τοις εκατό (30 %) μειωμένο συντελεστή ΦΠΑ (Στουρνάρας, 2016).

Κάθε παράδοση αγαθών και υπηρεσιών από την Ελλάδα σε άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και εφόσον αυτή η παράδοση χαρακτηρίζεται ως ενδοκοινοτική απαλλάσσεται από το ΦΠΑ. Επίσης υπάρχει και η περίπτωση όπου εξαγωγές ορισμένων αγαθών ή υπηρεσιών σε χώρες μη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορεί να τυγχάνουν απαλλαγής από το ΦΠΑ.

3.4.2 Δασμοί

Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης πραγματοποιούν με κράτη εκτός Ε.Ε συναλλαγές σύμφωνες με το ορισμένο κοινό δασμολόγιο της Ε.Ε, το οποίο έχει υιοθετήσει και η Ελλάδα ως μια χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.).

3.4.3 Ειδικοί φόροι κατανάλωσης

Προϊόντα όπως είναι το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο, η ηλεκτρική ενέργεια, τα αλκοολούχα ποτά και τα βιομηχανοποιημένα καπνά είναι αυτά στα οποία επιβάλλονται οι ειδικοί φόροι κατανάλωσης, οι οποίοι στην πλειοψηφία τους είναι έμμεσοι φόροι. Ανάλογα με την κατηγορία των προϊόντων διαφέρουν και οι φορολογικοί συντελεστές.

Με σκοπό την αύξηση των δημοσίων εσόδων και την έξοδο από την οικονομική κρίση, δημιουργήθηκε το σχέδιο «Επείγουσες διατάξεις για την εφαρμογή της συμφωνίας δημοσιονομικών στόχων και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και άλλες διατάξεις» κατά το οποίο επήλθαν αλλαγές στους υπάρχοντες φόρους κατανάλωσης αλλά εισήχθησαν και νέοι.

3.4.4 Φόρος διαμονής

Ένας ακόμη προοδευτικός φόρος προβλέπεται βάση του Ν.4389/2016, ο οποίος υποχρεώνει τους φορολογούμενους από την 1/1/2018 να πληρώνουν φόρο διαμονής. Ο φόρος διαμονής επιβάλλεται ανά ημερήσια χρήση του δωματίου, σουίτας, διαμερίσματος ή ενιαίας κατοικίας.

Αναλυτικότερα:

- Σε κύρια ξενοδοχειακά καταλύματα
 - ο 1-2 αστερών 0,50 €
 - ο 3 αστερών 1,50 €
 - ο 4 αστερών 3,00 €
 - ο 5 αστερών
- Σε ενοικιαζόμενα επιπλωμένα δωμάτια - διαμερίσματα :
 - ο 1-2 κλειδιά 0,25 €

ο 3 κλειδιών 0,50 €

ο 4 κλειδιών 1,00 € (Στουρνάρας, 2016)

3.4.5 Τέλος συνδρομητικής τηλεόρασης και τέλος συνδρομητών σταθερής τηλεφωνίας

Από την 01/06/2016 ξεκίνησε να επιβάλλεται τέλος σε όσους διαθέτουν συνδρομητική τηλεόραση στην Ελλάδα. Βάση του αρ.54 Ν.4389/2016 οι συνδρομητές των επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών συνδρομητικής τηλεόρασης καλούνται να πληρώσουν το αναλογικό τέλος υπέρ του Δημοσίου. Το τέλος αυτό επιβάλλεται επί κάθε μηνιαίου λογαριασμού κάθε σύνδεσης σε συνδρομητική τηλεόραση και υπολογίζεται ως ποσοστό 10 % επί του συνολικού μηνιαίου λογαριασμού, περιλαμβανομένου και του πάγιου τέλους που εισπράττεται υπέρ της επιχείρησης, προ του φόρου προστιθέμενης αξίας.

Ομοίως με το αρ.54 και το αρ.55 του ίδιου νόμου, προβλέπει την έναρξη επιβολής αναλογικού τέλους υπέρ του Δημοσίου, το οποίο βαρύνει τους συνδρομητές των επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών σταθερής τηλεφωνίας από την 1/7/2017. Το τέλος αυτό επιβάλλεται επί κάθε μηνιαίου λογαριασμού κάθε σύνδεσης σταθερής τηλεφωνίας με πρόσβαση σε υπηρεσίες φωνής ή/και ευρυζωνικής πρόσβασης (internet) και υπολογίζεται ως ποσοστό 5 % επί του συνολικού μηνιαίου λογαριασμού, περιλαμβανομένου και του πάγιου τέλους που εισπράττεται υπέρ της επιχείρησης, προ του φόρου προστιθέμενης αξίας (www.et.gr, Ν.4389/2016 ΦΕΚ Α' 94/27.5.2016).

3.4.6 Τέλος επί των τυχερών παιγνίων

Ένα ακόμη φορολογικό βάρος που έχουν να επωμιστούν οι φορολογούμενοι είναι το τέλος επί των τυχερών παιγνίων με ισχύ από την 1/1/2016 βάσει του αρ.56 Ν.4389/2016. Το τέλος επί των τυχερών παιγνίων αποτελεί έναν προοδευτικό φόρο όπου αποδίδει κλιμακωτά έσοδα στο Ελληνικό Δημόσιο τα οποία ορίζονται ως εξής:

α) Ποσοστό 30 % επί μικτού κέρδους μέχρι τα 100.000.000 €

β) Ποσοστό 32,5 % επί μικτού κέρδους για ποσά από 100.000.001 € έως και τα

200.000.000€

γ) Ποσοστό 35 % επί μικτού κέρδους για ποσά που ξεπερνούν τα 200.000.001 € (www.et.gr, Ν.4389/2016 ΦΕΚ Α' 94/27.5.2016).

3.4.7 Τέλος ταξινόμησης επιβατικών αυτοκινήτων

Ένας επιπλέον προοδευτικός φόρος, το τέλος ταξινόμησης επιβατικών αυτοκινήτων, τέθηκε σε ισχύ από 1/6/2016 και άλλαξε τον τρόπο υπολογισμού των τελών ταξινόμησης. Με το αρ.59 του Ν.4389/2016 σχετικά με τον Εθνικό Τελωνειακό Κώδικα, καταργήθηκε το κριτήριο του κυβισμού ως βάση για τη φορολόγησή των ΙΧ αυτοκινήτων και των λοιπών οχημάτων και πλέον ο υπολογισμός του τέλους ταξινόμησης κάθε οχήματος θα γίνεται με βάση δύο κριτήρια:

- την αξία λιανικής του κάθε μοντέλου που θα δηλώνει ο κάθε εισαγωγέας στην Υπηρεσία Αξιών του Τελωνείου και
- το ύψος των τιμών των εκπεμπόμενων ρύπων.

Οι συντελεστές του τέλους ταξινόμησης ορίζονται ως ακολούθως:

Πίνακας 3.4.7.1: Συντελεστές τέλους ταξινόμησης ΙΧ

Φορολογητέα Αξία σε €	Συντελεστής Ταξινόμησης (%)
0-14.000	4
14.001-17.000	8
17.001-20.000	16
20.001-25.000	24
25.001 και άνω	32

Πηγή: Εθνικό Τυπογραφείο, Ν.4389/2016 ΦΕΚ Α' 94/27.5.2016

Πίνακας 3.4.7.2: Συντελεστές τέλους ταξινόμησης τρίκυκλων ή τετράκυκλων οχημάτων

Κυλινδρισμός Κινητήρα (κ.ε.)	Ποσοστό Τέλους Ταξινόμησης (%)
50 και κάτω	0
50 - 500	5
501 - 900	9
901 και άνω	15

Πηγή: Εθνικό Τυπογραφείο, Ν.4389/2016 ΦΕΚ Α' 94/27.5.2016

Όσον αφορά τα επιβατικά αυτοκίνητα των οποίων η εκπεμπόμενη μάζα διοξειδίου του άνθρακα - CO₂ (συνδυασμένος κύκλος) είναι:

- α) μικρότερη ή ίση των 100 γρ./χλμ, οι συντελεστές μειώνονται κατά 5%
- β) μεγαλύτερη από 120 και μικρότερη ή ίση από 140 γρ./χλμ, οι συντελεστές αυξάνονται κατά 10%
- γ) μεγαλύτερη από 140 και μικρότερη ή ίση από 160 γρ./χλμ, οι συντελεστές αυξάνονται κατά 20 %
- δ) μεγαλύτερη από 160 και μικρότερη ή ίση από 180 γρ./χλμ, οι συντελεστές αυξάνονται κατά 30 %
- ε) μεγαλύτερη από 180 και μικρότερη ή ίση από 200 γρ./χλμ, αυξάνονται κατά 40%
- στ) μεγαλύτερη από 200 και μικρότερη ή ίση από 250 γρ./χλμ, οι συντελεστές αυξάνονται κατά 60 %
- ζ) μεγαλύτερη από 250 γρ./χλμ οι συντελεστές αυξάνονται κατά 100 %.

Τέλος σχετική ρύθμιση υπάρχει και για τα υβριδικά αυτοκίνητα τα οποία απαλλάσσονται κατά 50 %, ενώ τα αμιγώς ηλεκτρονικά απαλλάσσονται πλήρως.

(www.et.gr, Ν.4389/2016 ΦΕΚ Α' 94/27.5.2016).

3.4.8 Τέλος βιομηχανοποιημένων καπνών

Επιπρόσθετο μέτρο αποτελεί και το τέλος στα βιομηχανοποιημένα καπνά στα οποία περιλαμβάνονται τα τσιγάρα και ο λεπτοκομμένος καπνός. Από το 2017 ο ειδικός φόρος κατανάλωσης για τα τσιγάρα απαρτίζεται από ένα πάγιο φόρο και

έναν αναλογικό που διαμορφώνονται ως εξής:

- α) ο πάγιος φόρος επιβάλλεται ανά μονάδα προϊόντος και το ποσό του οποίου είναι 82,50 €/1.000 τεμάχια τσιγάρων και είναι το ίδιο για όλες τις κατηγορίες τσιγάρων,
- β) από την άλλη ο αναλογικός φόρος, έχει συντελεστή 26 % και υπολογίζεται επί της λιανικής τιμής πώλησης 1.000 τεμαχίων τσιγάρων και είναι ομοίως με τον πάγιο, ίδιος για όλες τις κατηγορίες τσιγάρων.

Το τελικό ύψος του ειδικού φόρου κατανάλωσης, υπολογιζόμενο με τις άνω περιπτώσεις, δεν μπορεί να είναι μικρότερο των 117,50 €/1.000 τεμάχια τσιγάρων .

Διαφορά υπάρχει όμως μεταξύ λεπτοκομμένου καπνού και βιομηχανοποιημένων τσιγάρων. Ο συντελεστής του ειδικού φόρου κατανάλωσης (Ε.Φ.Κ.) για τον λεπτοκομμένο καπνό, υπολογίζεται ανά χιλιόγραμμο καθαρού βάρους και ορίζεται στα 170 € αντί των 156,70 € που ίσχυε (www.et.gr, Ν.4389/2016 ΦΕΚ Α' 94/27.5.2016).

3.4.9 Αλκοόλ

Εκτός των άλλων, το πολυνομοσχέδιο 4389/2016 επιφέρει αλλαγές στην φορολόγηση και των αλκοολούχων ποτών. Ειδικότερα, καταργείται ο μειωμένος κατά 50 % συντελεστής Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης (Ε.Φ.Κ.) από 1/1/18, έναντι του ισχύοντος κανονικού συντελεστή, για την αιθυλική αλκοόλη που εφαρμόζεται στην περιοχή Δωδεκανήσου και προορίζεται για την παρασκευή ούζου ή που περιέχεται στο τσίπουρο και την τσικουδιά. Ο μειωμένος αυτός συντελεστής καθορίζεται σε 1.225 €, ανά εκατόλιτρο άνυδρης αιθυλικής αλκοόλης.

Πέραν της αιθυλικής αλκοόλης, με την αντικατάσταση του αρ.87 του Ν.2960/2011 από το αρ.60 του Ν.4389/2016, ο συντελεστής Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης (ΕΦΚ) της μύρας αυξάνεται από 2,60 € σε 5 € ανά βαθμό PLATO κατά όγκο και εκατόλιτρο μύρας και προβλέπεται αντίστοιχη αύξηση του μειωμένου κατά 50% συντελεστή Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης (ΕΦΚ) της μύρας έναντι του ισχύοντος κανονικού συντελεστή, για τη μύρα που παράγεται στη χώρα μας ή στα άλλα Κράτη - Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης από ανεξάρτητα μικρά ζυθοποιεία, εφόσον η παραγωγή τους δεν υπερβαίνει τα 200.000 εκατόλιτρα μύρας ετησίως (www.et.gr, Ν.4389/2016 ΦΕΚ Α' 94/27.5.2016).

3.4.10 Τέλος ενεργειακών προϊόντων

Μία ακόμη κατηγορία προϊόντων η οποία πλήττεται από αύξηση των συντελεστών του Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης είναι τα ενεργειακά προϊόντα, όπως η βενζίνη, το πετρέλαιο κ.α. Απλό 1/1/2017 οι συντελεστές διαμορφώνονται ως εξής:

Πίνακας 3.4.10.1: Συντελεστές ΕΦΚ των ενεργειακών προϊόντων

Είδος Προϊόντος	Ποσό φόρου σε €/1.000 λίτρα (N.2960/2001)	Ποσό φόρου σε €/1.000 λίτρα (N.4389/2016)
Βενζίνη χωρίς μόλυβδο	670	700
Πετρέλαιο εσωτερικής καύσης	330	410
Φωτιστικό πετρέλαιο	330	410
Υγραέριο κίνησης (LPG)	330	430
Βιοντίζελ από μεθυλεστέρες λιπαρών οξέων	330	410

Πηγή: Εθνικό Τυπογραφείο, Ν.4389/2016 ΦΕΚ Α' 94/27.5.2016

Τέλος, για τη χρονική περίοδο από τη 15^η Οκτωβρίου μέχρι και την 30^η Απριλίου κατά την οποία το πετρέλαιο εσωτερικής καύσης (DIESEL) και το φωτιστικό πετρέλαιο (κηροζίνη), οι συντελεστές του ΕΦΚ αυξάνονται από 230 € σε 280 €/1.000 λίτρα.

Οι συντελεστές του Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης του πετρελαίου εσωτερικής καύσης (DIESEL) και του φωτιστικού πετρελαίου (κηροζίνη), τα οποία χρησιμοποιούνται ως καύσιμα θέρμανσης για τη χρονική περίοδο από τη 15^η Οκτωβρίου μέχρι και την 30^η Απριλίου, αυξάνονται από 230 σε 280 ευρώ ανά 1000 λίτρα (www.et.gr, Ν.4389/2016 ΦΕΚ Α' 94/27.5.2016).

3.4.11 Τέλος ηλεκτρονικού τσιγάρου

Από 1/1/2017 επιβάλλεται φόρος κατανάλωσης στα υγρά αναπλήρωσης τα οποία περιέχονται στα ηλεκτρονικά τσιγάρα, ο οποίος ορίζεται στα δέκα λεπτά (0,10 €) ανά χιλιοστόλιτρο (ml) προϊόντος (www.et.gr, N.4389/2016 ΦΕΚ Α' 94/27.5.2016).

3.4.12 Τέλος καφέ

Μεταξύ των αγαθών στα οποία επιβλήθηκαν είτε για πρώτη φορά φορολογικά μέτρα, είτε με αλλαγές στην υπάρχουσα φορολογική τους επιβάρυνση, είναι και ο καφές. Ειδικότερα, οι συντελεστές του φόρου κατανάλωσης που επιβάλλεται στον καφέ από 1/1/17 ορίζονται ανάλογα με το είδος του ως εξής:

1. Στον καβουρδισμένο καφέ ο συντελεστής του φόρου κατανάλωσης ορίζεται στα 3 € /κιλό καθαρού βάρους.
2. Στον μη καβουρδισμένο καφέ ο συντελεστής του φόρου κατανάλωσης ορίζεται στα 2 €/κιλό καθαρού βάρους.
3. Στον στιγμιαίο καφέ ο συντελεστής του φόρου κατανάλωσης ορίζεται στα 4 €/κιλό καθαρού βάρους.
4. Στα παρασκευάσματα με βάση τα εκχυλίσματα, αποστάγματα, ή συμπυκνώματα του καφέ ή με βάση τον καφέ, ο συντελεστής του φόρου κατανάλωσης ορίζεται στα 4 €/κιλό καθαρού βάρους, που περιέχεται στο τελικό προϊόν(www.et.gr, N.4389/2016 ΦΕΚ Α' 94/27.5.2016).

3.4.5 Φόροι από φορείς κοινωνικής ασφάλισης

3.4.5.1 Εισφορές Ι.Κ.Α..

Σε όλα τα ανεπτυγμένα κράτη του κόσμου, οι δημόσιοι φορείς παρέχουν κοινωνική ασφάλιση, δηλαδή εξασφάλιση στο κοινωνικό σύνολο εναντίον ορισμένων κινδύνων που απειλούν το εισόδημα και την ευημερία. Για το σκοπό αυτό παρέχουν συντάξεις, προκειμένου να εξασφαλίσουν στα άτομα που ξεπερνούν

ορισμένη ηλικία και δεν μπορούν να εργαστούν τα μέσα για αξιοπρεπή διαβίωση. Στην Ελλάδα η οργάνωση της παροχής του αγαθού της κοινωνικής ασφάλισης έχει τη μορφή αναδιανεμητικού συστήματος, σύμφωνα με το οποίο κάθε εργαζόμενος καταβάλλει ο ίδιος και ο εργοδότης του ασφαλιστρα κατά το χρόνο που εργάζεται και λαμβάνει παροχές όταν υφίσταται ανάγκη. Βάση του συστήματος αυτού, οι κοινωνικές εισφορές ενός ασφαλισμένου χρησιμοποιούνται για τη χρηματοδότηση των παροχών άλλων ασφαλισμένων που δικαιούνται τέτοιες παροχές. Το αναδιανεμητικό σύστημα είναι γνωστό και ως σύστημα pay as you go (Γεωργακόπουλος, 2012).

Στην Ελλάδα του σήμερα που βιώνει την οικονομική κρίση, λανθασμένοι χειρισμοί και κατασπατάληση των δημόσιων πόρων, ώθησαν τους φορείς κοινωνικής ασφάλισης στην παρακμή. Στην προσπάθεια ανοικοδόμησης του συστήματος αρκετά μέτρα πάρθηκαν, ένα από τα οποία ήταν και η αύξηση των κοινωνικών εισφορών.

Για την πρώτη κλίμακα στο ταμείο του Ιδρύματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων (Ι.Κ.Α.), οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης που παρακρατούνται ανέρχονται σε 15,50 % για τους εργαζομένους και σε 24,56 % για τους εργοδότες. Υπάρχουν διακρίσεις ανάλογα με το είδος εργασίας και διαφορετικοί συντελεστές συνεισφοράς τόσο του εργαζομένου όσο και του εργοδότη (www.et.gr, Ν.4387/2016 ΦΕΚ Α' 85/12.5.2016).

3.4.5.2 Εισφορές Ε.Φ.Κ.Α.

Με την ψήφιση του νέου ασφαλιστικού νόμου έχουμε τη δημιουργία του Ενιαίου Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης Ε.Φ.Κ.Α στο οποίο πλέον θα εντάσσονται οι εργαζόμενοι. Το συνολικό ποσοστό εισφοράς κλάδου σύνταξης στον Ε.Φ.Κ.Α. ασφαλισμένου μισθωτού και εργοδότη ορίζεται σε 20 % επί των πάσης φύσεως αποδοχών των εργαζομένων. Από τις ως άνω αποδοχές εξαιρούνται οι κοινωνικού χαρακτήρα έκτακτες παροχές λόγω γάμου, γεννήσεως τέκνων, θανάτου και βαριάς αναπηρίας. Όσον αφορά στο συνολικό ποσοστό εισφοράς 20 %, κατανέμεται κατά 6,67 % σε βάρος των ασφαλισμένων και κατά 13,33 % σε βάρος των εργοδοτών, συμπεριλαμβανομένου από 1.1.2017 και του Δημοσίου και των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) (www.et.gr, Ν.4387/2016 ΦΕΚ Α' 85/12.5.2016).

4ο Κεφάλαιο

4.1 Φοροδιαφυγή

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές αρχές στην προσπάθειά τους για δημοσιονομική εξυγίανση, είναι το φαινόμενο της φοροδιαφυγής. Η φοροδιαφυγή δεν αποτελεί ένα σύγχρονο φαινόμενο της οικονομίας. Παραμένει θέμα υψίστης σημασίας για τις χώρες από τον 18^ο αιώνα έως σήμερα. Μολονότι μεγάλος αριθμός ερευνών έχει ασχοληθεί με την φοροδιαφυγή, εκτός από τις ταμειακές επιπτώσεις του φαινομένου στα δημόσια έσοδα που είναι εύκολα αντιληπτές, οι λοιπές κοινωνικές και οικονομικές προεκτάσεις της, παραμένουν αχαρτογράφητες.

Σύμφωνα με τους Alm & Vasquez (2001) και Chiumya (2006), το φαινόμενο της φοροδιαφυγής συντάσσεται από τις παράνομες τεχνικές που έχουν απώτερο σκοπό την αποφυγή της καταβολής του αναλογούντος φόρου. Παραδείγματα παράνομων ενεργειών αποτελούν η απόκρυψη του φορολογητέου εισοδήματος, των κερδών και των δραστηριοτήτων, η διαστρέβλωση των πηγών και του μεγέθους του εισοδήματος ή η υπερεκτίμηση των εξαιρέσεων, των πιστώσεων και των εκπτώσεων. Κατά το πέρας των ετών, πολλοί ορισμοί έχουν δοθεί για την φοροδιαφυγή.

Ένας εξ' αυτών έχει δοθεί από την Βασαρδάνη (2011) η οποία χαρακτηριστικά αναφέρει:

“Ως φοροδιαφυγή ορίζεται κάθε παράνομη πράξη ή παράλειψη του φορολογουμένου, με την οποία επιδιώκεται η μείωση της φορολογικής του επιβάρυνσης ή η αποφυγή καταβολής βεβαιωμένων φόρων”.

Η φοροδιαφυγή μπορεί να συμβεί ως απομονωμένο περιστατικό εντός δραστηριοτήτων που είναι κατά τα άλλα νόμιμες ή στα πλαίσια της ανεπίσημης οικονομίας όταν το σύνολο των δραστηριοτήτων είναι σκιώδες (GIZ, 2010). Η προκύπτουσα φορολογική απώλεια εσόδων μπορεί να προκαλέσει σοβαρή βλάβη στην εύρυθμη λειτουργία του δημόσιου τομέα, απειλώντας την ικανότητά του να χρηματοδοτήσει τις βασικές δαπάνες του. Η φοροδιαφυγή οδηγεί σε χαμηλότερα φορολογικά έσοδα τα οποία προσθέτουν επιπρόσθετες φορολογικές επιβαρύνσεις σε

αυτούς που καταβάλλουν τους φόρους τους. Λόγω του ότι οι ευκαιρίες φοροδιαφυγής διαφέρουν ανά επάγγελμα ή κλάδο της οικονομίας (Frederiksen, Graversen & Smith, 2005), η φοροδιαφυγή μπορεί να διαστρεβλώνει και την προσφορά εργασίας (Parker, 2003). Σε όρους κάθετης ισότητας, τα άτομα με πολύ χαμηλό εισόδημα έχουν περισσότερες δυνατότητες φοροδιαφυγής από τα άτομα με υψηλό εισόδημα (Cowell, 1987). Περαιτέρω, η φοροδιαφυγή μπορεί να επιδεινώσει τις αναδιανεμητικές επιδράσεις του φορολογικού προγράμματος. Σε κάθε περίπτωση, η μη αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων είναι πιθανό να προκαλέσει στη διοίκηση λανθασμένες εκτιμήσεις για τις διανεμητικές και δημοσιονομικές επιδράσεις των αλλαγών στο φορολογικό και ασφαλιστικό σύστημα (Matsaganis & Flevotomou, 2010). Σε όρους οριζόντιας ισότητας, τα άτομα με παρόμοια εισοδήματα διαφέρουν στην τάση και στις ευκαιρίες διαφυγής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, η φοροδιαφυγή να παραβιάζει τις έννοιες της δικαιοσύνης και της ίσης αντιμετώπισης, ενώ υποσκάπτει την ιδέα της αμοιβαιότητας μεταξύ του κράτους και των πολιτών.

Η στάση των φορολογούμενων επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες. Παραδείγματα αποτελούν η διάθεσή τους προς τα δημόσια ιδρύματα, η δικαιοσύνη των φόρων και η πιθανότητα μη τιμωρίας σε περίπτωση φοροδιαφυγής. Η οικονομική ανάλυση της φορολογικής συμμόρφωσης έχει επικεντρωθεί στην αποτροπή της φοροδιαφυγής μέσω της ανίχνευσης και των κυρώσεων. Το ζητούμενο όμως είναι η ορθή συμπεριφορά του φορολογουμένου να θεωρηθεί ως αποτέλεσμα ενός ορθολογικού λογισμού και ως μια προσεκτική εκτίμηση του κόστους και των οφελών της φοροδιαφυγής. Ακόμη και στα απλούστερα φορολογικά συστήματα, τα κίνητρα για τη συμμόρφωση είναι προφανή, καθώς προσφέρουν μακροπρόθεσμα πολύ καλύτερες οικονομικές προοπτικές για το άτομο με αποτέλεσμα πολλοί να υποκύπτουν στη λογική του άμεσου κέρδους.

Μέσω της θεωρητικής και εμπειρικής έρευνας, έχουν δημιουργηθεί επιτεύγματα, σύμφωνα με τα οποία η γενική εικόνα της φορολογικής συμμόρφωσης είναι πλέον σαφέστερη. Η φοροδιαφυγή αποτελεί θέμα ύψιστης σημασίας, υπερβολικά πολύπλοκο για να λυθεί με απλή προσαρμογή της πολιτικής καθώς επίσης το σύνολο των μέσων για τον έλεγχό της είναι τεράστιο. Με την αποστασιοποίηση από τις αναγκαίες πληρωμές και από τους νόμιμους φόρους, η φοροδιαφυγή ορίζει μια συγκεκριμένη ανεπάρκεια εσόδων, που είναι γνωστή ως «φορολογική διαφορά». Παράδειγμα αποτελούν οι ΗΠΑ όπου το κενό στον

ομοσπονδιακό φόρο εισοδήματος έχει υπολογιστεί περίπου στο 17 %.

Η φορολογική διαφορά δεν είναι ίση με το ποσό των πρόσθετων εσόδων που θα συλλέγονταν υπό αυστηρότερη εφαρμογή. Αυτό συμβαίνει διότι σε ορισμένες περιπτώσεις, η τέλεια επιβολή του νόμου ενδέχεται να επηρεάσει σημαντικά την οικονομία ως αποτέλεσμα η φορολογική βάση να επηρεάζεται εξίσου σημαντικά. Αυτό οδηγεί σε θεωρητικό επίπεδο στο γεγονός ότι τα καθαρά έσοδα θα μπορούσαν να αποδειχθούν μικρότερα. Αυτό προκύπτει λόγω του ότι η πραγματική οικονομία προσαρμόζεται κάποιες φορές πάνω στη φοροδιαφυγή.

4.1.1 Αιτίες φοροδιαφυγής

4.1.1.1 Νομοθετικές / Πολιτικές

Οι βασικοί παράγοντες που συντελούν στην εμφάνιση και στην εξέλιξη της φοροδιαφυγής θα πρέπει να αναζητηθούν στην φορολογική πολιτική και στο πολιτικό περιβάλλον της χώρας εν γένει. Στη συνέχεια, αναλύονται οι νομοθετικές και πολιτικές αιτίες φοροδιαφυγής, που συνίστανται:

- **Πολυνομία – Πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος**

Σημαντική αιτία για την άνθηση του φαινομένου της φοροδιαφυγής αποτελεί η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος (OECD, 2013). Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, η ύπαρξη πολλών φορολογικών νομοθετημάτων και η συνεχής αναθεώρησή τους, δημιουργεί αναμφισβήτητα σύγχυση. Διευρύνει το πεδίο για εισαγωγή ειδικών, ή ακόμη και απαλλακτικών, φορολογικών διατάξεων, καθώς επίσης και το πεδίο για υποστήριξη παρερμηνειών της φορολογικής νομοθεσίας (Βασαρδάνη, 2011).

Κατά τα τελευταία χρόνια, επήλθαν σημαντικές αλλαγές στη φορολογική νομοθεσία, τόσο σε ουσιαστικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο με την ψήφιση και τη δημοσίευση μεγάλου αριθμού νόμων. Ο φορολογούμενος αδυνατεί να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του μη δυνάμενος να εφαρμόσει ένα νόμο όπου οι αλληπάλληλες τροποποιήσεις του δεν τον αφήνουν να τον παρακολουθήσει. Επιπλέον, λόγω της πολυπλοκότητας και της πολυνομίας του φορολογικού συστήματος, οδηγείται σε ηθελημένες ή μη παρερμηνείες του νόμου, προς ίδιο όφελος.

• **Ανασφάλεια δικαίου**

Η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος οδηγεί σε ανασφάλεια δικαίου, καθώς οι φορολογούμενοι αδυνατούν να γνωρίζουν και να εφαρμόζουν κάθε φορά το φορολογικό νόμο, λαμβάνοντας υπόψη και τις ερμηνευτικές εγκυκλίους που εκδίδονται σε μεγάλο βαθμό από τη Φορολογική Διοίκηση (Γ.Γ.Δ.Ε, 2016). Αυτό οδηγεί πολλές φορές στο να αλλοιώνεται το γράμμα του νόμου, προκαλώντας εύλογα σύγχυση στους φορολογουμένους. Το αναφερόμενο κανονιστικό πλέγμα μέσα στο οποίο δρα η Φορολογική Διοίκηση, προκαλεί στους φορολογουμένους αίσθημα ανασφάλειας δικαίου και θίγει το δικαίωμά τους για δικαιολογημένη εμπιστοσύνη στις δράσεις της Διοίκησης. Η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος, σε συνδυασμό τόσο με την πολυνομία και την έκδοση ερμηνευτικών εγκυκλίων όσο και με τα υπάρχοντα οργανωτικά και τεχνολογικά προβλήματα του δημοσίου τομέα, καθιστούν άκρως δύσκολο το έργο των υπαλλήλων της Φορολογικής Διοίκησης, οι οποίοι αδυνατούν να γνωρίζουν και να εφαρμόζουν το φορολογικό νόμο όπως κάθε φορά ισχύει (Γ.Γ.Δ.Ε, 2016).

• **Αύξηση φορολογικού βάρους**

Είναι γεγονός ότι κατά τα τελευταία χρόνια σημειώθηκε αύξηση του φορολογικού βάρους στα εισοδήματα των φορολογουμένων. Η αύξηση του φορολογικού βάρους αποτυπώνεται σε στατιστικά στοιχεία του ΟΟΣΑ, από τα οποία προκύπτει ότι μέσα στο 2014 το φορολογικό βάρος στην Ελλάδα αυξήθηκε περίπου από 34,4 % σε 35,9 %, ενώ αντίστοιχα ο μέσος όρος για τις χώρες του ΟΟΣΑ ανήλθε σε 34,4 % (OECD, 2015). Η συνεχής αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης δημιουργεί ισχυρό κίνητρο για φοροδιαφυγή, καθώς το όφελος από την απόκρυψη εισοδημάτων για φορολογικούς σκοπούς, σε σχέση με το αναλαμβανόμενο κάθε φορά ρίσκο, είναι μεγάλο (IMF, 2013) και οδηγεί σε περιορισμό της ηθελημένης συμμόρφωσης (IRS, 1994).

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία (IMF, 2013), καθοριστικά στοιχεία για την φοροδιαφυγή αποτελούν α) οι υψηλοί συντελεστές φορολογίας, β) η πιθανότητα εντοπισμού και τιμωρίας και γ) το μέγεθος των επιβαλλόμενων προστίμων.

• Απουσία Σταθερής Πολιτικής Βούλησης για την Αντιμετώπιση του Φαινομένου

Η πολυνομία στο πεδίο της φορολογίας είναι άμεσα συνδεδεμένη με την πολιτική αστάθεια που παρουσιάζεται κατά τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας. Παρά το γεγονός ότι η πάταξη της φοροδιαφυγής αποτελεί υπόσχεση και στόχο κάθε κυβέρνησης, οι διαδοχικές αλλαγές κυβερνήσεων των τελευταίων ετών, είχαν ως αποτέλεσμα την αλλαγή της φορολογικής πολιτικής προς την επίτευξη του κοινού στόχου, γεγονός που αντικατοπτρίζεται στο Ν.4174 / 2013, κατά τον οποίο δύο φορές τροποποιήθηκαν τα πρόστιμα που επιβάλλονται σε περίπτωση φοροδιαφυγής (www.et.gr, Ν.4174/2013 ΦΕΚ Α' 170/26.7.2013).

Με αυτό τον τρόπο, δεν καθιερώθηκε η εφαρμογή ενιαίας και σταθερής πολιτικής για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Συνυφασμένη με την ύπαρξη της πολιτικής βούλησης για την πάταξη της φοροδιαφυγής είναι και η ύπαρξη διαφθοράς στον κρατικό μηχανισμό (Transparency International, 2016). Το φαινόμενο της διαφθοράς συνδέεται επίσης άμεσα με την απουσία διαφάνειας στη διοίκηση (OECD, 2013) και ενισχύεται από την ύπαρξη κομματικού κράτους που διέπει τον δημόσιο τομέα.

4.1.1.2 Τεχνολογικές

Η έλλειψη της τεχνολογικής / οργανωτικής υποδομής της Φορολογικής Διοίκησης, αποτελεί επίσης παράγοντα της άνηθης του φαινομένου της φοροδιαφυγής. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (OECD, 2011), η ελληνική διοίκηση εν γένει δεν χαρακτηρίζεται για τη συστηματική τήρηση αρχείων και στοιχείων, ενώ διαχρονικά παρουσιάζεται ανεπαρκής ως προς τη συστηματική συλλογή, την οργάνωση και την επεξεργασία πληροφοριών που τίθενται στη διάθεσή της.

Η ηλεκτρονική μηχανοργάνωση της Φορολογικής Διοίκησης δεν μετρά πολλά χρόνια στον ελλαδικό χρόνο. Εν έτη 2013 κατέστη δυνατή η ηλεκτρονική υποβολή δηλώσεων φορολογίας εισοδήματος νομικών προσώπων, μέσω του ηλεκτρονικού συστήματος. Πληθώρα άλλων φορολογικών δηλώσεων και διαδικασιών δεν εξυπηρετούνται ηλεκτρονικά, παρά μόνο με αυτοπρόσωπη παρουσία στις υπηρεσίες της Φορολογικής Διοίκησης (διαΝΕΟσις, 2016). Η απουσία ηλεκτρονικής φορολογικής διοίκησης οδηγεί σε επιδείνωση της γραφειοκρατικής διαδικασίας (OECD, 2013). Ειδικά

ως προς τη διενέργεια φορολογικών ελέγχων, μόλις στις αρχές του 2011 τέθηκε σε λειτουργία και συγκεκριμένα σε δοκιμαστική εφαρμογή το πληροφοριακό σύστημα ELENXIS, το οποίο δίνει τη δυνατότητα στους ελεγκτές να αξιοποιούν, μέσω φορητών υπολογιστών, τεχνικές ανάλυσης κινδύνου και να έχουν στη διάθεσή τους πλήρη εικόνα για την ελεγχόμενη επιχείρηση (διαΝΕΟσις, 2016).

4.1.1.3 Γραφειοκρατικές / Οργανωτικές

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (OECD, 2013), μία από τις αιτίες της αναποτελεσματικής λειτουργίας της Διοίκησης είναι η οργάνωση του δημόσιου τομέα. Η Διοίκηση αντί να επικεντρώνεται στην επίτευξη αποτελεσμάτων φαίνεται ότι αναλώνεται στην τήρηση διαδικασιών που προβλέπονται σε πολυάριθμα νομοθετήματα. Ο μεγάλος αριθμός νομοθετημάτων και υπουργικών αποφάσεων που εκδόθηκαν με θέμα τον καθορισμό αρμοδιοτήτων στο Υπουργείο Οικονομικών, αποτελούν χαρακτηριστικό της υπέρμετρης τυπολατρίας (OECD, 2011). Η τυπολατρική προσέγγιση σε συνδυασμό με τους αλληπάλληλους επανακαθορισμούς αρμοδιοτήτων, μεγεθύνουν το χάσμα μεταξύ των τυπικών διαδικασιών δυσχεραίνοντας την αποτελεσματική λειτουργία της Διοίκησης.

Η Φορολογική Διοίκηση επανδρώνεται από εργατικό δυναμικό με περιορισμένες τεχνικές ικανότητες και προσόντα. Σε πολλές περιπτώσεις η Φορολογική Διοίκηση εμφανίζεται υποστελεχωμένη, ενώ οι αρμοδιότητες δεν κατανέμονται ισομερώς μεταξύ του υφιστάμενου προσωπικού, από πλευράς λειτουργικότητας και γεωγραφικής κατανομής ανά τη χώρα. Η δυσλειτουργία της Φορολογικής Διοίκησης επιδεινώνεται από την ελλιπή και ανεπαρκή αυτή οργάνωση του ανθρώπινου δυναμικού τους, όπως έχει παρατηρηθεί από τον ΟΟΣΑ (OECD, 2011).

4.1.1.4 Πολιτισμικές (Φορολογική Κουλτούρα)

Καθοριστικό παράγοντα στην άνθηση της φοροδιαφυγής συνιστά και η γενικότερη πεποίθηση των πολιτών ως προς το κράτος και την ανταποδοτικότητά του αλλά και ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών απέναντι σε αυτό. Σύμφωνα με μελέτη που πραγματοποίησε ο IOBE αναφορικά με την αδήλωτη εργασία, στις αιτίες εκδήλωσης του φαινομένου εντάσσεται το ανεπαρκές κοινωνικό κράτος. Συνίσταται

αφενός στην χορήγηση χαμηλών κοινωνικών επιδομάτων και αφετέρου στο υψηλό ποσοστό φορολογίας εισοδήματος και ασφαλιστικών εισφορών (I.O.B.E., 2012). Επιπλέον σε μελέτη που πραγματοποιήθηκαν από τον Schneider, (2015), αναφορικά με τα ζητήματα της φοροδιαφυγής, της παραοικονομίας και της διαφθοράς στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες του ΟΟΣΑ, καταγράφηκαν δεδομένα τα οποία αιτιολογούν την ανάπτυξη τέτοιων φαινομένων. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίχθηκε ότι τα ποσοστά φοροδιαφυγής και παραοικονομίας αυξάνονται όσο αυξάνεται η επιβάρυνση των πολιτών με φόρους και ασφαλιστικές εισφορές ή όσο οι νόμοι γίνονται πιο αυστηροί. Αντιθέτως, τα ποσοστά αυτά αναπτύσσουν μια αντιστρόφως ανάλογη σχέση με την ηθική των πολιτών περί τη φορολογία, καθώς και με τις προσφερόμενες από το κράτος υπηρεσίες, με τρόπο τέτοιο ώστε αυτά να μειώνονται όταν το αίσθημα ηθικής των πολιτών εντείνεται ή όταν οι εν λόγω υπηρεσίες αυξάνονται. Στη συγκεκριμένη μελέτη σημειώνεται ως καθοριστική αιτία και ποιότητα των δημοσίων φορέων, με συγκεκριμένη αναφορά στη διαφθορά και στις παράνομες δραστηριότητες.

4.2 Φοροαποφυγή

Με τον όρο φοροαποφυγή νοείται η μη καταβολή ή μερική καταβολή φόρων, μέσω εκμετάλλευσης των κενών της νομοθεσίας. Η φοροαποφυγή έχει ενθαρρυνθεί από τη νομοθεσία, μέσω ευνοϊκής φορολογικής μεταχείρισης σε συγκεκριμένες δραστηριότητες σε αντίθεση με τις γενικές αρχές της φορολογίας. Ορίζεται ως η οποιαδήποτε νόμιμη διαδικασία ή τρόπος για την αποφυγή πληρωμής φόρων (Χρυσοβιτισιώτης & Σταυρακόπουλος, 2001).

Επιπλέον η φοροαποφυγή εξαρτάται από την διαφορά της φορολογικής επιβαρύνσεως μεταξύ των διαφόρων εναλλακτικών τρόπων διαθέσεων του εισοδήματος των φορολογούμενων και τον βαθμό σπουδαιότητας των επί μέρους ατομικών αναγκών που ικανοποιούνται με τους εναλλακτικούς αυτούς τρόπους διαθέσεως του εισοδήματος.

Στους φόρους καταναλώσεως η φοροαποφυγή εξαρτάται από παράγοντες όπως:

- **Η ελαστικότητα ζήτησεως του αγαθού σε σχέση με την τιμή του:**

Όσο μεγαλύτερη είναι η ελαστικότητα ζήτησεως του φορολογούμενου αγαθού, τόσο μεγαλύτερη είναι η έκταση της φοροαποφυγής. Όταν η ζήτηση

του προϊόντος είναι πλήρως ελαστική, τα δημόσια έσοδα από την φορολόγηση του συγκεκριμένου προϊόντος θα μηδενιστούν από την αύξηση του φορολογικού συντελεστή. Όταν η ζήτηση του προϊόντος είναι πλήρως ανελαστική, η αύξηση των δημόσιων εσόδων θα είναι ανάλογη με την αύξηση του φορολογικού συντελεστή.

- **Η εισοδηματική κατάσταση των φορολογούμενων:**

Στις κατώτερες εισοδηματικές τάξεις, η φοροαποφυγή είναι περιορισμένη. Η καταναλωτική συμπεριφορά των φορολογουμένων επηρεάζεται ελάχιστα από το μέγεθος και τις μεταβολές των συντελεστών των φόρων καταναλώσεων. Εν αντιθέσει για τους φτωχούς εισοδηματίες, η αύξηση των έμμεσων φόρων επηρεάζει δυσμενώς το βιοτικό τους επίπεδο γι' αυτό και προσπαθούν να συνδυάσουν τις καταναλισκόμενες από αυτούς ποσότητες των αγαθών κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να ελαχιστοποιήσουν την φορολογική τους επιβάρυνση. Η φοροαποφυγή λοιπόν είναι πιο εκτεταμένη στις κατώτερες παρά στις μεσαίες και ανώτερες τάξεις.

Η φοροαποφυγή ασκεί δυσμενείς επιδράσεις τόσο στην οικονομική συμπεριφορά των ιδιωτικών φορέων όσο και στην ταμειευτική λειτουργία του φόρου. Η αύξηση των τιμών με ταυτόχρονη μείωση των ζητούμενων ποσοτήτων, οδηγούν τις επιχειρήσεις στο να προβούν σε περικοπή της παραγωγής τους, κίνηση που οδηγεί στην εμφάνιση αργής παραγωγικής δυναμικότητας στους φορολογούμενους κλάδους καθώς επίσης μέρος των παραγωγικών συντελεστών παραμένει αχρησιμοποίητο..

Η δυσμενής επίδραση της φοροαποφυγής επί της ταμειευτικής λειτουργίας των φόρων μπορεί να εκδηλωθεί με διάφορους τρόπους. Πιο συγκεκριμένα, αν η ζήτηση του προϊόντος, του οποίου αυξήθηκε η φορολογική επιβάρυνση είναι πλήρως ανελαστική, οι καταναλωτές θα μειώσουν τις ζητούμενες ποσότητες άλλων φορολογούμενων αγαθών με αποτέλεσμα να περιοριστούν και οι φορολογικές εισπράξεις από τα αγαθά αυτά. Με δεδομένη την ροπή προς την κατανάλωση και τους λοιπούς προσδιοριστικούς παράγοντες της δαπάνης, η συνέπεια του φόρου αύξησης της τιμής αγαθού με πλήρως ανελαστική ή μικρή ελαστικότητα ζήτησως, θα επηρεάσει αρνητικά τις ζητούμενες ποσότητες των άλλων φορολογούμενων αγαθών και τα φορολογικά έσοδα. Επιπλέον, η μείωση της παραγωγής των

φορολογούμενων κλάδων, θα οδηγήσει σε μείωση των κερδών τους καθώς και των εσόδων από τον φόρο επί των κερδών στους κλάδους αυτούς. Το ίδιο ισχύει και με τα έσοδα από λοιπούς άμεσους φόρους που πλήττουν τις αμοιβές των παραγωγικών μέσων, των οποίων περιορίζεται η απασχόληση.

4.3 Παραοικονομία

Η έννοια της παραοικονομίας προς την οποία συγκλίνουν οι περισσότερες απόψεις είναι η ακόλουθη:

“Παραοικονομία ή υποδόρια οικονομία, είναι το τμήμα εκείνο της οικονομικής δραστηριότητας, το οποίο θα έπρεπε να περιλαμβάνεται στο εθνικό προϊόν αφού δημιουργεί προστιθέμενη αξία βάσει της εθνικολογιστικής πρακτικής (ορισμών και συμβατικοτήτων που έχουν υιοθετηθεί) πλην όμως για διάφορους λόγους δεν καθίσταται δυνατό να καταγραφεί από τις αρμόδιες υπηρεσίες μετρήσεως” (Macafee, 1980).

Η παραοικονομία εμφανίζεται στις χώρες που δεν διαθέτουν την δυνατότητα ελέγχου των εισοδημάτων και των περιουσιών των πολιτών. Αυτά τα κράτη είναι συνήθως μη δυτικά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ινδία, όπου από το ένα δισεκατομμύριο του συνολικού πληθυσμού, καταγράφηκαν μόνο πενήντα εκατομμύρια φορολογούμενοι πολίτες .

Η παραοικονομία περιλαμβάνει όλες τις οικονομικές διαδικασίες που βασίζονται στην αγορά ή την μεταφορά ή τη μη νόμιμη παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών που είναι σκόπιμα κρυμμένες από τις δημόσιες αρχές. Η απόκρυψη από τις δημόσιες αρχές μπορεί να οφείλεται:

- Στην αποφυγή καταβολής εισοδήματος ή εισφορών κοινωνικής ασφάλισης.
- Στην αποφυγή δήλωσης νομικών προτύπων όπως τους κατώτατους μισθούς, το ανώτατο όριο ωρών εργασίας, τα πρότυπα ασφαλείας κ.λπ.
- Στην αποφυγή συμμόρφωσης με διοικητικές διαδικασίες, όπως η συμπλήρωση στατιστικών ερωτηματολογίων ή άλλων διοικητικών

εντύπων.

Τέλος, η παραοικονομία εμφανίζεται σε εισοδήματα που δεν δηλώνονται στις φορολογικές αρχές ενώ αποκτώνται νόμιμα, σε εισοδήματα από παράνομες δραστηριότητες όπως το λαθρεμπόριο καυσίμων, ποτών κλπ., σε εισοδήματα από δραστηριότητες εκτός μηχανισμού αγοράς όπως η διάθεση ειδών παραγόμενων κατ' οίκον κλπ, και σε εισοδήματα τα οποία προκύπτουν από την μη έκδοση ή τη μερική έκδοση τιμολογίων.

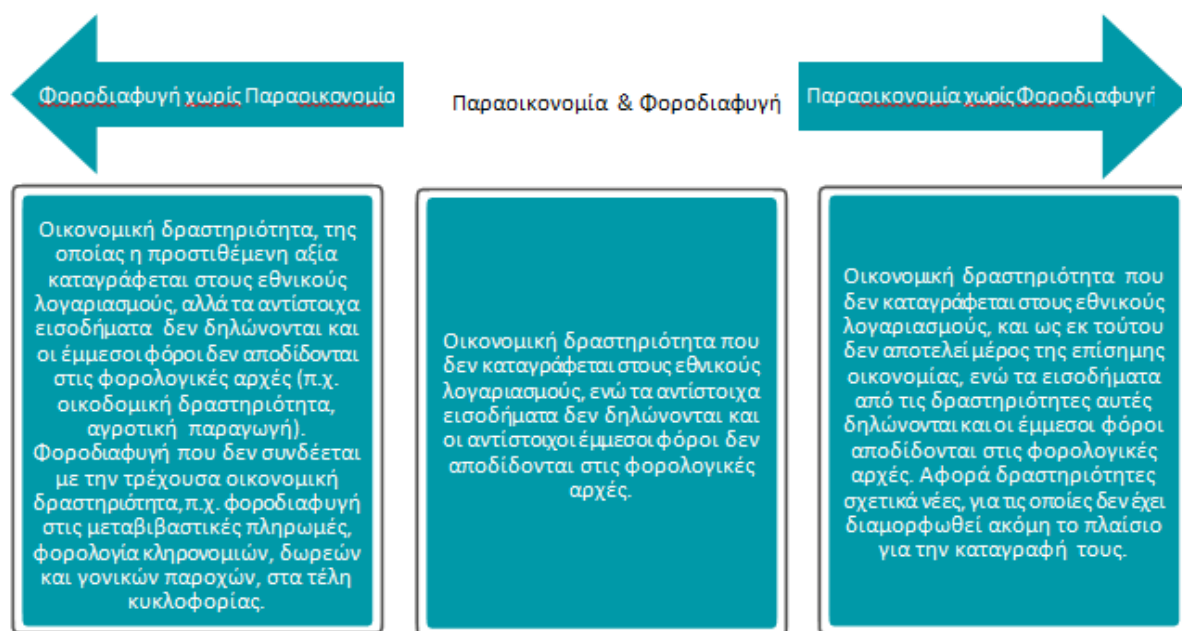
4.4 Η διάκριση της φοροδιαφυγής από τις συναφείς έννοιες

Η σύγχυση μεταξύ των εννοιών της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής αποτελεί συχνό φαινόμενο. Οι δύο αυτές έννοιες διαφέρουν μεταξύ τους, τόσο εννοιολογικά όσο και πρακτικά. Ενώ η φοροδιαφυγή συνιστά παράνομη πράξη, κατά ευθεία παράβαση των φορολογικών διατάξεων, η φοροαποφυγή εκμεταλλεύεται νομοθετικά κενά και τη δυνατότητα διενέργειας τεχνητών διευθετήσεων, παραβαίνοντας το νόμο. Ακολουθώντας πρακτικές φοροαποφυγής, ο φορολογούμενος στοχεύει στην αποφυγή της φορολογικής του επιβάρυνσης κάτι που οδηγεί σε φορολογικό πλεονέκτημα το οποίο προέκυψε από τη σύγκριση του οφειλόμενου φόρου ως συνέπεια της εν λόγω διευθέτησης με το ποσό που θα όφειλε ο ίδιος ο φορολογούμενος, υπό τις ίδιες συνθήκες, χωρίς τη διευθέτηση. Ωστόσο, το αποτέλεσμα τόσο της φοροδιαφυγής όσο και της φοροαποφυγής καταλήγει να είναι το ίδιο, δηλαδή η μη καταβολή φόρων. Υπό το πρίσμα αυτό, οι δύο έννοιες φαίνεται να συναντώνται, έχοντας ως κοινό στοιχείο τη στέρηση εσόδων από το Δημόσιο (διαΝΕΟσις, 2016).

Στην κατανόηση της φοροδιαφυγής σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η μελέτη του φαινομένου της παραοικονομίας. Πολλοί μελετητές καταλήγουν στη σύνδεση της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας. Η φοροδιαφυγή είναι μέρος τόσο της παραοικονομίας όσο και της επίσημης οικονομικής δραστηριότητας. Μέρος της παραοικονομίας, παρά το γεγονός ότι δεν καταγράφεται επισήμως, καταλήγει στην καταβολή φόρων, μέσω των μεταγενέστερων συναλλαγών με τη φανερή οικονομία. Όσον αφορά στη διάκριση μεταξύ παραοικονομίας και φοροδιαφυγής (Διάγραμμα 4.4.1), η παραοικονομία καλύπτει την οικονομική δραστηριότητα η οποία δεν καταγράφεται στους εθνικούς μηχανισμούς. Η ερμηνεία αυτή αποτελεί μέρος του

ευρύτερου ορισμού της παραοικονομίας κατά την οποία εμπεριέχονται νόμιμες και μη δραστηριότητες.

Κατά συνθήκη, η ανάλυση και η μέτρηση της παραοικονομίας εστιάζουν στις νόμιμες δραστηριότητες, καθώς οι παράνομες έχουν χαρακτηριστικά και κίνητρα διαφορετικής φύσεως. Παρατίθενται το διάγραμμα (Διάγραμμα 4.4.1) που δείχνει τη σχέση της φοροδιαφυγής με την παραοικονομία (διαΝΕΟσις, 2016).

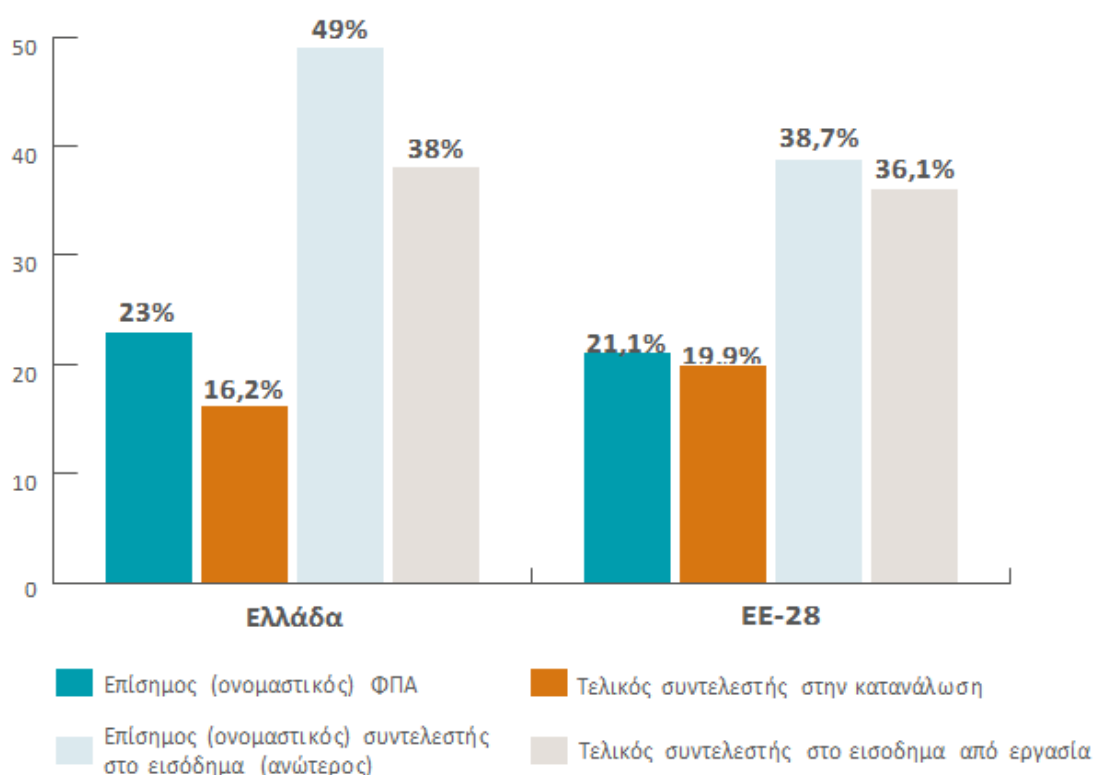
Διάγραμμα 4.4.1: Η σχέση μεταξύ της φοροδιαφυγής & παραοικονομίας.

Πηγή: διαΝΕΟσις, 2016, Βασαρδάνη, 2011, Νάστας, 2007.

4.5 Η εξέλιξη της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες

Η Ελλάδα παρουσιάζει σχετικά υψηλό δείκτη έμμεσων φόρων ως προς τους συνολικούς φόρους, κάτι που είναι χαρακτηριστικό των αναπτυσσόμενων χωρών και λιγότερο των ανεπτυγμένων, στις οποίες οι άμεσοι φόροι είναι αναλογικά μεγαλύτεροι. Παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα εμφανίζεται να έχει υψηλότερους (ονομαστικούς) φορολογικούς συντελεστές στο εισόδημα και στην κατανάλωση, τα σχετικά έσοδα διαχρονικά ήταν χαμηλότερα, συγκριτικά με το μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ, αν και το 2009 φαίνεται να υπάρχει τάση για σύγκλιση με το μέσο όρο. Η εξήγηση του φαινομένου αυτού θα μπορούσε να έγκειται στη διαφορά μεταξύ

ονομαστικού φορολογικού και πραγματικού φορολογικού συντελεστή. Η διαφορά μεταξύ ονομαστικού και πραγματικού φορολογικού συντελεστή αποτελεί ταυτόχρονα και τη σημαντικότερη διαφορά μεταξύ των φορολογικών συστημάτων της Ελλάδος και της ευρωζώνης (Papageorgiou, Efthimiadis & Konstantakopoulou, 2012). Ο πραγματικός φορολογικός συντελεστής προκύπτει να είναι σημαντικά χαμηλότερος στην Ελλάδα τόσο για τους αυτοαπασχολούμενους, όσο και για το κεφάλαιο και την κατανάλωση. Όσον αφορά την Ευρώπη, η αντίστοιχη διαφορά είναι σημαντικά μικρότερη (διαΝΕΟσις, 2016). Τα ανωτέρω ευρήματα προκύπτουν επίσης εάν εξετάσει κάποιος στοιχεία για τον τελικό φορολογικό συντελεστή. Πιο συγκεκριμένα, προκύπτει από το κλάσμα των φορολογικών εσόδων (από συγκεκριμένο φόρο) προς τη μέγιστη εκτιμώμενη / πραγματική φορολογική βάση. Προσεγγίζει σχετικά καλύτερα την έννοια της πραγματικής φορολογικής επιβάρυνσης μεταξύ των κρατών.

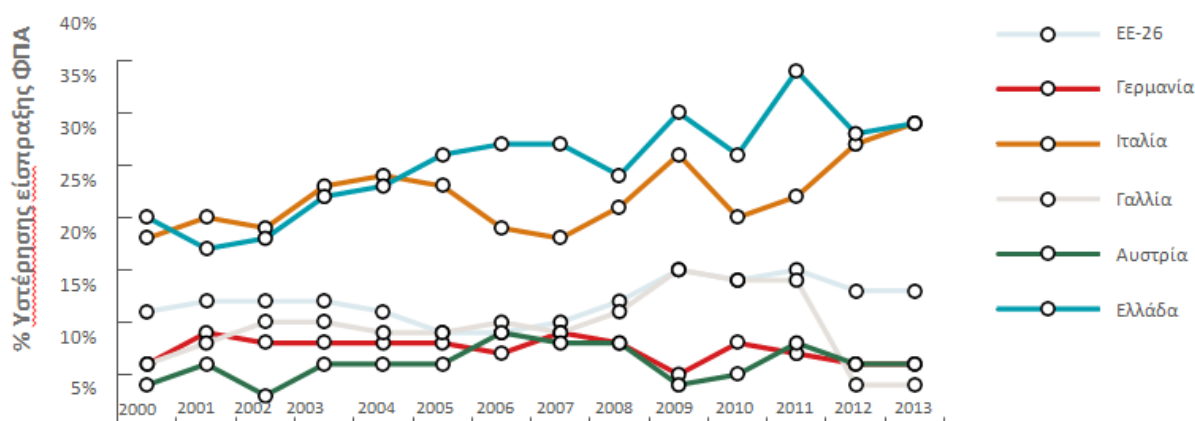
Διάγραμμα 4.5.1: Συγκριτική Παρουσίαση Φορολογικών Συντελεστών Ελλάδας και ΕΕ, 2012

Πηγή: διαΝΕΟσις, 2016, ΟΟΣΑ, EU DG Taxation and Customs Union, Eurostat

Στο παραπάνω διάγραμμα (Διάγραμμα 4.5.1), παρουσιάζονται οι φορολογικοί συντελεστές της Ελλάδος και της ΕΕ το έτος 2012.

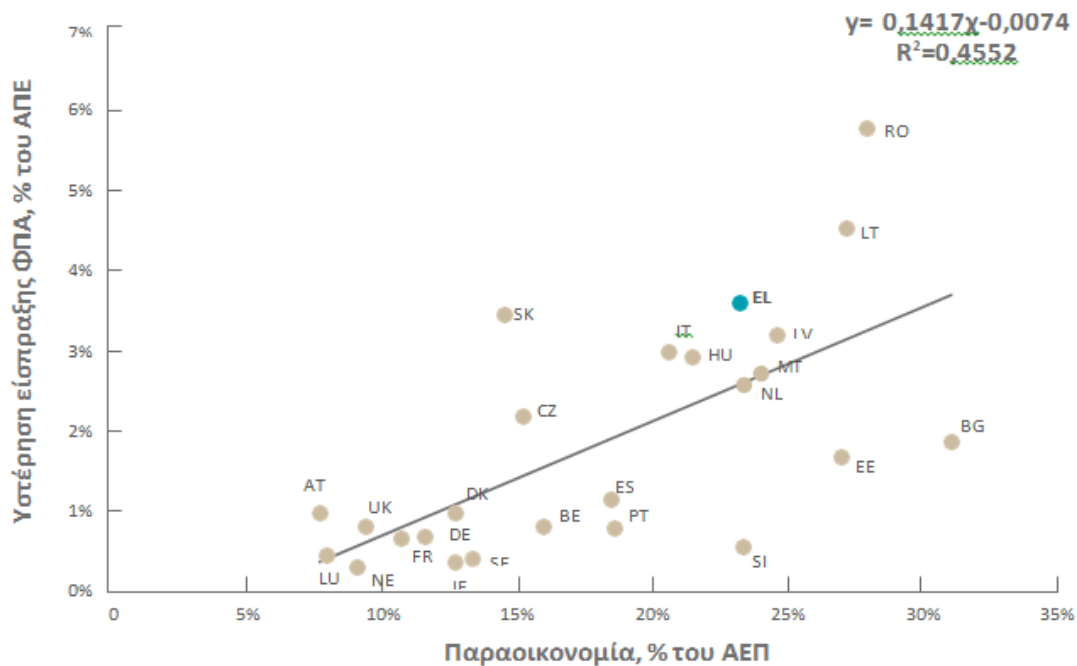
Παρά το γεγονός ότι το 2012 ο ονομαστικός συντελεστής ΦΠΑ στην Ελλάδα ήταν στο 23 %, σε σύγκριση με το 21,1 % του ευρωπαϊκού μέσου όρου, ο τελικός φορολογικός συντελεστής ο οποίος προκύπτει από το επίπεδο των πραγματικών φορολογικών εισπράξεων από την κατανάλωση, ήταν στο 16,2 %, ενώ για την Ε.Ε στο 19,9 % (European Commission, 2015). Στο διάγραμμα 4.5.2, καταδεικνύεται η αναποτελεσματικότητα του φορολογικού συστήματος και του φοροεισπρακτικού μηχανισμού του ΦΠΑ και του φόρου εισοδήματος. Η ανισορροπία αυτή επιβεβαιώνεται επίσης και από στοιχεία που αφορούν στο ποσοστό υστέρησης στην είσπραξη του ΦΠΑ. Η υστέρηση στην είσπραξη του ΦΠΑ (VATgap), υπολογίζεται ως η διαφορά μεταξύ των εισπραχθέντων φορολογικών εσόδων από το ΦΠΑ και των εκτιμώμενων δυνητικών εσόδων, σύμφωνα με την ισχύουσα φορολογική νομοθεσία.

Εν συνεχεία, ακολουθεί διάγραμμα, (Διάγραμμα 4.5.2) όπου παρατίθεται η συγκριτική παρουσίαση των φορολογικών συντελεστών της Ελλάδας και της Ε.Ε. Πιο συγκεκριμένα, η υστέρηση στην είσπραξη του ΦΠΑ στην Ελλάδα το 2013 ήταν από τις υψηλότερες μεταξύ των κρατών - μελών της Ε.Ε., και ανερχόταν σε 34 % κάτω από τη θεωρητική υποχρέωση απόδοσης ΦΠΑ, ποσοστό σημαντικά υψηλότερο, σε σύγκριση με το μέσο όρο, του μόλις 18 %, της Ε.Ε. (διαΝΕΟσις, 2016). Η σημαντική αυτή υστέρηση στην είσπραξη του ΦΠΑ είναι ενδεικτική της ελλιπούς φοροεισπρακτικής ικανότητας της Φορολογικής Διοίκησης στη χώρα μας, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από την ισχυρή συσχέτιση με το μέγεθος της παραοικονομίας.

Διάγραμμα 4.5.2: Υστέρηση Είσπραξης ΦΠΑ (VAT GAP) (%)

Πηγή: διαΝΕΟσις, 2016, Eurostat

Διάγραμμα 4.5.3: Υστέρηση Είσπραξης ΦΠΑ και Παραοικονομία ως Ποσοστό (%) του ΑΕΠ, 2013

Πηγή: διαNEΟσις, 2016, Eurostat, Schneider

Η σχέση της παραοικονομίας και της υστέρησης είσπραξης ΦΠΑ, για όλες τις χώρες της Ε.Ε. για το έτος 2013 παρατηρούνται στο διάγραμμα (Διάγραμμα 4.5.3), που προηγήθηκε.

Σύμφωνα με το διάγραμμα 4.5.3 αποτυπώνεται η θετική σχέση μεταξύ της υστέρησης στην είσπραξη του ΦΠΑ και της παραοικονομίας και, κατ' επέκταση, της φοροδιαφυγής. Όπως φαίνεται από την ανάλυση των στοιχείων, το έτος 2013 η σχέση των δύο μεγεθών για όλες τις χώρες της Ε.Ε. παρουσιάζεται να είναι ξεκάθαρα θετική, ενώ η Ελλάδα βρίσκεται μεταξύ των χωρών που παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά τόσο στην υστέρηση είσπραξης ΦΠΑ όσο και στην παραοικονομία.

5^ο Κεφάλαιο Φορολογική συμμόρφωση και συνείδηση

5.1 Η έννοια της φορολογικής συμμόρφωσης

Η θέληση για καταβολή φόρων από τους φορολογούμενους διαφέρει ανά τον κόσμο. Μία απλοποιημένη προσέγγιση της φορολογικής συμμόρφωσης των φορολογούμενων αποτελεί η άποψη ότι οφείλεται στο ύψος των φορολογικών φόρων. Οι Jackson & Milliron (1986), έπειτα από εκτενή βιβλιογραφική ανασκόπηση γύρω από την φορολογική συμμόρφωση, προσδιόρισαν δεκατέσσερις κρίσιμους παράγοντες επιρροής. Οι παράγοντες αυτοί κατηγοριοποιήθηκαν σε τέσσερις ομάδες από τους Fischer, Wartick & Mark (1992) ως ακολούθως:

- Δημογραφικοί παράγοντες:

Παραδείγματα αποτελούν η ηλικία, το φύλο κλπ. Μέσω της διαμόρφωσης στάσεων και αντιλήψεων, καθώς και μέσω της παροχής ευκαιριών μη συμμόρφωσης, οι δημογραφικοί παράγοντες επηρεάζουν τη φορολογική συμμόρφωση (Chau & Leung, 2009). Οι φορολογούμενοι με τις περισσότερες πιθανότητες για φοροδιαφυγή είναι οι νεότερης ηλικίας (Jackson & Milliron, 1986; Andreoni, Erard & Feinstein, 1998) και χαμηλότερου εκπαιδευτικού επιπέδου (Song & Yarbrough, 1978). Όσον αφορά το φύλο, οι έρευνες καταδεικνύουν ότι οι απόψεις διστανται.

- Οι ευκαιρίες μη συμμόρφωσης:

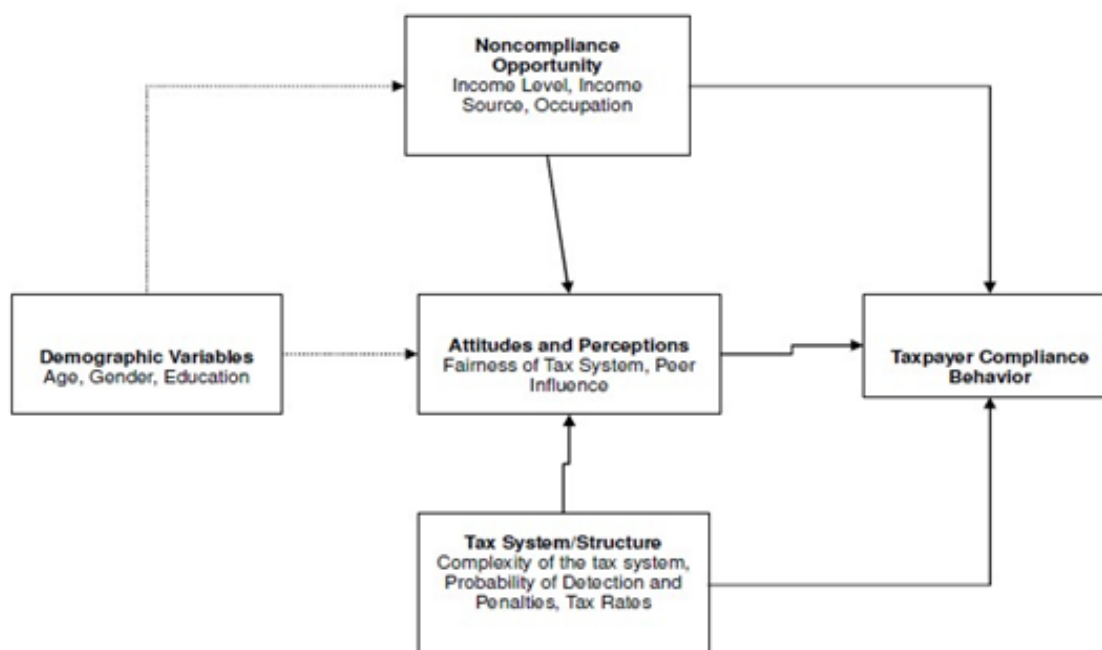
Παραδείγματα αποτελούν το επίπεδο & η πηγή εισοδήματος, το επάγγελμα κλπ. Στο υπόδειγμα συμμόρφωσης των Fischer, Wartick & Mark (1992) η ευκαιρία για μη συμμόρφωση επηρεάζεται άμεσα μέσω του επιπέδου εισοδήματος και έμμεσα μέσω των στάσεων και αντιλήψεων. Σε αυτή την περίπτωση, οι πιθανότητες φοροδιαφυγής αυξάνονται σε φορολογούμενους με υψηλότερα εισοδήματα (Vogel, 1974; Houston & Tran, 2001), αυτοαπασχολούμενους (Houston & Tran, 2001) και σε στελέχη επιχειρήσεων (Sutherland, 1949; Andreoni, Erard & Feinstein, 1998).

- Οι στάσεις και οι αντιλήψεις:

Παραδείγματα αποτελούν η δικαιοσύνη του φορολογικού συστήματος και η επιρροή από το περιβάλλον. Θα πρέπει να ληφθούν υπόψη η επιρροή από το περιβάλλον και οι διαστάσεις της δικαιοσύνης του φορολογικού συστήματος. Αναντίρρητα, η πεποίθηση ότι το φορολογικό σύστημα είναι άδικο αυξάνει τις πιθανότητες φοροδιαφυγής (Grasmick & Scott, 1982). Επιπλέον, η επιρροή από τον στενό οικογενειακό κύκλο καθώς και τους συνεργάτες δύναται να ωθήσει τους φορολογούμενους προς τη φοροδιαφυγή (Chan, Troutman & O'Brian, 2000).

- Η δομή του φορολογικού συστήματος:

Παραδείγματα αποτελούν η πολυπλοκότητα, τα πρόστιμα και οι φορολογικοί συντελεστές. Το φορολογικό σύστημα αποτελεί κρίσιμο παράγοντα επιρροής της φοροδιαφυγής. Σε γενικές γραμμές, η φοροδιαφυγή ευνοείται από την πολυπλοκότητα του συστήματος (Richardson, 2006) και τους υψηλούς φορολογικούς συντελεστές (Simon & Clinton, 2002; Alm, Bahl & Murray, 1993). Στο διάγραμμα που ακολουθεί (Διάγραμμα 5.1), το εν λόγω υπόδειγμα εμπεριέχει οικονομικούς, κοινωνικούς και ψυχολογικούς παράγοντες.

Διάγραμμα 5.1 : Το Υπόδειγμα Φορολογικής Συμμόρφωσης σύμφωνα με τον Fischer

5.2 Παράγοντες που επηρεάζουν τη φορολογική συμμόρφωση

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, οι κυριότεροι λόγοι απουσίας φορολογικής συμμόρφωσης μπορούν να διαχωριστούν σε δύο γενικές κατηγορίες (GIZ, 2010):

- **Παράγοντες που επηρεάζουν αρνητικά τη συμμόρφωση των φορολογούμενων με τη φορολογική νομοθεσία:**

Αυτοί οι παράγοντες μπορεί να οδηγήσουν στη χαμηλότερη θέληση για καταβολή φόρων (φορολογική συνείδηση) καθώς και στο υψηλό κόστος συμμόρφωσης με τη φορολογική νομοθεσία. Το υψηλό κόστος συμμόρφωσης αφορά το κόστος εκείνο που φέρει ο φορολογούμενος για να συγκεντρώσει σχετικές πληροφορίες, να συμπληρώσει απαραίτητα φορολογικά έντυπα, κ.λπ.

Ειδικά οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις φέρουν μεγάλο κόστος συμμόρφωσης, λόγω των γραφειοκρατικών εργασιών που πρέπει να εκτελούνται για την πλήρη εναρμόνιση τους με τις απαιτήσεις της φορολογικής νομοθεσίας (SBP, 2005). Επιπλέον, ο δείκτης της παγκόσμιας ανάπτυξης της Παγκόσμιας Τράπεζας (WorldBank, 2008) διαφέρει σημαντικά μεταξύ των χωρών του κόσμου στο χρόνο προετοιμασίας και πληρωμής των φόρων (από 210 ώρες κατά μέσο όρο στις χώρες του ΟΟΣΑ έως και 2600 ώρες στη Βραζιλία). Αυτό οδηγεί πολλές επιχειρήσεις να προβληματίζονται σημαντικά για το διοικητικό βάρος που επωμίζονται παρά για το ύψος των πραγματικών φορολογικών οφειλών τους (Everest-Philips, 2008). Σε αυτές τις περιπτώσεις, το κόστος συμμόρφωσης λογίζεται ως υψηλό και η πιθανότητα συμμόρφωσης των φορολογούμενων αναμένεται να είναι μικρή.

- **Παράγοντες που προκαλούν αδυναμία επιβολής της φορολογικής διοίκησης και των δικαστηρίων:**

Αυτοί οι παράγοντες οδηγούν όχι μόνο στην ανεπαρκή είσπραξη των φόρων, του ελέγχου και της παρακολούθησης των φορολογικών πληρωμών αλλά και επίσης συντελούν στην αδυναμία επιβολής των φορολογικών νόμων (GIZ, 2010). Η διατήρηση ενός λειτουργικού φορολογικού μητρώου στις αναπτυσσόμενες χώρες, αντιμετωπίζει δυσκολίες και εντείνει την κατάσταση αυτή.

Όσον αφορά τη σχέση της φορολογικής διοίκησης με το υπουργείο οικονομικών, οργανωτικά ζητήματα λαμβάνουν χώρα. Είτε το υπουργείο αναλαμβάνει τη λειτουργία της φορολογικής διοίκησης είτε διατηρείται μία ημιαυτόνομη λειτουργία αυτής εκτός του υπουργείου. Σύμφωνα με τους Fjeldstad & Moore (2009), η εκτέλεση των λειτουργιών της φορολογικής διοίκησης και η είσπραξη από τα υπουργεία οικονομικών, χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη διαφθορά και υψηλότερα κόστη συμμόρφωσης. Επιπρόσθετα, σε διοικητικές ανεπάρκειες και απώλεια φορολογικών εσόδων ενδέχεται να οδηγήσουν τυχόν ασαφείς δικαιοδοσίες αναφορικά με την είσπραξη και τη διοίκηση των φόρων. Η οργάνωση θεωρείται πιο αποδοτική ανάλογα με τις λειτουργίες της φορολογικής διοίκησης και όχι με βάση τα διαφορετικά είδη φορολογίας ή εσόδων (GIZ, 2010).

Η φορολογική διοίκηση θεωρείται αλληλένδετη με την φορολογική πολιτική,

η οποία επηρεάζει σημαντικά το κόστος και την οργάνωση της φορολογικής διοίκησης. Η ικανότητα όμως της φορολογικής διοίκησης επηρεάζει σημαντικά τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζεται η φορολογική πολιτική. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα όταν σχεδιάζονται φορολογικές μεταρρυθμίσεις, τα δύο αυτά πεδία να λαμβάνονται υπόψη (GIZ, 2010). Τέλος, όσον αφορά τη μη είσπραξη φόρων, παρατηρείται ότι οι εταιρείες και τα άτομα που δραστηριοποιούνται στη σκιώδη οικονομία δεν καταβάλλουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις με αποτέλεσμα την απώλεια εσόδων για το δημόσιο. Οι λόγοι εισόδου στην παραοικονομία δεν είναι άμεσα συσχετιζόμενοι με την φοροδιαφυγή αλλά ενδέχεται να προκύψουν από τις περιορισμένες ευκαιρίες ή τις υπερβολικές διοικητικές απαιτήσεις εισόδου στην επίσημη οικονομία (GIZ, 2010).

Τέλος, η αδυναμία εντοπισμού των ακατάλληλων φορολογικών πρακτικών αποτελεί επιπρόσθετη αιτία απουσίας της φορολογικής συμμόρφωσης. Η ανεπάρκεια των φορολογικών αρχών μειώνει την πιθανότητα εντοπισμού των παραβατών. Επιπλέον, οι συχνές αλλαγές της φορολογικής νομοθεσίας προκαλούν αστάθεια καθώς και τη δημιουργία σύνθετων διατάξεων οι οποίες μπερδεύουν τόσο τους φορολογούμενους όσο και τις φορολογικές αρχές. Η έλλειψη κατανόησης από τα εμπλεκόμενα μέρη δημιουργεί ευκαιρίες φοροαποφυγής ή φοροδιαφυγής (Mo, 2003). Η απουσία της φορολογικής συμμόρφωσης είτε δια μέσου της φοροδιαφυγής είτε της φοροαποφυγής, οδηγεί σε δυσλειτουργίες στο πολιτικό, οικονομικό και το κοινωνικό περιβάλλον μιας χώρας (GIZ, 2010).

5.3 Επιβολή προστίμων και φορολογική συμμόρφωση

Η κυβέρνηση αποσπά από αυτούς που συμμορφώνονται στη φορολογία ένα ποσό φόρου, επιδιώκει όμως και την απόσπαση μεγαλύτερου ποσού από τους παραβάτες. Αυτό πραγματοποιείται μέσω της επιβολής προστίμων με απώτερο σκοπό την προώθηση της φορολογικής συμμόρφωσης.

Η δικαιολόγηση των προστίμων μπορεί να εξηγηθεί διαφορετικά από τα υφιστάμενα υποδείγματα συμμόρφωσης. Μία πρώτη οπτική μπορεί να δοθεί θεωρώντας ότι οι φορολογούμενοι συμμορφώνονται στις υποχρεώσεις τους για να αποφύγουν τις νομικές κυρώσεις που αναμένεται να επιφέρουν μεγαλύτερο κόστος από το κόστος συμμόρφωσης (Doran, 2009). Στην οικονομική αυτή θεώρηση τα

πρόστιμα πρέπει να είναι αρκετά αυστηρά έτσι ώστε να υπερβαίνουν το κόστος συμμόρφωσης. Μία δεύτερη οπτική εστιάζει στο ότι οι φορολογούμενοι θα εξυπηρετήσουν τις υποχρεώσεις τους διότι επιθυμούν να συμβαδίσουν με ένα κοινωνικό πρότυπο όπως είναι ο σεβασμός στις νόμιμες υποχρεώσεις τους (Doran, 2009). Στην θεώρηση αυτή των κοινωνικών προτύπων, τα πρόστιμα μπορεί να ζημιώσουν τα επίπεδα συμμόρφωσης, δηλαδή ενδέχεται να λειτουργήσουν ως ένδειξη ότι οι άλλοι πολίτες φοροδιαφεύγουν. Στην πράξη, καμία από τις δύο θεωρήσεις δεν εξηγεί τα επίπεδα συμμόρφωσης καθώς επίσης όπως προαναφέρθηκε, τα πρόστιμα αποδίδονται διαφορετικά. Αυτό το υπόδειγμα προωθεί την υποκατάσταση των προστίμων με άλλα μέτρα τα οποία ενισχύουν την εμπιστοσύνη και το σεβασμό αναφορικά με τις νόμιμες υποχρεώσεις των φορολογούμενων.

Η βεβαιότητα εντοπισμού του παραβάτη και η αυστηρότητα των ποινών αποτελούν δύο σημαντικές διαστάσεις για τη θεωρία των προστίμων. Οι Allingham & Sandmo, (1972) ανέφεραν ότι η βεβαιότητα εντοπισμού του παραβάτη και η αυστηρότητα των ποινών είναι αντιστρόφως ανάλογες. Όταν οι πιθανότητες εντοπισμού είναι υψηλές, τα πρόστιμα πρέπει να είναι χαμηλά. Η αύξηση των προστίμων δεν θα λειτουργήσει ως αποτελεσματικός αποτρεπτικός παράγοντας εφόσον ο παραβάτης γνωρίζει ότι η πιθανότητα εντοπισμού είναι υψηλή.

Σύμφωνα με έρευνες, οι Graetz & Wilde το 1985, αμφέβαλαν για την αποτελεσματικότητα του υποδείγματος των ποινών. Πρότειναν τη διενέργεια φορολογικών ελέγχων καθώς επίσης τη μείωση των φορολογικών συντελεστών με απώτερο σκοπό την αύξηση της φορολογικής συμμόρφωσης. Σύμφωνα με τους Jackson & Milliron, (1986), η αυστηρότητα των ποινών δεν έχει επιδράσεις στη φορολογική συμμόρφωση καθώς επίσης το κοινωνικό κόστος αυτών των προστίμων μπορεί να υπερβεί τα οφέλη τους. Η γενική αποξένωση και η έλλειψη σεβασμού προς το νόμο αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα. Η ανάλυση του ζητήματος των προστίμων αποκτά μεγαλύτερη αξία όταν ληφθεί υπόψη το αυξανόμενο πρόβλημα της διαφοράς ανάμεσα στο ποσό που χρωστούν οι φορολογούμενοι και στο ποσό που καταβάλλουν (Doran, 2009). Η απάντηση σε αυτό το φαινόμενο με την επιβολή μεγαλύτερων προστίμων είναι αμφίβολου αποτελέσματος.

Σε διεθνές επίπεδο, η φορολογική συνείδηση και οι προσδιοριστικοί της παράγοντες μπορούν να εξηγήσουν ικανοποιητικά το φαινόμενο της φορολογικής

συμμόρφωσης (Riahi & Belkaoui, 2004). Σε γενικές γραμμές, όταν παρέχονται στους πολίτες οι κατάλληλες συνθήκες, η φορολογική συμμόρφωση μέσω της ανάπτυξης ισχυρής φορολογικής συνείδησης των πολιτών θα είναι στο μέγιστο επίπεδο.

5.4 Φορολογική συνείδηση

5.4.1 Ορισμός φορολογικής συνείδησης

Η φορολογική συνείδηση έχει οριστεί ως:

“Η ηθική υποχρέωση για την καταβολή φόρου” και ως “ένα πιστεύω συνεισφοράς στην κοινωνία μέσω της φορολογίας” (Torgler & Schneider, 2007α).

Η θεμελίωση της έννοιας της φορολογικής συνείδησης γίνεται μέσω της σύνδεσής της με τη φορολογική ηθική. Σύμφωνα με τους Song & Yarbrough (1978), η φορολογική ηθική εμπεριέχει τους κανόνες συμπεριφοράς που διέπουν τους πολίτες ως φορολογούμενους στη σχέση τους με την κυβέρνηση. Αντίθετα με τη φοροδιαφυγή, η φορολογική συνείδηση, αφορά σε ατομικές στάσεις και όχι συμπεριφορές. Ο περιορισμός της φορολογικής συνείδησης μειώνει το κόστος της παράνομης συμπεριφοράς και αυξάνει τα κίνητρα εμπλοκής στην παραοικονομία (Torgler & Schneider, 2007β).

5.4.2 Φορολογική συνείδηση & συμμόρφωση

Στη βιβλιογραφία είναι ευρέως αποδεκτό ότι τα υψηλότερα ποσοστά φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής αφορούν τα έθνη με τα χαμηλότερα επίπεδα φορολογικής συνείδησης. Σύμφωνα με τον Kirchgässner, (2010), η φορολογική συνείδηση έχει σημαντικές επιδράσεις τόσο στη συμπεριφορά των φορολογούμενων όσο και στην παραοικονομία. Επισημαίνει ότι η φορολογική συνείδηση εξαρτάται από τις θεσμικές συνθήκες, από το βαθμό συμμετοχής των πολιτών στις δημοσιονομικές αποφάσεις, από την αντιμετώπιση των πολιτών από το κράτος και τέλος από την εμπιστοσύνη τους στο πολιτικό και το νομικό σύστημα.

Σύμφωνα με την οικονομική θεωρία του εγκλήματος, ο βαθμός στο οποίο πραγματοποιείται η αποτροπή της φοροδιαφυγής μέσω του εντοπισμού των παραβατών και του μεγέθους του επιβαλλόμενου προστίμου, καθορίζει το ποσό του διαφυγόντος εισοδήματος. Με δεδομένο ότι παρατηρείται περιορισμένη αποτροπή της φοροδιαφυγής στις περισσότερες χώρες, λόγω του ότι δεν υπάρχει συχνότητα των ελέγχων και των μικρών προστίμων, οι φορολογούμενοι θα έπρεπε να διαφεύγουν περισσότερο από αυτό που πραγματικά παρατηρείται. Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η φορολογική συμμόρφωση είναι ιδιαίτερα υψηλή. Μία καθαρά οικονομική ανάλυση γύρω από τη φοροδιαφυγή, αναφέρει ότι τα περισσότερα άτομα θα διέφευγαν της καταβολής φόρων εφόσον λειτουργούσαν ορθολογικά, διότι είναι εξαιρετικά απίθανο να συλληφθούν και να τιμωρηθούν (Alm, McClelland & Schulze, 1992).

Η αντιλαμβανόμενη πιθανότητα ανίχνευσης των παραβατών είναι υποκειμενική. Η αντίληψη του ατόμου ότι θα τον εντοπίσουν οι φορολογικές αρχές είναι αρκετά υψηλότερη από τις αντικειμενικές πιθανότητες εντοπισμού (Feld & Frey, 2005). Οι εμπειρικές αναλύσεις φορολογικής συμμόρφωσης πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους και τις δημογραφικές μεταβλητές με απώτερο σκοπό να είναι πιο ρεαλιστικές. Το βασικό οικονομικό υπόδειγμα, διευρυμένο με δημογραφικά χαρακτηριστικά δεν έχει εξηγήσει επαρκώς το βαθμό φορολογικής συμμόρφωσης που παρουσιάζεται στην πράξη (Frey & Feld, 2002).

Η κριτική της βασικής οικονομικής προσέγγισης στη φοροδιαφυγή έχει μελετηθεί ευρέως (Schwartz και Orleans, 1967; Roth, Scholz & Witte, 1989). Οι Frey και Feld, (2002), ισχυρίζονται ότι η φορολογική συμμόρφωση καθοδηγείται από μια ψυχολογική σύμβαση μεταξύ των πολιτών και των φορολογικών αρχών. Για την ισχύ αυτού του συμβολαίου, πρέπει να ληφθούν υπόψη οι συναισθηματικοί δεσμοί που υπερβαίνουν τη συναλλακτική λογική (Williamson, 1985). Επιπλέον, ο Doerrenberg το 2012, ανέπτυξε ένα υπόδειγμα σύμφωνα με το οποίο προβλέπεται υψηλότερη φορολόγηση για τους φορολογούμενους με υψηλότερη φορολογική συνείδηση, λόγω του ότι η φορολόγηση τους έχει χαμηλότερο κόστος για τις αρχές. Στις εισοδηματικές ομάδες με υψηλά επίπεδα φορολογικής συνείδησης, προβλέπονται υψηλότεροι μέσοι και οριακοί συντελεστές φορολόγησης. Το υπόδειγμα αυτό ενδέχεται να οδηγήσει στην απώλεια της φορολογικής συνείδησης των φορολογουμένων αυτών καθώς λόγω αυτής της αδικίας, καταστρατηγείται η

έννοια της ίσης μεταχείρισης των ατόμων από τον νόμο.

Το ζήτημα της φορολογικής συμμόρφωσης προσεγγίζεται από τρεις θεωρητικές προσεγγίσεις (Riahi- Belkaoui, 2004).

- τη γενική θεωρία αναχαίτισης
- τη θεωρία οικονομικής αναχαίτισης
- και τη θεωρία δημοσιονομικής ψυχολογίας

Σύμφωνα με τις θεωρίες αυτές, η απουσία συμμόρφωσης αναχαιτίζεται με ποινές. Η απουσία συμμόρφωσης μπορεί να θεωρηθεί ως μία καθαρά οικονομική απόφαση σε μία κατάσταση αβεβαιότητας (Allingham and Sandmo, 1972) ή δύναται να θεωρηθεί ως το αποτέλεσμα από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, τις στάσεις και τις αντιλήψεις των ατόμων ως προς τη συμμόρφωση. Οι τρεις θεωρίες δεν παρέχουν μία σαφή και ολοκληρωμένη εξήγηση αναφορικά με τους λόγους για τους οποίους οι πολίτες καταβάλλουν φόρους, δεδομένης της μειωμένης πιθανότητας εύρεσης των παραβατών (Alm, McClelland & Schulze, 1992). Αυτό οδηγεί σε υπερεκτίμηση των ποσοστών μη συμμόρφωσης (Andreoni, Erard & Feinstein, 1998). Το φαινόμενο της απουσίας φορολογικής συμμόρφωσης είναι μία αρκετά καλή ένδειξη του βαθμού ύπαρξης σκιώδους οικονομίας σε διεθνές επίπεδο (Cowell, 1990). Το κυρίαρχο πρόβλημα της παραοικονομίας είναι το γεγονός ότι τα άτομα παρέχουν ψευδείς πληροφορίες, όπου η διαστρέβλωση αυτή των πληροφοριών μπορεί να επηρεάσει την άσκηση κρατικού ελέγχου και εξουσίας στην οικονομία (Cowell, 1990).

Αυτό που θα μπορούσε να οδηγήσει τους πολίτες να παρέχουν ορθές πληροφορίες έτσι ώστε να βελτιωθεί το ποσοστό συμμόρφωσης, είναι φορολογική συνείδηση, το εσωτερικό κίνητρο καταβολής φόρων (Feld & Frey, 2002). Ένας ορισμός σύμφωνα με τους Graetz & Wild, 1985, αναφέρει:

“Η αυξημένη φορολογική συμμόρφωση μπορεί να εξηγηθεί είτε από τη δέσμευση του φορολογούμενου αναφορικά με τις υποχρεώσεις του και το σεβασμό του απέναντι στο νόμο είτε από την έλλειψη ευκαιριών να φοροδιαφύγει” (Graetz & Wilde, 1985, σελ. 358).

Όταν η φορολογική συμμόρφωση παραμελείται, τότε το επίπεδο ηθικής

επιδεινώνεται (Benabou, 1996). Η ηθική διαφθορά προσδιορίστηκε ως η κυρίαρχη αιτία της μειούμενης φορολογικής συμμόρφωσης (Schwartz & Orleans, 1967).

5.4.3 Τρόποι ενίσχυσης της φορολογικής συνείδησης

Πληθώρα ερευνών έχει εστιάσει στους παράγοντες που διαμορφώνουν την καθιέρωση και τη διατήρηση της φορολογικής συνείδησης. Τα δημοψηφίσματα και οι πρωτοβουλίες τα οποία αποτελούν τις μορφές άμεσης δημοκρατίας, αποτελούν σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα της φορολογικής συνείδησης (Feld & Frey, 2002; Frey, 1997). Με απώτερο σκοπό την επίτευξη της υψηλής φορολογικής συνείδησης, οι θεσμικοί και οι πολιτισμικοί παράγοντες καθώς και τα οικονομικά κίνητρα αποτελούν βασικούς παράγοντες (Kirchgässner, 2010).

Οι βασικότεροι παράγοντες που έχουν εντοπιστεί στη βιβλιογραφία και διαμορφώνουν τη φορολογική συνείδηση παρουσιάζονται παρακάτω:

- **Αποτελεσματικοί νόμοι ανταγωνισμού** (Frey, 1994; Zywicki, 2002): Πρόκειται για κοινωνικές συμβάσεις που επιτρέπουν στα άτομα να ασκούν υψηλά επίπεδα προσπάθειας για την παροχή ιδιωτικών αγαθών. Σε ανταλλαγή του οφέλους που αποκομίζουν, τα άτομα επιδεικνύουν μεγαλύτερη διάθεση προς συμμόρφωση στους φορολογικούς κανόνες.
- **Ύπαρξη οικονομικής ελευθερίας** (Alm, Jackson & McKee, 1992; Feige, 1989): Πρόκειται για κοινωνικές συμβάσεις που διασφαλίζουν οικονομικές ελευθερίες δημιουργώντας περισσότερες ευκαιρίες στα άτομα να είναι πιο παραγωγικά. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα άτομα να παρουσιάζουν μεγαλύτερη φορολογική συμμόρφωση.
- **Απόδοση σημαντικού ρόλου στις αγορές κεφαλαίου** (Choi & Wong, 2002): Μία ισχυρή αγορά κεφαλαίων δημιουργεί τις κατάλληλες δυνατότητες χρηματοδότησης για την παροχή ιδιωτικών αγαθών. Αυτό οδηγεί σε υψηλότερη φορολογική συμμόρφωση των ατόμων.
- **Σημασία ηθικών κανόνων** (Coffee, 2001; Dyck & Zingales, 2001): Όταν οι ηθικοί κανόνες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην κοινωνία, οι κοινωνικές συμβάσεις οδηγούν σε υψηλότερη φορολογική συμμόρφωση.
- **Αντιλήψεις αναφορικά με τους θεσμούς** (OECD, 2012; GIZ, 2010; Everest-

Phillips, 2008): Οι μεταρρυθμίσεις που βελτιώνουν τη διαφάνεια και την αποδοτικότητα των τρόπων χρήσης των δημοσίων εσόδων μπορούν να βελτιώσουν τη φορολογική συνείδηση και άρα τα επίπεδα φορολογικής συμμόρφωσης.

- **Φορολογικό σύστημα και αντίληψη δικαιοσύνης** (Allingham & Sandmo, 1972; GIZ, 2010): Εκτός των φορολογικών συντελεστών οι οποίοι όταν είναι υψηλοί ενισχύουν τη διαφυγή λόγω του περιορισμού του διαθέσιμου εισοδήματος των φορολογούμενων, η γενικότερη δομή του φορολογικού συστήματος επιφέρει επιδράσεις στην επιθυμία των φορολογούμενων να συμμορφωθούν. Η πιθανή εκτίμηση των πολιτών ότι οι εταιρείες έχουν τη δυνατότητα να εκμεταλλευθούν τις διάφορες πτυχές του νόμου προς όφελος τους, δημιουργεί αίσθημα αδικίας προς αυτούς. Σύμφωνα με την εκτίμηση αυτή, η υψηλή αντιλαμβανόμενη ύπαρξη φοροδιαφυγής οδηγεί σε χαμηλότερα επίπεδα φορολογικής συνείδησης. Το ζήτημα των αντιλήψεων θεωρείται σύνθετο. Πρώτον, πρέπει να υπάρχει διάκριση μεταξύ των αντιλήψεων δικαιοσύνης του φορολογικού κώδικα και της ίσης κατανομής των φόρων στις κοινωνικές ομάδες όπως αυτή προκύπτει από τον φορολογικό κώδικα (Erard & Feinstein, 1994). Δεύτερον, οι αντιλήψεις ενδέχεται να αφορούν την ικανότητα κάποιων φορολογούμενων να αποφύγουν τις υποχρεώσεις τους ως προς το κράτος μέσω της διαφυγής ή της αποφυγής. Στην αξιολόγηση της συμπεριφοράς των φορολογουμένων, οι εκτιμήσεις δικαιοσύνης έχουν μεγαλύτερη σημασία στα πιο εύπορα μέλη της κοινωνίας παρά στα μέλη με χαμηλό εισόδημα.
- **Επίπεδο διαφθοράς** (GIZ, 2010): Η διαφθορά κατέχει σημαντικό ρόλο στη θέληση των πολιτών να καταβάλουν τους αναλογούντες φόρους τους. Όταν αυτή θεωρείται ότι κυριαρχεί, οι πολίτες είναι αβέβαιοι για την ορθή χρήση των φορολογικών εσόδων και επηρεάζεται η θέλησή τους. Σε κάποιες περιπτώσεις, εάν το κόστος δωροδοκίας των φορολογικών αρχών είναι χαμηλότερο από το πιθανό όφελος της διαφυγής, ενδέχεται οι φορολογούμενοι να αναζητήσουν τρόπους φοροδιαφυγής.
- **Κράτος δικαίου** (GIZ, 2010): Όταν το νομικό σύστημα δεν λειτουργεί στο πλαίσιο ενός κράτους δικαίου, τα προβλήματα αυθαιρεσίας που προκύπτουν, καθώς επίσης και διάκρισης και άνισης αντιμετώπισης, οδηγούν με στην

απώλεια της φορολογικής συνείδησης των πολιτών.

Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, το υψηλότερο επίπεδο φορολογικής συνείδησης και θεσμικής ποιότητας οδηγεί σε μικρότερη παραοικονομία (Torgler & Schneider, 2007α). Μεταξύ όλων των παραγόντων επιρροής της φορολογικής συμμόρφωσης, η φορολογική συνείδηση θεωρείται ο πιο σημαντικός παράγοντας.

5.4.4 Φορολογική συνείδηση και εκπαίδευση

Ο ρόλος της εκπαίδευσης αναδεικνύεται ως εξαιρετικά κρίσιμος για την διαμόρφωση και τη διατήρηση της φορολογικής συνείδησης των πολιτών. Η εκπαίδευση των πολιτών είναι ένας από τους πιο σημαντικούς προσδιοριστικούς παράγοντες της διαμόρφωσης και της συμπεριφοράς. Στο πλαίσιο της φορολογίας, η επίδραση της εκπαίδευσης στη φορολογική συνείδηση είναι αβέβαιη. Τα άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο, τείνουν να αντιλαμβάνονται καλύτερα τις παροχές του κράτους και το πώς δαπανούνται τα φορολογικά έσοδα. Η φορολογική συνείδηση μεταξύ αυτών των ατόμων αναμένεται να διαφέρει με βάση την αποτελεσματικότητα των δαπανών (Torgler, 2007). Έχοντας σταθερή την παράμετρο της αποτελεσματικότητας των δημόσιων δαπανών, σύμφωνα με κάποιες έρευνες, υποστηρίζεται ότι υπάρχουν θετικές επιδράσεις της μόρφωσης στη συνείδηση (Alm & Gomez, 2008; Konrad & Qari, 2009), ενώ σύμφωνα με άλλες έρευνες, υποδεικνύονται ασήμαντες ή ακόμα και αρνητικές σχέσεις μεταξύ της μόρφωσης και της φορολογικής συνείδησης (Frey & Torgler 2007; Alm, Martinez-Vazque & Torgler, 2006).

Σύμφωνα με τους Chau & Leung, 2009, η εκπαίδευση ως δημογραφική μεταβλητή αποτελεί την ικανότητα των φορολογούμενων να κατανοήσουν και να συμμορφωθούν ή όχι στους φορολογικούς νόμους (Jackson & Milliron, 1986). Σύμφωνα με τους Groenland & Veldhoven, 1983, έχουν διαχωριστεί δύο πτυχές της εκπαίδευσης: Ο πρώτος αφορά τον βαθμό γνώσης των δημοσιονομικών θεμάτων και ο δεύτερος τον βαθμός επίγνωσης των ευκαιριών διαφυγής. Η κατοχή αυτής της γνώσης είναι σημαντική για τη διαμόρφωση στάσεων έναντι της φορολογικής συμμόρφωσης.

Παρά τις θετικές συσχετίσεις μεταξύ του εκπαιδευτικού επιπέδου και της φοροδιαφυγής, μία εναλλακτική προσέγγιση για την ανάπτυξη της φορολογικής συνείδησης αποτελεί η εκπαίδευση των φορολογούμενων σε ζητήματα φορολογικής ηθικής. Σκοπός είναι να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στο γεγονός ότι ενώ η εκπαίδευση καθώς και η υποστήριξη των φορολογούμενων βοηθάει στην κατανόηση των υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων τους, δεν αποτελεί την καλύτερη αντιμετώπιση των περιπτώσεων που αφορούν εσκεμμένη φοροδιαφυγή (Russell, 2010).

6^ο Κεφάλαιο

Εμπειρική Προσέγγιση

6.1 Μεθοδολογικές παρατηρήσεις

Για τη διερεύνηση της φορολογικής συμμόρφωσης των πολιτών στην Ελλάδα υπό το πρίσμα των εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων, έγινε χρήση ερωτηματολογίου το οποίο αναρτήθηκε διαδικτυακά (https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeFD4qvWf3pIFfUR80CXftPUai1bazAgWOvyDUp5XMUXcwfgQ/viewform?usp=sf_link). Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν εθελοντικά να συμμετάσχουν στην έρευνα και αφού πρώτα ενημερώθηκαν μέσω της εισαγωγής του ερωτηματολογίου, απάντησαν στις ακόλουθες ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου περιλαμβάνουν τους παράγοντες για τους οποίους οι φορολογούμενοι ενδέχεται να μην συμμορφώνονται φορολογικά και οι οποίοι διακρίνονται κατά τους Alm και Maritz - Vasques σε εσωτερικούς και εξωτερικούς (Helhel & Ahmed, 2014). Οι εσωτερικοί παράγοντες αντικατοπτρίζουν την αντίληψη και την κρίση του φορολογούμενου για το κατά πόσο η φορολογική του συμμόρφωση, είναι σωστή και ηθική. Οι εξωτερικοί παράγοντες από την άλλη, φανερώνουν το πώς ο φορολογούμενος αντιλαμβάνεται την αντιμετώπισή του από την κυβέρνηση σε τομείς όπως η πληρωμή των φόρων, οι δημόσιες παροχές και η ευθύνη των κρατικών αποφάσεων (Torgler, 2004). Ακόμη οι εσωτερικοί παράγοντες μπορούν να αναφερθούν και ως το επίπεδο εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση, το επίπεδο αποδοχής του κυβερνώντος κόμματος, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των πολιτών, την αντίληψη του κάθε φορολογούμενου για τις πράξεις των υπόλοιπων φορολογούμενων (Çataloluk, 2008), τις συνέπειες της αποτελεσματικής χρήσης των δημόσιων δαπανών στις στάσεις και στις αποφάσεις των φορολογούμενων (Şahpaz & Sarı, 2011). Η φορολογική αδικία, η έλλειψη θεσμικής ποιότητας (σύνθετοι φορολογικοί νόμοι και η συχνή αλλαγή τους) (Frey & Torgler, 2007), οι μόνιμες φορολογικές αμνηστίες (Andreoni, 1990), ο αναποτελεσματικός φορολογικός έλεγχος (Cummings, 2009), όπως και οι αναποτελεσματικές κυρώσεις αποτελούν τους κυριότερους εξωτερικούς παράγοντες (İpek & Kaynar, 2009). Επίσης το ερωτηματολόγιο αναρτήθηκε στα ελληνικά και ήταν διαθέσιμο διαδικτυακά για 45 μέρες και αποτελείται από 22 ερωτήσεις. Για την ανάλυση των δεδομένων

χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα Microsoft Excel καθώς και το στατιστικό πρόγραμμα IBM SPSS Statistics.

Οι ερωτήσεις που απαρτίζουν το ερωτηματολόγιο είναι σε κλίμακα Likert. Η κλίμακα αυτή είναι ο πιο διαδεδομένος τύπος κλίμακας για τη μέτρηση των στάσεων, πεποιθήσεων και απόψεων μεγάλων ομάδων. Η προσέγγιση της βασίζεται στην παραδοχή ότι η συνολική βαθμολογία ενός ατόμου στην κλίμακα δείχνει την στάση του απέναντι στο συγκεκριμένο θέμα που ερευνάται. Αποτελείται από προτάσεις (ευνοϊκές ή δυσμενείς σε σχέση με το υπό μελέτη ζήτημα) που ακολουθούνται από μια σειρά δυνητικών απαντήσεων. Συνήθως οι απαντήσεις αυτές μπορούν να δοθούν με τη μορφή μίας κλίμακας πέντε ή επτά επιλογών/σημείων, που υποδηλώνουν διαφορετικό βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας με την πρόταση, ενώ η μεσαία επιλογή υποδηλώνει ουδέτερη στάση (ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ). Τα σημεία αυτά αντιστοιχούν σε μία αριθμητική τιμή την οποία ορίζει ο ερευνητής. Η βαθμολογία του κάθε συμμετέχοντα υπολογίζεται από τον μέσο όρο των απαντήσεων που θα δώσει (Ρούσος & Τσαούσης, 2011).

Ως προς την ανάλυση για να αποφασιστεί εάν θα χρησιμοποιηθεί παραμετρικός ή μη παραμετρικός έλεγχος, εξετάζονται αν οι παρατηρήσεις ακολουθούν την κανονική κατανομή. Ο έλεγχος κανονικότητας δύναται να πραγματοποιηθεί είτε γραφικά είτε μέσω στατιστικών ελέγχων. Στην συγκεκριμένη ανάλυση ο στατιστικός έλεγχος κανονικότητας που χρησιμοποιήθηκε είναι ο Kolmogorov Smirnov, ο οποίος είναι κατάλληλος για μεγάλα δείγματα. Ως μηδενική υπόθεση ορίζεται ότι η εκάστοτε ποσοτική μεταβλητή ακολουθεί την κανονική κατανομή.

Επιπλέον, όπως θα αποδειχθεί παρακάτω, λόγω μη κανονικότητας των δεδομένων, χρησιμοποιήθηκαν δύο μη παραμετρικοί έλεγχοι, ο Mann Whitney U και ο Kruskal Wallis H έλεγχος. Το κριτήριο Mann Whitney είναι ένας βαθμολογικός έλεγχος που εξετάζει την υπόθεση ότι το άθροισμα των βαθμών των θέσεων των παρατηρήσεων του ενός δείγματος είναι ίσο με το άθροισμα των βαθμών των θέσεων των παρατηρήσεων του άλλου δείγματος. Η μηδενική υπόθεση συνίσταται στο ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των βαθμών των θέσεων των δυο δειγμάτων. Εάν η υπόθεση αυτή δεν απορριφθεί, τότε συνεπάγεται ότι η κατανομή των παρατηρήσεων της μιας ομάδας είναι σχεδόν ίδια με την κατανομή της άλλης και

ότι οι παρατηρήσεις εμφανίζονται με τυχαίο τρόπο τόσο στη μια όσο και στην άλλη ομάδα (Gibbons & Chakraborti, 2003)

Τέλος, η δοκιμασία Kruskal-Wallis H είναι μια μη παραμετρική μέθοδος η οποία χρησιμοποιείται με σκοπό να ελεγχθεί εάν τα δείγματα προέρχονται από την ίδια κατανομή. Χρησιμοποιείται για τη σύγκριση δύο ή περισσότερων ανεξάρτητων δειγμάτων ίσων ή διαφορετικών μεγεθών δείγματος. Διευρύνει τη δοκιμή Mann-Whitney U όταν υπάρχουν περισσότερες από δύο ομάδες. Το παραμετρικό ισοδύναμο της δοκιμής Kruskal-Wallis είναι η μονόδρομη ανάλυση της διακύμανσης γνωστό ως ANOVA (Analyze of Variance). Μια σημαντική δοκιμή Kruskal-Wallis υποδεικνύει ότι τουλάχιστον ένα δείγμα κυριαρχεί στοχαστικά σε ένα άλλο δείγμα. Η δοκιμή δεν είναι εφικτό να εντοπίσει πού προκύπτει αυτή η στοχαστική κυριαρχία. Δεδομένου ότι πρόκειται για μια μη παραμετρική μέθοδο, η δοκιμή Kruskal-Wallis δεν υποθέτει κανονική κατανομή των δειγμάτων, σε αντίθεση με την ανάλογη μονόδρομη ανάλυση της διακύμανσης. Η μηδενική υπόθεση είναι ότι οι διάμεσοι όλων των ομάδων είναι ίσες και η εναλλακτική υπόθεση είναι ότι τουλάχιστον μία διάμεσος μιας ομάδας διαφέρει από την διάμεσο μιας άλλης ομάδας (Daniel, 1990).

6.2 Περιγραφικά Χαρακτηριστικά

Πίνακας 6.2.1. Δημογραφικά Χαρακτηριστικά Ερωτηθέντων

Δημογραφικά Χαρακτηριστικά		Αριθμός ερωτηθέντων	Ποσοστό
Ηλικία	20 - 30 ετών	89	38.7
	31 - 40 ετών	57	24.8
	41 - 50 ετών	56	24.3
	51 ετών και άνω	28	12.2
	Σύνολο	230	100
Φύλο	Άνδρας	102	44.3
	Γυναίκα	128	55.7
	Σύνολο	230	100

Εκπαίδευση	Απόφοιτος Γυμνασίου	3	1.3
	Απόφοιτος Λυκείου	53	23
	Απόφοιτος Ανώτατης Εκπαίδευσης	135	58.7
	Απόφοιτος Μεταπτυχιακού ή Διδακτορικού διπλώματος	39	17
	Σύνολο	230	100
Μηνιαίο Εισόδημα	Κάτω των 500 €	31	13.5
	Από 501 € έως 1000 €	103	44.8
	Από 1001 € έως 1500 €	67	29.1
	Από 1501 € και άνω	29	12.6
	Σύνολο	230	100

Στον παραπάνω πίνακα παρατίθενται τα περιγραφικά μέτρα των δημογραφικών χαρακτηριστικών. Παρατηρείται ότι από το σύνολο των 230 ερωτηθέντων, η πλειοψηφία 38.7 % ανήκει στην ηλικιακή κατηγορία των 20 έως 30 ετών. Το 24.8 % έχουν ηλικία από 31 έως 40 ετών, το 24.3 % έχουν ηλικία από 41 έως 50 ετών και ένα μικρό ποσοστό 12.2 % έχουν ηλικία από 51 ετών και άνω. Ως προς το φύλο, οι ερωτώμενοι είναι μοιρασμένοι, το 44.3 % είναι άνδρες και το 55.7 % είναι γυναίκες. Το υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο των ερωτηθέντων είναι σημαντικό όσον αφορά την ανάλυση των ερωτηματολογίων. Πιο συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο ποσοστό, 58.7 % παρατηρείται ότι είναι κάτοχοι πτυχίου, το 17 % απόφοιτοι μεταπτυχιακού ή διδακτορικού διπλώματος, το 23 % απόφοιτοι λυκείου και μόνο το 1.3 % απόφοιτοι γυμνασίου. Τέλος, ως προς το εισόδημα, το μεγαλύτερο ποσοστό 44.8 %, έχουν εισόδημα από 501 € έως 1000 €, το 29.1 % από 1001 € έως 1500 € και ισόποσα είναι τα ποσοστά 13.5 % και 12.6 % των ερωτηθέντων που ανήκουν στις ακραίες εισοδηματικές κατηγορίες έχοντας μισθό κάτω από 500 € και πάνω από 1500 € αντίστοιχα.

Πίνακας 6.2.2. Περιγραφικά Χαρακτηριστικά Ερωτηθέντων σχετικά με τους Εσωτερικούς Παράγοντες (Internal Factors)

	Πλήθος	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση	P-value
1.Οι φόροι που συλλέγονται από τους κρατικούς μηχανισμούς της Ελλάδος δεν δαπανώνται σωστά.	230	2,0130	1,04267	0.000
2.Οι απαιτήσεις των φορολογούμενων δεν λαμβάνονται υπόψη κατά την κατάρτιση των φορολογικών πολιτικών.	230	2,0826	1,02678	0.000
3.Στην Ελλάδα οι φορολογούμενοι δεν δύνανται να πληρώσουν τους φόρους που τους αναλογούν,	230	2,0826	1,02252	0.000
4.Στην Ελλάδα οι φορολογούμενοι δεν πληρώνουν με ακρίβεια τους φόρους.	230	2,4913	1,13207	0.000
5.Η νοοτροπία "γιατί να μην φοροδιαφύγω, αφού και άλλοι το πράττουν" κυριαρχεί στην Ελλάδα.	230	2,0348	1,07314	0.000
6.Η μη προθυμία μου να εκπληρώσω τις φορολογικές υποχρεώσεις τρίτων με επηρεάζει.	230	2,7000	1,17896	0.000
7.Είναι καθήκον μου ως Χριστιανός να εκπληρώνω τις φορολογικές μου υποχρεώσεις.	230	3,7130	1,28658	0.000
8.Η πληρωμή των φόρων αποτελεί δείκτη αφοσίωσης στη κυβέρνηση.	230	3,4522	1,29320	0.000

(1: Συμφωνώ Απόλυτα, 5: Διαφωνώ Απόλυτα)

Ο παραπάνω πίνακας απαριθμεί τις 8 δηλώσεις - ερωτήσεις, οι οποίες αποτελούν τους εσωτερικούς παράγοντες οι οποίοι αποτυπώνουν το βαθμό της φορολογικής συμμόρφωσης των πολιτών στα νέα μέτρα, κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, καθώς και τις συνολικές βαθμολογίες για κάθε δήλωση. Οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να επιλέξουν έναν αριθμό από το 1 έως το 5 για να υποδείξουν την έκταση συμφωνίας ή διαφωνίας με κάθε δήλωση. Ο αριθμός 3 αντιπροσωπεύει την στάση «ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ», δηλαδή την μέση βαθμολογία. Γι' αυτό το λόγο εφαρμόστηκε t test ενός δείγματος, με σκοπό να ελεγχθεί αν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στον μέσο όρο βαθμολογίας της κάθε δήλωσης με την τιμή 3 (που θεωρείται ως ουδέτερη στάση). Παρατηρώντας τον πίνακα όλες οι τιμές των p-value είναι μικρότερες από το 5 % (χρησιμοποιήθηκε το 5 % ως επίπεδο

σημαντικότητας), δηλαδή υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στην μέση βαθμολογία με την τιμή 3. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι από την 1 έως 6 δήλωση, οι αντίστοιχες μέσες βαθμολογίες που έχουν τιμή κάτω από 3 μπορούν να γίνουν δεκτές στο ότι οι ερωτώμενοι συμφωνούν περισσότερο με τις συγκεκριμένες δηλώσεις. Ενώ στην 7 και 8 δήλωση, οι ερωτώμενοι διαφωνούν περισσότερο με τις συγκεκριμένες δηλώσεις.

Η ισχυρότερη συμφωνία όσον αφορά τη μέση βαθμολογία είναι 2.013, «Οι φόροι που συλλέγονται από τους κρατικούς μηχανισμούς της Ελλάδος δεν δαπανώνται σωστά». Με άλλα λόγια, οι ερωτώμενοι δηλώνουν ότι δεν υπάρχει αξιόλογη δαπάνη στους φόρους που εισπράττονται από το κράτος. Η δεύτερη ισχυρότερη συμφωνία είναι ότι «Η νοοτροπία "γιατί να μην φοροδιαφύγω, αφού και άλλοι το πράττουν" κυριαρχεί στην Ελλάδα» με μέση βαθμολογία ερωτώμενων 2.0348. Στην συνέχεια ακολουθούν οι δηλώσεις 2 και 3, «Οι απαιτήσεις των φορολογούμενων δεν λαμβάνονται υπόψη κατά την κατάρτιση των φορολογικών πολιτικών» και «Στην Ελλάδα οι φορολογούμενοι δεν δύναται να πληρώσουν τους φόρους που τους αναλογούν» αντίστοιχα, με μέση βαθμολογία και οι δύο δηλώσεις 2.0826. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι στις δηλώσεις 7 και 8, οι ερωτώμενοι διαφώνησαν. Στην δήλωση 7, οι ερωτώμενοι δεν συμφωνούν με την άποψη ότι «είναι καθήκον μου ως Χριστιανός να εκπληρώνω τις φορολογικές μου υποχρεώσεις», με μέση βαθμολογία 3.713. Προφανώς, θεωρούν ότι δεν υπάρχει καμία συσχέτιση ανάμεσα στις θρησκευτικές πεποιθήσεις και τις φορολογικές υποχρεώσεις. Το ίδιο ακριβώς παρατηρούμε και στην δήλωση 8, οι ερωτώμενοι διαφώνησαν με την δήλωση ότι «η πληρωμή των φόρων αποτελεί δείκτη αφοσίωσης στη κυβέρνηση», με μέση βαθμολογία 3.4522. Οι ερωτώμενοι πιστεύουν πως και η εκπλήρωση των φορολογικών υποχρεώσεων δεν σχετίζεται με την αποδοχή της εκάστοτε τρέχουσας κυβέρνησης.

Πίνακας 6.2.3. Περιγραφικά Χαρακτηριστικά Ερωτηθέντων σχετικά με τους Εξωτερικούς Παράγοντες (External Factors)

	Πλήθος	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση	P-value
1.Οι φορολογικοί συντελεστές είναι υπερβολικά υψηλοί στην Ελλάδα.	230	1,9130	1,04121	0.000
2.Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδος δεν θεωρείται δίκαιο.	230	2,0261	1,04869	0.000
3.Οι φορολογικοί νόμοι δεν είναι απλοί και σαφείς.	230	2,3043	1,21615	0.000
4.Η συνεχής αναδιάρθρωση του φορολογικού συστήματος οδηγεί στην ανεπαρκή εφαρμογή του.	230	1,9348	1,01522	0.000
5.Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδος δεν είναι κατάλληλο για τη δεδομένη οικονομική κατάσταση.	230	1,9739	1,02340	0.000
6.Στην Ελλάδα ο φορολογικός έλεγχος θεωρείται ανεπαρκής.	230	2,0261	1,01483	0.000
7.Οι φορολογικές κυρώσεις που επιβάλλονται δεν θεωρούνται αποτρεπτικές.	230	2,2522	,99644	0.000
8.Οι δραστηριότητες που γεννούν φορολογικά έσοδα δίχως να καταγράφονται δεν συμβαδίζουν με τους κανόνες φορολόγησης.	230	2,3696	1,13612	0.000
9.Οι φορολογικές αμνηστίες που έχουν θεσπιστεί, συχνά οδηγούν σε φορολογική ανισότητα.	230	2,0217	,99976	0.000
10.Οι εκτεταμένες φορολογικές απαλλαγές οδηγούν σε ανισότητα.	230	2,1652	1,02314	0.000
11.Ο αριθμός του προσωπικού που εργάζεται στη φορολογική υπηρεσία δεν επαρκεί για την αποτελεσματική εξυπηρέτηση των πολιτών.	230	2,7565	1,20473	0.002
12.Το μορφωτικό και επαγγελματικό επίπεδο του προσωπικού που εργάζεται στη φορολογική υπηρεσία, δεν θεωρείται επαρκή για την αποτελεσματική εξυπηρέτηση των πολιτών.	230	2,4000	1,04317	0.000
13.Οι σχέσεις μεταξύ του προσωπικού που εργάζεται στη φορολογική υπηρεσία και των φορολογουμένων δεν θεωρούνται ικανοποιητικές.	230	2,5000	1,15123	0.000

14.Η φορολογική υπηρεσία δεν είναι σε θέση να προσαρμοστεί στις τεχνολογικές εξελίξεις.	230	2,2826	1,01652	0.000
---	-----	--------	---------	-------

(1: Συμφωνώ Απόλυτα, 5: Διαφωνώ Απόλυτα)

Ο Πίνακας 3 αναφέρεται στις συμπεριφορές των ερωτώμενων που σχετίζονται με τη φορολογία απαριθμώντας 14 δηλώσεις οι οποίες αντιπροσωπεύουν τους εξωτερικούς παράγοντες. Οι εξωτερικοί παράγοντες προκύπτουν από την δομή του φορολογικού συστήματος και της φορολογικής διοίκησης που έχουν αντίκτυπο στην φορολογική συμμόρφωση των πολιτών. Επιπλέον, παρατίθενται οι συνολικές μέσες βαθμολογίες για κάθε δήλωση. Εφαρμόστηκε t test ενός δείγματος, με σκοπό να ελεγχθεί και εδώ αν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στον μέσο όρο βαθμολογίας της κάθε δήλωσης με την τιμή 3. Δεδομένου ότι όλες οι τιμές p-value είναι μικρότερες του 5% υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στην μέση βαθμολογία με την τιμή 3. Αυτό σημαίνει ότι οι μέσες βαθμολογίες που έχουν τιμή κάτω από 3 μπορούν να γίνουν δεκτές, δηλαδή οι ερωτώμενοι συμφωνούν περισσότερο με τις συγκεκριμένες δηλώσεις από το να επέλεξαν την ουδέτερη στάση «ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ».

Οι δηλώσεις με την ισχυρότερη συμφωνία όσον αφορά την μέση βαθμολογία είναι «Οι φορολογικοί συντελεστές είναι υπερβολικά υψηλοί στην Ελλάδα», με 1.913, «Η συνεχής αναδιάρθρωση του φορολογικού συστήματος οδηγεί στην ανεπαρκή εφαρμογή του» μέση βαθμολογία 1.9348 και «Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδος δεν είναι κατάλληλο για τη δεδομένη οικονομική κατάσταση.» με μέση βαθμολογία 1.9739. Ακολουθούν με χαμηλότερη μέση βαθμολογία περίπου 2 οι δηλώσεις 2,6,9 και 10. Όσον αφορά τις υπόλοιπες δηλώσεις 3,7,8,11,12,13 και 14 η μέση τους βαθμολογία κυμαίνεται γύρω από την τιμή 2.5. Αυτό σημαίνει ότι οι ερωτώμενοι εξακολουθούν να συμφωνούν με τις συγκεκριμένες δηλώσεις σε μικρότερο βαθμό.

7^ο Κεφάλαιο

Αποτελέσματα

7.1 Ανάλυση Εσωτερικών παραγόντων

Πιο κάτω πραγματοποιείται η ανάλυση των εσωτερικών παραγόντων, σχετικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, το φύλο και το μηνιαίο εισόδημα.

Πίνακας 7.1.1. Έλεγχος κανονικότητας των Εσωτερικών Παραγόντων

	Kolmogorov-Smirnov		
	Τιμή Ελέγχου	Βαθμοί Ελευθερίας	P-value
1.Οι φόροι που συλλέγονται από τους κρατικούς μηχανισμούς της Ελλάδος δεν δαπανώνται σωστά.	0,266	230	0.000
2.Οι απαιτήσεις των φορολογούμενων δεν λαμβάνονται υπόψη κατά την κατάρτιση των φορολογικών πολιτικών.	0,262	230	0.000
3.Στην Ελλάδα οι φορολογούμενοι δεν δύνανται να πληρώσουν τους φόρους που τους αναλογούν,	0,232	230	0.000
4.Στην Ελλάδα οι φορολογούμενοι δεν πληρώνουν με ακρίβεια τους φόρους.	0,229	230	0.000
5.Η νοοτροπία "γιατί να μην φοροδιαφύγω, αφού και άλλοι το πράττουν" κυριαρχεί στην Ελλάδα.	0,252	230	0.000
6.Η μη προθυμία μου να εκπληρώσω τις φορολογικές υποχρεώσεις τρίτων με επηρεάζει.	0,183	230	0.000
7.Είναι καθήκον μου ως Χριστιανός να εκπληρώνω τις φορολογικές μου υποχρεώσεις.	0,249	230	0.000
8.Η πληρωμή των φόρων αποτελεί δείκτη αφοσίωσης στη κυβέρνηση.	0,221	230	0.000

Από τον πίνακα 7.1.1, παρατηρείται ότι οι δηλώσεις που αντιπροσωπεύουν τους εσωτερικούς παράγοντες της φορολογικής συμμόρφωσης δεν ακολουθούν την κανονική κατανομή ύστερα από τον έλεγχο κανονικότητας με την δοκιμασία Kolmogorov Smirnov ($p\text{-value} < 0.05$). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να χρησιμοποιηθούν μη παραμετρικές μέθοδοι για την περαιτέρω ανάλυση.

Πίνακας 7.1.2. Έλεγχος Συσχέτισης των Εσωτερικών παραγόντων ως προς το Φύλο, με την χρήση του Mann Whitney U τεστ

	Φύλο	Μέσος Βαθμός	Mann Whitney U	Wilcoxon W	Z	P-value
1.Οι φόροι που συλλέγονται από τους κρατικούς μηχανισμούς της Ελλάδος δεν δαπανώνται σωστά.	Άνδρες	103.6	5314.5	10567.5	-2.571	0.010
	Γυναίκες	124.98				
2.Οι απαιτήσεις των φορολογούμενων δεν λαμβάνονται υπόψη κατά την κατάρτιση των φορολογικών πολιτικών.	Άνδρες	106,50	5609.5	10862.5	-1.94	0.052
	Γυναίκες	122,68				
3.Στην Ελλάδα οι φορολογούμενοι δεν δύναται να πληρώσουν τους φόρους που τους αναλογούν.	Άνδρες	111,13	6082.5	11335.5	-0.934	0.350
	Γυναίκες	118,98				
4.Στην Ελλάδα οι φορολογούμενοι δεν πληρώνουν με ακρίβεια τους φόρους.	Άνδρες	102,42	5193.5	10446.5	-2.758	0.006
	Γυναίκες	125,93				
5.Η νοοτροπία "γιατί να μην φοροδιαφύγω, αφού και άλλοι το πράττουν" κυριαρχεί στην Ελλάδα.	Άνδρες	100,06	4953	10206	-3.320	0.001
	Γυναίκες	127,80				
6.Η μη προθυμία μου να εκπληρώσω τις φορολογικές υποχρεώσεις τρίτων με επηρεάζει.	Άνδρες	103,23	5276	10529	-2.574	0.010
	Γυναίκες	125,28				

7.Είναι καθήκον μου ως Χριστιανός να εκπληρώνω τις φορολογικές μου υποχρεώσεις.	Άνδρες	107,63	5725.5	10978.5	-1.666	0.096
	Γυναίκες	121,77				
8.Η πληρωμή των φόρων αποτελεί δείκτη αφοσίωσης στη κυβέρνηση.	Άνδρες	107,63	5144	10397	-2.842	0.004
	Γυναίκες	121,77				

Στον παραπάνω πίνακα η δοκιμή Mann Whitney U συγκρίνει τις διάμεσες τιμές των δηλώσεων που αντιπροσωπεύουν τους εσωτερικούς παράγοντες ως προς το φύλο, δηλαδή ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες. Παρατηρείται ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών σχεδόν σε όλες τις δηλώσεις ($p\text{-value} < 5\%$), με εξαίρεση τις δηλώσεις 3, «Στην Ελλάδα οι φορολογούμενοι δεν δύναται να πληρώσουν τους φόρους που τους αναλογούν» και 7, «Είναι καθήκον μου ως Χριστιανός να εκπληρώνω τις φορολογικές μου υποχρεώσεις», όπου δεν υπάρχει ένδειξη στατιστικά σημαντικής διαφοράς σε επίπεδο σημαντικότητας 5%. Αποτέλεσμα της ανάλυσης είναι ότι οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερη φορολογική συμμόρφωση απ' ό,τι οι άνδρες όσον αφορά τους εσωτερικούς παράγοντες. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τον μέσο βαθμό της κάθε δήλωσης των γυναικών ο οποίος είναι μεγαλύτερος από τον μέσο βαθμό των ανδρών.

Πίνακας 7.1.3. Έλεγχος Συσχέτισης των Εσωτερικών παραγόντων ως προς το Μηνιαίο Εισόδημα, με την χρήση του Kruskal Wallis H τεστ

	Μέσος Βαθμός / Μηνιαίο Εισόδημα				Χ ² τιμή	P-value	Στατιστικά Σημαντική Διαφορά
	Κάτω των 500€	Από 501€ έως 1000€	Από 1001€ έως 1500€	Από 1501€ και άνω			
1.Οι φόροι που συλλέγονται από τους κρατικούς μηχανισμούς της Ελλάδος δεν δαπανώνται σωστά.	111.74	104.02	131.71	122.84	8.452	0.038	501-1000 & 1001-1500

2.Οι απαιτήσεις των φορολογούμενων δεν λαμβάνονται υπόψη κατά την κατάρτιση των φορολογικών πολιτικών.	99.13	107.3	131.84	124.38	8.966	0.03	Κάτω των 500 & 1001-1500 501-1000 & 1001-1500
3.Στην Ελλάδα οι φορολογούμενοι δεν δύναται να πληρώσουν τους φόρους που τους αναλογούν.	107.92	103.5	135.08	120.97	10.765	0.013	501-1000 & 1001-1500
4.Στην Ελλάδα οι φορολογούμενοι δεν πληρώνουν με ακρίβεια τους φόρους.	130.76	109.47	119.64	111.05	3.077	0.380	Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά
5.Η νοοτροπία "γιατί να μην φοροδιαφύγω, αφού και άλλοι το πράττουν" κυριαρχεί στην Ελλάδα.	127.69	112.2	114.47	116.57	1.472	0.049	Κάτω των 500 & 1001-1500
6.Η μη προθυμία μου να εκπληρώσω τις φορολογικές υποχρεώσεις τρίτων με επηρεάζει.	127.37	114.37	112.51	113.71	1.245	0.742	Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά
7.Είναι καθήκον μου ως Χριστιανός να εκπληρώνω τις φορολογικές μου υποχρεώσεις.	127.45	117.04	115.26	97.79	3.370	0.338	Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά
8.Η πληρωμή των φόρων αποτελεί δείκτη αφοσίωσης στη κυβέρνηση.	134.15	115.2	102.96	125.6	5.814	0.121	Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά

Στον παραπάνω πίνακα η δοκιμή Kruskal Wallis H, συγκρίνει τις διάμεσες τιμές των δηλώσεων, που αντιπροσωπεύουν τους εσωτερικούς παράγοντες, ως προς το μηνιαίο εισόδημα, εφόσον και αυτή είναι μία μη παραμετρική μέθοδος. Παρατηρείται ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στην διάμεση τιμή των βαθμών της δήλωσης 1, «Οι φόροι που συλλέγονται από τους κρατικούς μηχανισμούς της Ελλάδος δεν δαπανώνται σωστά» και της δήλωσης 3, «Στην Ελλάδα οι φορολογούμενοι δεν δύναται να πληρώσουν τους φόρους που τους αναλογούν», ανάμεσα στους πολίτες που έχουν μηνιαίο εισόδημα από 501 έως 1000 ευρώ και σε αυτούς που έχουν από 1001 έως 1500 ευρώ ($p\text{-value} = 0.038 < 0.05$ και $p\text{-value} = 0.013 < 0.05$ αντίστοιχα). Αυτό επιβεβαιώνεται και από τον μέσο βαθμό των δηλώσεων των πολιτών με μηνιαίο εισόδημα από 501 έως 1000 ευρώ, ο οποίος είναι μεγαλύτερος από τον μέσο βαθμό των πολιτών με εισόδημα από 1001 έως 1500 ευρώ. Υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά και στην διάμεση τιμή των βαθμών της δήλωσης 2, «Οι απαιτήσεις των φορολογούμενων δεν λαμβάνονται υπόψη κατά την κατάρτιση των φορολογικών πολιτικών», τόσο στους πολίτες που έχουν μηνιαίο εισόδημα κάτω από 500 ευρώ και σε αυτούς που έχουν από 1001 έως 1500 ευρώ, όσο και στους πολίτες που έχουν μηνιαίο εισόδημα από 501 έως 1000 ευρώ και σε αυτούς που έχουν από 1001 έως 1500 ευρώ ($p\text{-value} = 0.03 < 0.05$). Επιπλέον, υπάρχει οριακά στατιστικά σημαντική διαφορά στην διάμεση τιμή των βαθμών της δήλωσης 5, «Η νοοτροπία "γιατί να μην φοροδιαφύγω, αφού και άλλοι το πράττουν" κυριαρχεί στην Ελλάδα», ανάμεσα στους πολίτες που έχουν μηνιαίο εισόδημα κάτω από 500 ευρώ και σε αυτούς που έχουν από 1001 έως 1500 ευρώ ($p\text{-value} = 0.049 < 0.05$). Αυτό επιβεβαιώνεται και από τον μέσο βαθμό της δήλωσης των πολιτών με μηνιαίο εισόδημα κάτω των 500 ευρώ (127.69), ο οποίος είναι μεγαλύτερος από τον μέσο βαθμό των πολιτών με εισόδημα από 1001 έως 1500 ευρώ (114.47).

7.2 Ανάλυση Εξωτερικών παραγόντων

Σε αυτή την ενότητα γίνεται προσπάθεια ανάλυσης των εξωτερικών παραγόντων, οι οποίοι αποτελούν λόγους για τους οποίους οι Έλληνες πολίτες δεν συμμορφώνονται με την φορολογία. Πιο συγκεκριμένα η ανάλυση των παραγόντων αυτών, γίνεται σε συσχέτιση με το φύλο και το μηνιαίο εισόδημα του δείγματος.

Πίνακας 7.2.1. Έλεγχος κανονικότητας των Εξωτερικών Παραγόντων

	Kolmogorov-Smirnov		
	Τιμή Ελέγχου	Βαθμοί Ελευθερίας	P-value
1.Οι φορολογικοί συντελεστές είναι υπερβολικά υψηλοί στην Ελλάδα.	0.258	230	0.000
2.Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδος δεν θεωρείται δίκαιο.	0.266	230	0.000
3.Οι φορολογικοί νόμοι δεν είναι απλοί και σαφείς.	0.221	230	0.000
4.Η συνεχής αναδιάρθρωση του φορολογικού συστήματος οδηγεί στην ανεπαρκή εφαρμογή του.	0.248	230	0.000
5.Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδος δεν είναι κατάλληλο για τη δεδομένη οικονομική κατάσταση.	0.277	230	0.000
6.Στην Ελλάδα ο φορολογικός έλεγχος θεωρείται ανεπαρκής.	0.249	230	0.000
7.Οι φορολογικές κυρώσεις που επιβάλλονται δεν θεωρούνται αποτρεπτικές.	0.278	230	0.000
8.Οι δραστηριότητες που γεννούν φορολογικά έσοδα δίχως να καταγράφονται δεν συμβαδίζουν με τους κανόνες φορολόγησης.	0.219	230	0.000
9. Οι φορολογικές αμνηστίες που έχουν θεσπιστεί, συχνά οδηγούν σε φορολογική ανισότητα.	0.300	230	0.000
10. Οι εκτεταμένες φορολογικές απαλλαγές οδηγούν σε ανισότητα.	0.255	230	0.000
11. Ο αριθμός του προσωπικού που εργάζεται στη φορολογική υπηρεσία δεν επαρκεί για την αποτελεσματική εξυπηρέτηση των πολιτών.	0.179	230	0.000

12. Το μορφωτικό και επαγγελματικό επίπεδο του προσωπικού που εργάζεται στη φορολογική υπηρεσία, δεν θεωρείται επαρκή για την αποτελεσματική εξυπηρέτηση των πολιτών.	0.262	230	0.000
13. Οι σχέσεις μεταξύ του προσωπικού που εργάζεται στη φορολογική υπηρεσία και των φορολογουμένων δεν θεωρούνται ικανοποιητικές.	0.211	230	0.000
14. Η φορολογική υπηρεσία δεν είναι σε θέση να προσαρμοστεί στις τεχνολογικές εξελίξεις.	0.262	230	0.000

Από τον παραπάνω πίνακα 7.2.1, παρατηρείται ότι οι δηλώσεις που αντιπροσωπεύουν τους εξωτερικούς παράγοντες της φορολογικής συμμόρφωσης δεν ακολουθούν την κανονική κατανομή ύστερα από τον έλεγχο κανονικότητας με την δοκιμασία Kolmogorov Smirnov ($p\text{-value} < 0.05$). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να χρησιμοποιηθούν μη παραμετρικές μέθοδοι και για ανάλυση των εξωτερικών παραγόντων.

Πίνακας 7.2.2. Έλεγχος Συσχέτισης των Εξωτερικών παραγόντων ως προς το Φύλο, με την χρήση του Mann Whitney U τεστ

	Φύλο	Μέσος Βαθμός	Mann Whitney U	Wilcoxon W	Z	P-value
1.Οι φορολογικοί συντελεστές είναι υπερβολικά υψηλοί στην Ελλάδα.	Άνδρες	98.07	4750	10003	-3.797	0.000
	Γυναίκες	129.39				
2.Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδος δεν θεωρείται δίκαιο.	Άνδρες	107.02	5663.5	10916.5	-1.829	0.067
	Γυναίκες	122.25				
3.Οι φορολογικοί νόμοι δεν είναι απλοί και σαφής.	Άνδρες	106.36	5596	10849	-1.93	0.054

	Γυναίκες	122.78				
4.Η συνεχής αναδιάρθρωση του φορολογικού συστήματος οδηγεί στην ανεπαρκή εφαρμογή του.	Άνδρες	100.68	5016	10269	-3.215	0.001
	Γυναίκες	127.31				
5.Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδος δεν είναι κατάλληλο για τη δεδομένη οικονομική κατάσταση.	Άνδρες	109.02	5867	11120	-1.409	0.159
	Γυναίκες	120.66				
6.Στην Ελλάδα ο φορολογικός έλεγχος θεωρείται ανεπαρκής.	Άνδρες	106.18	5577,5	10830.5	-2.005	0.045
	Γυναίκες	122.93				
7.Οι φορολογικές κυρώσεις που επιβάλλονται δεν θεωρούνται αποτρεπτικές.	Άνδρες	98.34	4778	10031	-3.710	0.000
	Γυναίκες	129.17				
8.Οι δραστηριότητες που γεννούν φορολογικά έσοδα δίχως να καταγράφονται δεν συμβαδίζουν με τους κανόνες φορολόγησης.	Άνδρες	98.98	4843	10096	-3.481	0.001
	Γυναίκες	128.66				
9. Οι φορολογικές αμνηστίες που έχουν θεσπιστεί, συχνά οδηγούν σε φορολογική ανισότητα.	Άνδρες	101.51	5105.1	10354.5	-3.065	0.002
	Γυναίκες	126.64				
10. Οι εκτεταμένες φορολογικές απαλλαγές οδηγούν σε ανισότητα.	Άνδρες	102.98	5250.5	10503.5	-2.682	0.007
	Γυναίκες	125.48				
11. Ο αριθμός του προσωπικού που εργάζεται στη φορολογική υπηρεσία δεν επαρκεί για την αποτελεσματική εξυπηρέτηση των πολιτών.	Άνδρες	105.76	5535	10738	-2.038	0.042
	Γυναίκες	123.26				

12. Το μορφωτικό και επαγγελματικό επίπεδο του προσωπικού που εργάζεται στη φορολογική υπηρεσία, δεν θεωρείται επαρκή για την αποτελεσματική εξυπηρέτηση των πολιτών.	Άνδρες	102.79	5231.5	10484.5	-2.726	0.006
	Γυναίκες	125.63				
13. Οι σχέσεις μεταξύ του προσωπικού που εργάζεται στη φορολογική υπηρεσία και των φορολογουμένων δεν θεωρούνται ικανοποιητικές.	Άνδρες	102.82	5235	10488	-2.663	0.008
	Γυναίκες	125.60				
14. Η φορολογική υπηρεσία δεν είναι σε θέση να προσαρμοστεί στις τεχνολογικές εξελίξεις.	Άνδρες	109.62	5928.5	11181.5	-1.26	0.208
	Γυναίκες	120.18				

Στον παραπάνω πίνακα η δοκιμή Mann Whitney U συγκρίνει τις διάμεσες τιμές των δηλώσεων που αντιπροσωπεύουν τους εξωτερικούς παράγοντες ως προς το φύλο, δηλαδή ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες. Παρατηρείται ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών στις δηλώσεις:

- 1 «Οι φορολογικοί συντελεστές είναι υπερβολικά υψηλοί στην Ελλάδα» (p-value= 0.000)
- 3 «Οι φορολογικοί νόμοι δεν είναι απλοί και σαφείς» (p-value = 0.054),
- 4 «Η συνεχής αναδιάρθρωση του φορολογικού συστήματος οδηγεί στην ανεπαρκή εφαρμογή του» με (p-value = 0.001),
- 6 «Στην Ελλάδα ο φορολογικός έλεγχος θεωρείται ανεπαρκής» με (p-value = 0.045)
- 7 «Οι φορολογικές κυρώσεις που επιβάλλονται δεν θεωρούνται αποτρεπτικές» με (p-value = 0.000)
- 8 «Οι δραστηριότητες που γεννούν φορολογικά έσοδα δίχως να καταγράφονται δεν συμβαδίζουν με τους κανόνες φορολόγησης» με (p-value = 0.001)
- 9 «Οι φορολογικές αμνηστίες που έχουν θεσπιστεί, συχνά οδηγούν σε φορολογική ανισότητα» με (p-value = 0.002)

- 10 «Οι εκτεταμένες φορολογικές απαλλαγές οδηγούν σε ανισότητα» με (p-value = 0.007)
- 11 «Ο αριθμός του προσωπικού που εργάζεται στη φορολογική υπηρεσία δεν επαρκεί για την αποτελεσματική εξυπηρέτηση των πολιτών» με (p-value = 0.042)
- 12 «Το μορφωτικό και επαγγελματικό επίπεδο του προσωπικού που εργάζεται στη φορολογική υπηρεσία, δεν θεωρείται επαρκή για την αποτελεσματική εξυπηρέτηση των πολιτών» με (p-value = 0.006)
- 13 «Οι σχέσεις μεταξύ του προσωπικού που εργάζεται στη φορολογική υπηρεσία και των φορολογουμένων δεν θεωρούνται ικανοποιητικές» με (p-value = 0.008).

Αποτέλεσμα της ανάλυσης αυτής είναι ότι οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερη φορολογική συμμόρφωση απ' ότι οι άνδρες όσον αφορά τους εξωτερικούς παράγοντες. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τον μέσο βαθμό της κάθε δήλωσης ο οποίος είναι μεγαλύτερος στις γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες.

Πίνακας 7.2.3. Έλεγχος Συσχέτισης των Εξωτερικών παραγόντων ως προς το Μηνιαίο Εισόδημα , με την χρήση του Kruskal Wallis H τεστ

	Μέσος Βαθμός / Μηνιαίο Εισόδημα				Χ ² τιμή	P-value	Στατιστικά Σημαντική Διαφορά
	Κάτω των 500€	Από 501€ έως 1000€	Από 1001€ έως 1500€	Από 1501€ και άνω			
1.Οι φορολογικοί συντελεστές είναι υπερβολικά υψηλοί στην Ελλάδα.	113.34	102.97	133.58	120.55	10.091	0.018	501-1000 & 1001-1500
2.Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδος δεν θεωρείται δίκαιο.	107.27	106.39	130.09	122.93	6.736	0.081	Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά

3.Οι φορολογικοί νόμοι δεν είναι απλοί και σαφείς.	121.16	111.92	118.37	115.52	0.697	0.874	Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά
4.Η συνεχής αναδιάρθρωση του φορολογικού συστήματος οδηγεί στην ανεπαρκή εφαρμογή του.	113.89	108.5	120.31	131	3.503	0.32	Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά
5.Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδος δεν είναι κατάλληλο για τη δεδομένη οικονομική κατάσταση.	91.92	111.59	126.69	128.74	8.331	0.04	Κάτω των 500 & 1001-1500
6.Στην Ελλάδα ο φορολογικός έλεγχος θεωρείται ανεπαρκής.	117.52	101.82	132.04	123.71	10.028	0.018	501-1000 & 1001-1500
7.Οι φορολογικές κυρώσεις που επιβάλλονται δεν θεωρούνται αποτρεπτικές.	116.85	119.5	110.92	110.45	0.981	0.806	Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά
8.Οι δραστηριότητες που γεννούν φορολογικά έσοδα δίχως να καταγράφονται δεν συμβαδίζουν με τους κανόνες φορολόγησης.	117.18	111.03	115.93	128.6	1.729	0.631	Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά
9. Οι φορολογικές αμνηστίες που έχουν θεσπιστεί, συχνά οδηγούν σε φορολογική ανισότητα.	104.82	112.25	122.31	122.72	2.422	0.49	Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά

10. Οι εκτεταμένες φορολογικές απαλλαγές οδηγούν σε ανισότητα.	104.85	112.41	121.54	123.9	2.247	0.523	Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά
11. Ο αριθμός του προσωπικού που εργάζεται στη φορολογική υπηρεσία δεν επαρκεί για την αποτελεσματική εξυπηρέτηση των πολιτών.	111.87	115.09	119.16	112.36	0.385	0.943	Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά
12. Το μορφωτικό και επαγγελματικό επίπεδο του προσωπικού που εργάζεται στη φορολογική υπηρεσία, δεν θεωρείται επαρκή για την αποτελεσματική εξυπηρέτηση των πολιτών.	110.03	111.65	123.35	116.88	1.666	0.645	Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά
13. Οι σχέσεις μεταξύ του προσωπικού που εργάζεται στη φορολογική υπηρεσία και των φορολογουμένων δεν θεωρούνται ικανοποιητικές.	97.13	113.7	128.88	110.62	5.655	0.13	Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά
14. Η φορολογική υπηρεσία δεν είναι σε θέση να προσαρμοστεί στις τεχνολογικές εξελίξεις.	114.05	106.52	125.72	125.33	4.556	0.207	Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά

Στον παραπάνω πίνακα η δοκιμή Kruskal Wallis H, συγκρίνει τις διάμεσες τιμές των δηλώσεων, που αντιπροσωπεύουν τους εξωτερικούς παράγοντες, ως προς το μηνιαίο εισόδημα. Παρατηρείται ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στην

διάμεση τιμή των βαθμών της δήλωσης 1, «Οι φορολογικοί συντελεστές είναι υπερβολικά υψηλοί στην Ελλάδα» και της δήλωσης 6, «Στην Ελλάδα ο φορολογικός έλεγχος θεωρείται ανεπαρκής», ανάμεσα στους πολίτες που έχουν μηνιαίο εισόδημα από 501 έως 1000 ευρώ και σε αυτούς που έχουν από 1001 έως 1500 ευρώ ($p\text{-value}=0.018 < 0.05$ και στις 2 δηλώσεις). Αυτό επιβεβαιώνεται και από τον μέσο βαθμό των δηλώσεων των πολιτών με μηνιαίο εισόδημα από 501 έως 1000 ευρώ, ο οποίος είναι αρκετά μικρότερος από τον μέσο βαθμό των πολιτών με εισόδημα από 1001 έως 1500 ευρώ. Επιπλέον, υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στην διάμεση τιμή των βαθμών της δήλωσης 5 «Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδος δεν είναι κατάλληλο για τη δεδομένη οικονομική κατάσταση» ανάμεσα στους πολίτες που έχουν μηνιαίο εισόδημα κάτω από 500 ευρώ και σε αυτούς που έχουν από 1001 έως 1500 ευρώ ($p\text{-value}=0.04 < 0.05$). Το ίδιο συμπέρασμα εξάγεται και από τον μέσο βαθμό της δήλωσης των πολιτών ως προς το μηνιαίο εισόδημα όπου παρατηρείται μεγάλη διαφορά ανάμεσα στον μέσο βαθμό των πολιτών με μηνιαίο εισόδημα κάτω από 500 ευρώ (91.92) και στον μέσο βαθμό των πολιτών με μηνιαίο εισόδημα από 1001 έως 1500 ευρώ (126.69).

8^ο Κεφάλαιο

8.1 Συμπεράσματα

Η μελέτη αυτή διεξήχθη με σκοπό να διερευνήσει τη συμμόρφωση των Ελλήνων πολιτών ως προς την φορολογία, από την πλευρά των εσωτερικών και των εξωτερικών παραγόντων, ύστερα από τα νέα φορολογικά μέτρα κατά την περίοδο της οικονομική κρίσης. Από την παραπάνω ανάλυση βρέθηκε ότι ως προς τον έλεγχο συσχέτισης των εσωτερικών παραγόντων με το φύλο, παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά σχεδόν σε όλες τις δηλώσεις. Ως αποτέλεσμα εξάγεται το συμπέρασμα ότι οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερη φορολογική συμμόρφωση απ' ότι οι άνδρες. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τον μέσο βαθμό της κάθε δήλωσης των γυναικών ο οποίος είναι μεγαλύτερος από τον μέσο βαθμό των ανδρών. Ως προς τον έλεγχο συσχέτισης των εξωτερικών παραγόντων με το φύλο, παρατηρείται επίσης ότι ο γυναικείος πληθυσμός έχει μεγαλύτερη φορολογική συμμόρφωση απ' τον ανδρικό πληθυσμό της Ελλάδας. Με επιβεβαίωση και από τον μέσο βαθμό της κάθε δήλωσης ο οποίος είναι μεγαλύτερος στις γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το φύλο παίζει καταλυτικό ρόλο τόσο στους εσωτερικούς όσο και στους εξωτερικούς παράγοντες που διαμορφώνουν την φορολογική συμπεριφορά του κάθε Έλληνα πολίτη.

Ως προς τον έλεγχο συσχέτισης των εσωτερικών παραγόντων με το μηνιαίο εισόδημα, παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά σε ελάχιστες δηλώσεις.

Σε αυτές συγκαταλέγονται:

- Οι φόροι που συλλέγονται από τους κρατικούς μηχανισμούς της Ελλάδος δεν δαπανώνται σωστά. Η διαφορά είναι στατιστικά σημαντική στις ομάδες μηνιαίων εισοδημάτων 501 - 1000 ευρώ & 1001 - 1500 ευρώ.
- Οι απαιτήσεις των φορολογούμενων δεν λαμβάνονται υπόψη κατά την κατάρτιση των φορολογικών πολιτικών. Η διαφορά είναι στατιστικά σημαντική στις ομάδες μηνιαίων εισοδημάτων κάτω των 500 ευρώ & 1001-1500 ευρώ / 501-1000 ευρώ & 1001-1500 ευρώ.

- Στην Ελλάδα οι φορολογούμενοι δεν δύνανται να πληρώσουν τους φόρους που τους αναλογούν. Η διαφορά είναι στατιστικά σημαντική στις ομάδες μηνιαίων εισοδημάτων 501-1000 ευρώ & 1001-1500 ευρώ.
- Η νοοτροπία "γιατί να μην φοροδιαφύγω, αφού και άλλοι το πράττουν" κυριαρχεί στην Ελλάδα. Η διαφορά είναι στατιστικά σημαντική στις ομάδες μηνιαίων εισοδημάτων κάτω των 500 ευρώ & 1001-1500 ευρώ.

Ως προς τον έλεγχο συσχέτισης των εξωτερικών παραγόντων με το μηνιαίο εισόδημα, βρέθηκαν μόνο 3 δηλώσεις να είναι στατιστικά σημαντικές. Σε αυτές συγκαταλέγονται:

- Οι φορολογικοί συντελεστές είναι υπερβολικά υψηλοί στην Ελλάδα. Η διαφορά είναι στατιστικά σημαντική στις ομάδες μηνιαίων εισοδημάτων 501-1000 ευρώ & 1001-1500 ευρώ.
- Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδος δεν είναι κατάλληλο για τη δεδομένη οικονομική κατάσταση. Η διαφορά είναι στατιστικά σημαντική στις ομάδες μηνιαίων εισοδημάτων κάτω των 500 ευρώ & 1001-1500 ευρώ.
- Στην Ελλάδα ο φορολογικός έλεγχος θεωρείται ανεπαρκής. Η διαφορά είναι στατιστικά σημαντική στις ομάδες μηνιαίων εισοδημάτων 501-1000 ευρώ & 1001-1500 ευρώ.

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η φορολογική συμμόρφωση επηρεάζεται από ένα ευρύ φάσμα παραγόντων όπως τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των φορολογουμένων, το φορολογικό σύστημα, τη φορολογική διοίκηση, αλλά και την οικονομική και πολιτική κατάσταση της χώρας. Βάσει των προαναφερθέντων διαπιστώσεων, αξίζει να σημειωθεί ότι για την ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης, πρέπει άμεσα να βελτιωθούν είναι τα εξής:

- Οι υπερβολικά υψηλοί φορολογικοί συντελεστές, καθώς και οι συνεχείς αναδιαρθρώσεις του φορολογικού συστήματος, όπου αποτελούν δύο από τα σημαντικότερα προβλήματα των φορολογουμένων.
- Η ελλιπής φορολογική ηθική και νοοτροπία των πολιτών.
- Η αξιοποίηση των φορολογικών εσόδων, η οποία κατά την άποψη των πολιτών δεν είναι η κατάλληλη.

- Η αδυναμία των πολιτών να ανταποκριθούν στις φορολογικές τους υποχρεώσεις,
- Η κακή δομή του φορολογικού συστήματος αλλά και της φορολογικής διοίκησης που δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες και τις ανάγκες των φορολογούμενων και οι οποίες αποτελούν σημαντικό τροχοπέδη.
- Η δομή της φορολογικής αρχής, η οποία παραπέμπει σε προηγούμενες δεκαετίες, λόγο της τεράστιας γραφειοκρατίας, του μη τεχνολογικού εκσυγχρονισμού της υπηρεσίας και της ελλιπής εκπαίδευσης των εργαζομένων στην συγκεκριμένη αρχή.
- Οι εκτεταμένες φορολογικές απαλλαγές που έχουν θεσπιστεί.

Τέλος, η οικονομική και πολιτική δομή, καθώς και ο βαθμός ανάπτυξης της Ελλάδας είναι εξίσου σημαντικοί παράγοντες οι οποίοι συμβάλλουν στην φορολογική συμμόρφωση των πολιτών. Εκτός από αυτούς, ορισμένοι υποκειμενικοί παράγοντες επηρεάζουν αυτή την διαδικασία. Ως εκ τούτου, μακροπρόθεσμες ρυθμίσεις καθώς και ένα ευρύ φάσμα κανονισμών που εξαρτώνται από τη νομιμότητα και την κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ του κράτους και του πολίτη, αντιπροσωπεύοντας τις φιλοδοξίες της κοινωνίας, απαιτούνται στις χώρες για την αύξηση της φορολογικής συμμόρφωσης. Ειδικότερα, η τήρηση της φορολογικής νομοθεσίας είναι απαραίτητη για την διατήρηση μιας μέτριας σχέσης μεταξύ του φορολογούμενου και του ελεγκτή κατά τη διαδικασία φορολογικού ελέγχου. Με τον τρόπο αυτό, η προοπτική του φορολογούμενου να συμμετάσχει με σύνεση στη διαδικασία φορολόγησης θα είναι αρκετά αποδοτικότερη (Frey & Torgler, 2007).

8.2 Περιορισμοί και προτάσεις για μελλοντική μελέτη

Η παρούσα ερευνητική μελέτη εμφανίζει κάποιους περιορισμούς καθώς επίσης πολλά είναι τα περιθώρια για μελλοντική έρευνα. Πιο συγκεκριμένα:

- ❖ Ο σημαντικότερος περιορισμός αφορά τη δειγματοληψία, καθώς λόγω έλλειψης χρόνου, το ερωτηματολόγιο ήταν αναρτημένο διαδικτυακά για 45 ημέρες, ως αποτέλεσμα ο αριθμός των ερωτηματολογίων να είναι μικρός (230).
- ❖ Δεν ήταν εφικτός ο έλεγχος της αντιπροσωπευτικότητας του δείγματος καθώς ο διαθέσιμος χρόνος για τη συλλογή των ερωτηματολογίων ήταν περιορισμένος.
- ❖ Δεδομένου ότι δεν έχει πραγματοποιηθεί αντίστοιχη προσπάθεια για τη διερεύνηση της φορολογικής συμμόρφωσης των Ελλήνων πολιτών, υπό το πρίσμα των εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων, αφήνονται περιθώρια για μελλοντική έρευνα.
- ❖ Παρά το γεγονός ότι εξετάστηκε η φορολογική στάση των Ελλήνων πολιτών απέναντι στη φορολόγηση, υπάρχει ανάγκη για μελλοντική έρευνα, σχετικά με την συσχέτιση των εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων και με τα υπόλοιπα δημογραφικά χαρακτηριστικά.
- ❖ Δεδομένου ότι ο αριθμός αντίστοιχων προσπαθειών είναι πολύ μικρός εκτός και εντός συνόρων, η διεξαγωγή ανάλογης έρευνας, τόσο σε χώρες με οικονομική ευμάρεια όσο σε χώρες που πλήττονται από την οικονομική κρίση θα συνέβαλε τυχόν στον έλεγχο και στη βελτίωση των στάσεων των πολιτών απέναντι στη φορολόγηση.

5. Η νοοτροπία "γιατί να μην φοροδιαφύγω, αφού και άλλοι το πράττουν" κυριαρχεί στην Ελλάδα. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

6. Η μη προθυμία μου να εκπληρώσω τις φορολογικές υποχρεώσεις τρίτων με επηρεάζει. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

7. Είναι καθήκον μου ως Χριστιανός να εκπληρώνω τις φορολογικές μου υποχρεώσεις. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

8. Η πληρωμή των φόρων αποτελεί δείκτη αφοσίωσης στη κυβέρνηση. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

9. Οι φορολογικοί συντελεστές είναι υπερβολικά υψηλοί στην Ελλάδα. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

10. Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδος δεν θεωρείται δίκαιο. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

11. Οι φορολογικοί νόμοι δεν είναι απλοί και σαφείς. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

12. Η συνεχής αναδιάρθρωση του φορολογικού συστήματος οδηγεί στην ανεπαρκή εφαρμογή του. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

13. Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδος δεν είναι κατάλληλο για τη δεδομένη οικονομική κατάσταση. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

14. Στην Ελλάδα ο φορολογικός έλεγχος θεωρείται ανεπαρκής. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

15. Οι φορολογικές κυρώσεις που επιβάλλονται δεν θεωρούνται αποτρεπτικές. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

16. Οι δραστηριότητες που γεννούν φορολογικά έσοδα δίχως να καταγράφονται δεν συμβαδίζουν με τους κανόνες φορολόγησης.

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

17. Οι φορολογικές αμνηστίες που έχουν θεσπιστεί, συχνά οδηγούν σε φορολογική ανισότητα. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

18. Οι εκτεταμένες φορολογικές απαλλαγές οδηγούν σε ανισότητα. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

19. Ο αριθμός του προσωπικού που εργάζεται στη φορολογική υπηρεσία δεν επαρκεί για την αποτελεσματική εξυπηρέτηση των πολιτών. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

20. Το μορφωτικό και επαγγελματικό επίπεδο του προσωπικού που εργάζεται στη φορολογική υπηρεσία, δεν θεωρείται επαρκή για την αποτελεσματική εξυπηρέτηση των πολιτών. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

21. Οι σχέσεις μεταξύ του προσωπικού που εργάζεται στη φορολογική υπηρεσία και των φορολογουμένων δεν θεωρούνται ικανοποιητικές. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

22. Η φορολογική υπηρεσία δεν είναι σε θέση να προσαρμοστεί στις τεχνολογικές εξελίξεις. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Διαφωνώ απόλυτα

23. Ηλικία *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ 20 - 30 ετών
☐ 31 - 40 ετών
☐ 41 - 50 ετών
☐ 51 ετών και άνω

24. Φύλο *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Άνδρας
☐ Γυναίκα

25. Εκπαίδευση *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Απόφοιτος Δημοτικού
- ☐ Απόφοιτος Γυμνασίου
- ☐ Απόφοιτος Λυκείου
- ☐ Απόφοιτος Ανώτατης εκπαίδευσης
- ☐ Απόφοιτος Μεταπτυχιακού ή Διδακτορικού διπλώματος

26. Μηνιαίο εισόδημα *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Κάτω των 500 €
- ☐ Από 501 € έως 1000 €
- ☐ Από 1001 € έως 1500 €
- ☐ Από 1501 € και άνω

Πηγές

Ελληνική Βιβλιογραφία

1. Ανδρεάδης, Α. (1935). *Γενικές Αρχές Φορολογίας*. Αθήνα: Εστία.
2. ΑΣΚΕΝΑΖΙ, Φ., & ΚΟΕΝ, ΝΤ. (2010). *Οικονομική Κρίση: Αίτια και Προοπτικές*. Αθήνα: ΠΟΛΙΣ.
3. Βασαρδάνη, Μ. (2011). *Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: Μια Γενική Επισκόπηση*, Οικονομικό Δελτίο, Τεύχος 35. Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος.
4. Γενική Γραμματεία Δημοσίων Εσόδων (Γ.Γ.Δ.Ε.) (2016). *Επιχειρησιακό Σχέδιο Γ.Γ.Δ.Ε. 2016*. Αθήνα. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.thetoc.gr/images/articles/3/article_101628/epixirisia_ko_sxedio_ggde_2016.pdf. [14/09/17]
5. Γεωργακόπουλος, Θ. (2005). *Εισαγωγή στη δημόσια οικονομική*. Αθήνα: Μπένου.
6. Γεωργακόπουλος, Θ. (2012). *Εισαγωγή στη δημόσια οικονομική*. Αθήνα: Μπένου.
7. Γεωργακόπουλος, Θ., Λιανός, Θ., Μπένος, Θ., Τσεκούρας, Γ., Χατζηπροκοπίου, Μ., & Χρήστου, Γ. (2007). *Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία*. Αθήνα: Μπένου.
8. Γκίνογλου, Δ. (2004). *Φορολογική λογιστική*. Θεσσαλονίκη: Ανικούλα.
9. διαΝΕΟσις (2016). *Η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα Αιτίες, Έκταση και Προτάσεις Καταπολέμησής της*. διαΝΕΟσις. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2017/03/Tax_Evasion_diaNEOsis_Upd_17_03_2017.pdf. [14/09/17]
10. Δράκος, Γ. Ε. (1996). *Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική*. Αθήνα: Σταμούλη.
11. Δρεττάκης, Μ. (2011). *Οι δημοσιονομικές διαστάσεις της κρίσης στην Ελλάδα*. Στο Βλάχου, Α., Θεοχαράκης, Ν., & Μυλωνάκης, Δ. (Επιμ.), *Οικονομική κρίση και Ελλάδα* (σσ. 143-164). Αθήνα: Gutenberg.
12. Δημόπουλος, Γ.Δ. (1998). *Μακροοικονομική Θεωρία, Θεωρία και Πολιτική Εισοδήματος, Απασχολήσεως και Τιμών*, Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.
13. Θεοχαρόπουλος, Λ. (2002). *Φορολογικό Δίκαιο Γενικό*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.

14. Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών (Ι.Ο.Β.Ε.), (2012). *Η Έννοια της Αδήλωτης Εργασίας και τα Χαρακτηριστικά της*. Ι.Ο.Β.Ε. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://iobe.gr/docs/research/RES_01_02122012REP_GR.pdf. [14/09/17]
15. ΙΝΕ-ΓΣΕΕ. (2011). *Η Οικονομική Κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011*. Αθήνα: ΙΝΕ-ΓΣΕΕ. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/04/files/study-17.pdf>. [12/9/17]
16. Καραβίτης, Ν. (2008). *Δημόσιο Χρέος και Έλλειμμα*. Αθήνα: Διόνικος.
17. Κουφάρης, Γ., (2009). Η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι χρηματοπιστωτικές αγορές. *Περιοδικό Χρήμα*. 349.
18. Κράτσης, Α. Σ., (2013). *ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ AGENDA 2013*. Αθήνα: Κράτσης.
19. Κρούγκμαν, Π. (2009). *Η κρίση του 2008*. (μτφρ. και επιμ. Α. Αλαβάνου και Ν. Κοτζιάς). Αθήνα: Καστανιώτη.
20. Λαζαρίδης, Ι., & Παπαδόπουλος, Δ. (2005). Χρηματοοικονομική Διοίκηση, τεύχος Β. Θεσσαλονίκη: Ιωάννης Λαζαρίδης.
21. Μακράκης, Β. Γ. (2005). Ανάλυση Δεδομένων στην Επιστημονική Έρευνα με τη Χρήση του SPSS (3^η Έκδοση). Αθήνα: GUTENBERG.
22. Μασουράκης, Μ. Ε. (2009). Τα Αίτια της Χρηματοοικονομικής Κρίσεως και η Προοπτική Εξόδου της Παγκόσμιας Οικονομίας από την Ύφεση. *Οικονομικό Δελτίο Alpha Bank*. Τεύχος 108.
23. Μπάρμπας, Ν., & Φινοκαλιώτης Κ. (2011). *Δημόσια Οικονομικά: Φόροι, Δημόσια Δάνεια, Δημόσιες Δαπάνες*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
24. Παπαναγιώτου, Ε. (2004). *Μακροοικονομική Ανάλυση*. Θεσσαλονίκη: Γράφημα.
25. Πετράκης, Ε. Π. (2011). *Η Ελληνική Οικονομία και η κρίση: Προκλήσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Quaestor.
26. Προδρομίδης, Κ. Π. (2003). *Αρχές Οικονομικής Πολιτικής*. Αθήνα: Μπένου.
27. Ρουμελιώτης, Π. (2009). *Προς Έναν Πολυπολικό Κόσμο*. Αθήνα: Α. Α. Λιβάνης.
28. Ρούσσοις, Π., & Τσαούσης, Ι. (2003). *Στατιστική εφαρμοσμένη στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

29. Ρούσσος, Π., & Τσαούσης, Ι. (2011). *Στατιστική στις Επιστήμες της Συμπεριφοράς με τη Χρήση του SPS*. Αθήνα: ΤΟΠΟΣ.
30. Σγουρινάκης, Ν., & Μιχελινάκης, Β. (2014). *ΕΝΦΙΑ Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων*. Αθήνα: Οικονομική Βιβλιοθήκη.
31. Στουρνάρας, Γ. (2017). *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2016*. Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος. Available at: <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/ekthdkth2016.pdf>. [13/09/17]
32. Τάτσος, Ν. (2001). *Η Παραοικονομία και η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα*. Αθήνα: Παπαζήση.
33. Τάτσος, Ν. (2012). *Θεωρία των Φόρων και Φορολογική Πολιτική*. Αθήνα: Κριτική.
34. Τράπεζα της Ελλάδος, (2015). *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2014*. Αθήνα: Ίδρυμα Εκτύπωσης Τραπεζογραμματίων και Αξιών της Τράπεζας της Ελλάδος. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.bankofgreece.gr>. [13/09/17]
35. Φινοκαλιώτης, Κ. Δ. (2005). *Φορολογικό Δίκαιο: Ουσιαστικό Μέρος, Φορολογική Διαδικασία, Φορολογική Δικονομία, Γ Έκδοση*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
36. Χριστοδουλάκης, Ν. (2012). *Οικονομικές Θεωρίες και Κρίσεις*. Αθήνα: Κριτική.

Ξένη βιβλιογραφία

37. Allingham, M., & Sandmo, A., (1972). Income tax evasion: A theoretical analysis. *Journal of Public Economics*, 1(2), 323–338. Available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.588.5382&rep=rep1&type=pdf>. [13/09/17]
38. Alm, J., McClelland, G. H., & Schulze, W. D. (1992). Why do people pay taxes? *Journal of Public Economics*, 48, 21–38.
39. Alm, J., Jackson, B., & McKee, M. (1992). Deterrence and beyond: Toward a kinder, gentler IRS. In J. Slemrod (Ed.), *Why people pay taxes: Tax compliance and enforcement*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
40. Alm, J., Bahl, R. & Murray, M.N., (1993). Audit Selection and Income Tax Under-reporting in The Tax Compliance Game, *Journal of Development Economics*, 42, 1-33.
41. Alm, J., & Martinez-Vazquez, J.L. (2001). *Societal institutions and tax evasion in developing and transition countries. Paper prepared for the public finance in developing and transitional countries conference*, Atlanta: Georgia State University.
42. Alm, J. & Martinez-Vazquez, J.L., (2003). *Institutions, Paradigms, and Tax Evasion in Developing and Transition Countries*. Cheltenham UK: Edward Elgar.
43. Alm, J., Martinez-Vazque, J. & Torgler, B. (2005). Russian attitudes toward paying taxes-before, during, and after the transition. Available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.76.3629&rep=rep1&type=pdf>. [13/09/17]
44. Alm, J. & Gomez, J.L. (2008). Social capital and tax morale in Spain. *Economic Analysis & Policy*, 38(1), 73-87. Available at: https://ac.els-cdn.com/S0313592608500075/1-s2.0-S0313592608500075-main.pdf?_tid=cd47d1f0-b3db-11e7-a2fa-00000aab0f6b&acdnat=1508314408_b083a2e3675e56318ecc53f508f52158. [13/09/17]

45. Andreoni, J. (1990). The Desirability of a Permanent Tax Amnesty. *Journal of Public Economics*, 45 (2), 143-159.

46. Andreoni, J., Erard, B. & Feinstein, J., (1998). Tax compliance. *Journal of Economic Literature*, 36, 818–860. Available at: [http://darp.lse.ac.uk/papersdb/Andreoni_et al_\(JEL98\).pdf](http://darp.lse.ac.uk/papersdb/Andreoni_et al_(JEL98).pdf). [13/09/17]
47. Bank of England (2007). *Liquidity Support Facility for Northern Rock plc*. Available at: <http://www.bankofengland.co.uk/archive/Documents/historicpubs/news/2007/090.pdf>. [12/07/17]
48. Benabou, R. (1996). Unequal societies. *NBER working paper*, no. W5583. Available at: <http://www.nber.org/papers/w5583.pdf>. [13/09/17]
49. Çataloluk, C. (2008). *Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:20, Konya, 213-228.
50. Clarence, C. (1975). The Power to Tax is the Power to Destroy. *Foundation for Economic Education*. Available at: <https://fee.org/articles/the-power-to-tax-is-the-power-to-destroy/>. [13/09/17]
51. Coffee, J. (2001). Do norms matter? A cross-country examination of private benefits of control. *Columbia University Law School*. Available at: <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=718089001090029003082010081100102014067041034067091025005103126013116028022062035048007039097002089110098068021025039021000082101075009030116125001114100119049079073098104107071121030064120096116084075100108071086110103007009009115127031094096&EXT=pdf>. [13/09/17]
52. Cowell, F.A., (1987) The economic analysis of tax evasion. *Bulletin of Economic Research*. 37, 163-193.
53. Cowell, F.A. (1990). *Cheating the government: The economics of evasion*. Cambridge: MIT Press.
54. Chan, C.W., Troutman, C.S. & O'Bryan, D., (2000). An Expanded Model of Taxpayer Compliance: Empirical Evidence from the United States and Hong Kong, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 9, 83-103.

55. Chau, G. & Leung, P., (2009). A critical review of Fischer tax compliance model: A research synthesis. *Journal of Accounting and Taxation*, 1(2), 34-40. Available at: <http://www.academicjournals.org/journal/JAT/article-full-text-pdf/DC1EDBE673>. [13/09/17]
56. Chiumya, C., (2006). *Counteracting tax evasion in Malawi: An analysis of the methods and a quest for improvement*. Yokohama, 1-34. Available at: <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/9892/>. [12/08/17]
57. Choi, J.H., & Wong T.J. (2002). Audit markets and legal environments: An international investigation. *Working paper, The Hong Kong University of Science and Technology*. Available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=EE3F64A79B550A88E5FE3B8F1C06AACE?doi=10.1.1.549.9914&rep=rep1&type=pdf>. [13/09/17]
58. Cummings, R., Vazquez, M., McKee, M. and Torgler, B. (2009). Tax Morale Affects Tax Compliance: Evidence from Surveys and an Artefactual Field Experiment, *Journal of Economic Behavior & Organisation*, 70, 447-457.
59. Daniel, Wayne W. (1990). *Kruskal–Wallis one-way analysis of variance by ranks. Applied Nonparametric Statistics (2nd ed.)*. Boston: PWS-Kent. pp. 226–234.
60. *Data for the EU Member States, Iceland and Norway, Taxation and customs union*, Luxembourg. Available at: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/eco_analysis_report_2015.pdf. [13/9/17]
61. Doerrenberg, P., Duncan, D., Fuest, C. & Peichl, A., (2012). Nice guys finish last: Are people with higher tax morale taxed more heavily?, *CESifo Working Paper: Public Finance*, No. 3858. Available at: http://www.cesifo-group.de/DocDL/cesifo1_wp3858.pdf. [13/09/17]
62. Doran, M. (2009). Tax Penalties and Tax Compliance. *Harvard Journal of Legislation*, 46, 111-161. Available at: <http://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1918&context=facpub>. [13/09/17]
63. Dyck, A. & Zingales, L. (2004). Private benefits of control: An international comparison. *The Journal of Finance*, 2, 537-600. Available

- at: <http://faculty.chicagobooth.edu/luigi.zingales/papers/research/privatebenefits.pdf>. [13/09/17]
64. Erard, B. & Feinstein, J.S. (1994). Honesty and Evasion in the Tax Compliance Game. *The RAND Journal of Economics*, 25(1), 1-19. Available at: https://www.researchgate.net/publication/24048864_Honesty_and_Evasion_in_the_Tax_Compliance_Game. [13/09/17]
 65. Everest-Phillips, M. (2008). Business tax as state-building in developing countries: applying governance principles in private sector development, *International Journal of Regulation and Governance*, 8(2), 123–154.
 66. European Commission, (2011). *EU Economic governance "Six-Pack" enters into force*. Brussels. MEMO/11/898. Available at: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-898_en.htm. [13/9/17]
 67. European Commission, (2011). Economic governance: Commission proposes two new Regulations to further strengthen budgetary surveillance in the euro area. Brussels. MEMO/11/822. Available at: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-822_en.htm. [13/9/17]
 68. European Commission (2015), *Taxation Trends in the European Union*:
 69. Eurostat, (2004). *Revision of the Greek Government Deficit and Debt Figures*. Luxembourg. Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/4187653/5765001/GREECE-EN.PDF/2da4e4f6-f9f2-4848-b1a9-cb229fcabae3?version=1.0>. [13/09/17]
 70. Feige, E.L. (1989). *The underground economies: Tax evasion and information distortion*. Cambridge: Cambridge University Press. Available at: https://www.jstor.org/stable/2983159?seq=1#page_scan_tab_contents. [13/09/17]
 71. Feld, L.P. & Frey, B.S., (2002). Trust breeds trust: How taxpayers are treated (Working paper no. 98), *Institute of Empirical Research in Economics, University of Zurich*. Available at: www.econ.uzh.ch/static/wp_iew/iewwp098.pdf. [13/09/17]
 72. Feld, L.P. & Frey, B.S. (2005). Tax compliance as the result of a psychological tax contract: The role of incentives and responsive regulation, *Centre for Tax System Integrity Research School of Social Sciences - Australian National University Working Paper*, No. 76. Available at: <http://www.ctsi.org.au/publications/WP/76.pdf>. [13/09/17]

73. Fischer, C.M., Wartick, M. & Mark, M., (1992). Detection Probability and Taxpayer Compliance: A Review of the Literature, *Journal Accounting Literature*, 11, 1-46.
74. Fjeldstad, O.H. & Moore, M., (2009). Revenue authorities and public authority in sub- Saharan Africa, *Journal of Modern African Studies*, 47 (I), 1-18. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08b5de5274a31e0000af8/repo_A41YIVgG.pdf. [13/09/17]
75. Frederiksen, A., Graversen, E.K., & Smith, N. (2005). Tax evasion and work in the underground sector. *Labour Economics*, 12, 613-28.
76. Frey, B.S. (1994). Direct democracy: Politico-economic lessons from Swiss experience. *American Economic Review, Papers and Proceedings*, 2, 338–342. Available at: http://www.jstor.org/stable/2117855?seq=1#page_scan_tab_contents. [13/09/17]
77. Frey, B.S. (1997). A constitution for knaves crowds our civic virtues. *Economic Journal*, 107, 1043–1053. Available at: https://www.jstor.org/stable/2957848?seq=1#page_scan_tab_contents. [13/09/17]
78. Frey, B.S. & Torgler, B. (2007). *Tax morale and Conditional Cooperation*. *Journal of Comparative Economics*, 35, 136-159.
79. Garber, P. (1990). Famous First Bubble. *The Journal of Economic Perspectives*. Vol. 4, No. 2. 35-54. Available at: <http://www.econ.ku.dk/okocg/Students%20Seminars%C3%98kon-%C3%98velser/%C3%98velse%202007/artikler/Garber-Famous-First-Bubbles-JEP-1990.pdf>. [12/09/17]
80. Gibbons, J. D. and Chakraborti, S. (2003). *Nonparametric Statistical Inference*, Fourth Edition Revised and Expanded. Markel Dekker.
81. Graetz, M.J. & Wilde, L.L., (1985). The economics of tax compliance: facts and fantasy, *California Institute of Technology*. Available at: <https://authors.library.caltech.edu/81495/1/sswp574.pdf>. [13/09/17]

82. Grasmick, H. & Scott, W.J., (1982). Tax Evasion and Mechanisms of Social Control: A Comparison with Grand and Petty Theft. *Journal of Economic Psychology*, 2, 213-230.
83. Groenland, E. & Veldhoven, G.M. (1983). Tax Evasion Behavior: A Psychological Framework. *Journal of Economic Psychology*, 3, 129-144. Available at: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0167487083900697?via%3DIhub>. [13/09/17]
84. GTZ Sector Programme Public Finance, Administrative Reform. (2010). *Addressing tax evasion and tax avoidance in developing countries*. Eschborn: Deutsche Gesellschaft fur Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Available at: https://www.taxcompact.net/documents/2011-09-09_GTZ_Addressing-tax-evasion-and-avoidance.pdf. [13/09/17]
85. Harris, P., & Oliver, D. (2010). The problem of double taxation. *Cambridge University Press*. P. 264.
86. Helhel, Y., & Ahmed. Y. (2014). Factors Affecting Tax Attitudes and Tax Compliance: A Survey Study in Yemen, *European Journal of Business and Management*, Vol. 6, No. 22. Available at: <http://www.iiste.org/Journals/index.php/EJBM/article/view/14454/14952>. [14/09/17]
87. Houston, J. & Tran, A., (2001). A Survey of Tax Evasion Using the Randomized Response Technique, *Advanced Taxation*, 13, 69-94.
88. Internal Revenue Service, (1994). The IRS Research Bulletin 1993/1994. At Christian, C.W., *Voluntary compliance with the individual income tax: results from the 1988 TCMP study* (pp. 35-42). Washington DC: IRS.
89. International Monetary Fund (IMF) (2013). *Greece, Selected Issues* No. 13/155. Washington, D.C: IMF Publication Services. Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2013/cr13155.pdf>. [14/09/17]
90. International Monetary Fund (IMF) (2013). *Greece: Ex Post Evaluation of Exceptional Access under the 2010 Stand-By Arrangement*. No. 13/156. Washington, D.C: IMF Publication Services. Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2013/cr13156.pdf>. [13/09/17]

91. İpek, S. and Kaynar, İ.(2009). *Vergiye Gönüllü Uyum Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma*, Celal Bayar Üniversitesi İİBF, Yönetim ve Ekonomi, Cilt: 16, 173-190.
92. Jackson B.R., & Milliron V.C., (1986). Tax Compliance Research: Findings, Problems, and Prospects, *Journal Accounting Literature*, 5, 125-165.
93. James, S., & Alley, C. (2002). Tax Compliance, self-assessment and tax administration, *Journal of Finance and Management in Public Services*, Vol. 2, 27-42.
94. Kindleberger, C.P. (1987). Bubbles in History. *The New Palgrave. A Dictionary of Economics*, edited by J. Eatwell, M. Milgate and P. Newman, MacMillan, London.
95. Kirchgässner, G. (2011). Tax Morale, Tax Evasion, and the Shadow Economy. In: F. Schneider, ed., *Handbook on the Shadow Economy*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 347-374. Available at: https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=b0NRByJp0GMC&oi=fnd&pg=PA347&dq=Kirchg%C3%A4ssner,+G.+2010.+Tax+Morale,+Tax+Evasion,+and+the+Shadow+Economy&ots=kciNZUxzL0&sig=nEojONcbBIF9Zzhqo-KJKJ4BjuU&redir_esc=y#v=onepage&q=Kirchg%C3%A4ssner%2C%20G.%202010.%20Tax%20Morale%2C%20Tax%20Evasion%2C%20and%20the%20Shadow%20Economy&f=false. [13/09/17]
96. Konrad, K.A. & Qari, S. (2009). The last refuge of a scoundrel? Patriotism and tax compliance. *IZA Discussion paper Series*, No. 4121. Available at: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/35518/1/599234555.pdf>. [13/09/17]
97. Kvam, Paul H. and Vidakovic, Brani (2007). Nonparametric statistics with applications to science and engineering. Wiley Series in Probability and Statistics.
98. Macafee, K. (1980). *A Glimpse of the Hidden Economy in the National Accounts*. London : Central Statistical Office.
99. Mankiw, N. G., & Taylor, P. M. (2010). *Economics*. Hampshire: Cengage Learning.

100. Matsaganis, M., & Flevotomou M. (2010). *Distributional implications of tax evasion in Greece*, The Hellenic Observatory and LSE, GreeSE Paper No31. Available at: http://eprints.lse.ac.uk/26074/1/GreeSE_No_31.pdf. [14/9/17]
101. Mo, P.L.L. (2003). *Tax avoidance and anti-avoidance measures in major developing economies*. Westport, Conn: Praeger. Available at: https://books.google.gr/books?id=3infvY3qbuoC&printsec=frontcover&hl=el&source=gbs_ViewAPI&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false. [13/09/17]
102. Organisation for Economic Co-operation and Development, (OECD). (1996). *Definition of Taxes*. Available at: <http://www.oecd.org/daf/mai/pdf/eg2/eg2963e.pdf>. [12/9/17]
103. Organisation for Economic Co-operation and Development, (OECD). (2011). *Public Governance Reviews, Greece, Review of the Central Administration*.
104. Organisation for Economic Co-operation and Development, (OECD). (2012). *What Drives Tax Morale?*. Working Paper No.315 Available at: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/development/what-drives-tax-morale_5k8zk8m61kzq-en#.WeckG2i0PIU. [13/09/17]
105. Organisation for Economic Co-operation and Development, (OECD). (2013). *Economic Surveys: Greece 2013*. Available at: http://www.oecd.org/eco/surveys/GRC_Overview_Eng_2013.pdf. [12/9/17]
106. Organisation for Economic Co-operation and Development, (OECD). (2016). *Revenue Statistics*. Available at: <http://www.oecd.org/ctp/revenue-statistics-19963726.htm> [12/09/17]
107. Organisation for Economic Co-operation and Development, (OECD). (2015). *Revenue Statistics*. Available at: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/taxation/revenue-statistics-2015_rev_stats-2015-en-fr#.WbqMA8hJbIU. [14/09/17]
108. Oyedele, T. (2009). *Tax Incentive as Tools for Compliance* Lagos: The Chartered Institute of Taxation of Nigeria.

109. Papageorgiou, D., Efthimiadis, T., & Konstantakopoulou, I. (2012). *Effective Tax Rates in Greece*. Discussion Papers No. 124. Athens: KEPE. Available at: <https://www.kepe.gr/pdf/D.P/DP124.pdf>. [14/09/17]
110. Parker, S. (2003). Does tax evasion affect occupational choice? *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*. 65, 379-94.
111. Riahi-Belkaoui, A. (2004). Relationship between tax compliance internationally and selected determinants of tax morale. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 13, 135–143. Available at: <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=66200512211800210809411811710902003002407208504103702002206511301406410303109402700705506300201711403403800707600402212507602803600302602210311203000300407103501905102111400010912509008707309110807000709912011113077113103118102093021017068106&EXT=pdf>. [13/09/17]
112. Richardson, G. (2006). Determinants of tax evasion: a cross-country investigation, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 15, 150-169.
113. Roth J. A., Scholz, J. T., & Witte, A. D. (1989). *Taxpayer Compliance: An Agenda for Research*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. Available at: [https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=vh03LFjGKKQC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Roth+J.+A.+%26+Scholz,+J.+T.,+%26+Witte,+A.+D.+1989.+\(Eds.\).+Taxpayer+Compliance:+An+Agenda+for+Research&ots=CUq6NSZYec&sig=VF28Me-ypiDRe_lLk5b09FhSOrk&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=vh03LFjGKKQC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Roth+J.+A.+%26+Scholz,+J.+T.,+%26+Witte,+A.+D.+1989.+(Eds.).+Taxpayer+Compliance:+An+Agenda+for+Research&ots=CUq6NSZYec&sig=VF28Me-ypiDRe_lLk5b09FhSOrk&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false). [13/09/17]
114. Russell, B. (2010). Revenue Administration: Developing a Taxpayer Compliance Program. *International Monetary Fund – Fiscal Affairs Department*. Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/tnm/2010/tnm1017.pdf>. [13/09/17]
115. Şahpaz, K.İ. and Saruç, T.N. (2011). *Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler: Sakarya Üniversitesi Örneği* *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt:3, No:2, 133-142.
116. SBP. (2005). *Counting the cost of red tape for business in South Africa*. Johannesburg: SBP. Available

- at: <http://www.saregulators.co.za/publications/newsletters/pdf/sbp%20reg%20survey.pdf>. [13/09/17]
117. Schechter, D. (2010). *The crime of Our Time*. New York: The Disinformation Company Ltd.
 118. Schneider, F., (2015). *Tax Evasion, Shadow Economy and Corruption in Greece and Other OECD Countries: Some Empirical Facts*. Austria: University of Linz. Available at: <http://www.amcham.gr/wp-content/uploads/2015/taxspeeches/friedrich%20schneider.pdf>. [14/09/17]
 119. Schwartz, R. D., & Orleans, S. (1967). On legal sanctions, *University of Chicago Law Review*, 34, 282–300. Available at: <http://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3518&context=uclrev>. [13/09/17]
 120. Simon. J. & Clinton. Alley., (2002). *Tax compliance, self-assessment and tax administration*, *Journal of Finance and Management in Public Services*, 2, 27-42. Available at: <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/26906/>. [13/09/17]
 121. Song, Y.D. & Yarborough, T.E., (1978). Tax Ethics and Taxpayer Attitude: A Survey, *Public Administration Review*, 38, 442-452.
 122. Sutherland, E. (1949). *White Collar Crime*. New York: Dryden.
 123. Torgler, B. & Schneider, F.G., (2007 α). The impact of tax morale and institutional quality on the shadow economy. *CESifo working paper*, No. 1899. Available at: http://www.cesifo-group.de/DocDL/cesifo1_wp1899.pdf. [13/09/17]
 124. Torgler, B. (2004). Cross-Culture Comparison of Tax Morale and Tax Compliance: Evidence from Different European Countries, *Working Paper*, 17, 1-38.
 125. Torgler, B. & Schneider, F.G., (2007 β). Shadow economy, tax morale, governance and institutional quality: a panel analysis. *CESifo working paper*, No. 1923. Available at: http://www.cesifo.de/DocDL/cesifo1_wp1923.pdf. [13/09/17]
 126. Transparency International (2016). *Corruption Perceptions Index 2015: Corruption still rife but 2015 saw pockets of hope*. Berlin: Transparency International. Available at: <https://www.transparency.org>. [14/09/17]

127. Visco, I. (2002). Recent Experiences of Asset Price Bubbles. In: *Conference on Asset Price Bubbles*. Federal Reserve Bank of Chicago.
128. Vogel, J. (1974). Taxation and Public Opinion in Sweden: an Interpretation of Recent Survey Data. *National Tax Journal*, 27, 499-513.
129. Williamson, O.E. (1985). *The Economic Institutions of Capitalism*. New York: Free Press. Available at: <https://pdfs.semanticscholar.org/a4d6/1a75c4b99d414084cc84f404e5dd259b903b.pdf>. [13/09/17]
130. World Bank. (2008). World Development Indicator - Time to prepare and pay tax in hours.
131. Zywicki, T.J. (2002). The rule of law, freedom and prosperity. *George Mason law and economic research paper no. 02-20*. Available at: <https://mason.gmu.edu/~tzywick2/scer.pdf>. [13/09/17]

Ηλεκτρονική Βιβλιογραφία

132. www.et.gr